

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

วิญญู พันธุ์โต

สาขาเศรษฐศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2559

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การจัดการชุมชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

วิญญู พันธุ์โต

สาขาเศรษฐศาสตร์

คณะวิทยาการจัดการ

ทุนอุดหนุนโดย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ประจำปีงบประมาณ 2559

บทความวิจัย

การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง :
ตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

Community management for changing attitudes, adhering to the
principles of sufficiency economy: Nong Mae Na Subdistrict,
Khao Kho District, Phetchabun Province

วิญญู พันธุ์โต

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาระดับการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ (2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล (3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า ประสบความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มชุมชนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 341 คน โดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

(1) เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน

(2) เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Scale)

(3) เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงทุกด้าน ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขด้านการมีเหตุผล ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และด้านความพอประมาณ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .745) จำแนกตามรายด้านอยู่ในระดับมาก ลำดับแรก ด้านเงื่อนไขความรู้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .757) และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .779)

Thesis : Community management for changing attitudes, adhering to the principles of sufficiency economy: Nong Mae Na Subdistrict, Khao Kho District, Phetchabun Province

Researcher : Mr.Winyu punto

ABSTRACT

The objective of this research is 1) To study the level of sufficiency economy guidelines of Ban Nong Mae Na community, Khao Kho district Phetchaboon, (2) to study and compare the implementation of the sufficiency economy concept of Ban Nong Mae Na community, Khao Kho district, Phetchabun province Classified by personal characteristics, (3) To present the concept of sufficiency economy concept of Ban Nong Mae Na community Succeeded by the sufficiency economy approach The samples used in the research were community groups in Nong Mai Na Subdistrict, Khao Kho District, Phetchabun Province. 341 people by purposive selection method. The tools in this research consisted of

(1) is a questionnaire for personal factors of respondents, including Gender, age, education level, occupation, income and duration of residence in the community

(2) is a questionnaire about community management to change attitudes to adhere to the principles of sufficiency economy consisting of Modesty Reasoning With good immunity In terms of knowledge and moral conditions Is a rating scale questionnaire based on the Likert 's Scale

(3) Open-ended questionnaires for respondents to show suggestions about Community management to change attitudes to adhere to the principles of sufficiency economy: Nong Mae Na Subdistrict, Khao Kho District, Phetchabun Province

The research found that People have adopted the concept of sufficiency economy in all aspects including Modesty Reasoning With good immunity Knowledge conditions And moral conditions At the highest level. In particular, the conditions for reasoning ($\bar{X} = 4.35$, $SD = .704$) in terms of good landscape ($\bar{X} = 4.25$, $SD = .745$) and moderation ($\bar{X} = 4.22$, $SD = .745$) Classified by each aspect at a high level, first in terms of knowledge ($\bar{X} = 4.18$, $SD = .757$) and moral conditions ($\bar{X} = 4.12$, $SD = .779$)

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(ก)
สารบัญ	(ข)
สารบัญตาราง	(ง)
สารบัญภาพ	(ฉ)
บทที่ 1	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
สมมติฐานของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	4
บทที่ 2	
แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
แนวคิดและทฤษฎี	6
แนวคิดเกี่ยวกับบริบทชุมชนตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	6
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านชุมชน	6
แนวคิดทฤษฎีองค์การ	36
แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง	47
แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน	57
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	61
กรอบแนวคิดในการวิจัย	63
บทที่ 3	
วิธีดำเนินการวิจัย	64
ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย	64
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	64
การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ	66
การเก็บรวบรวมข้อมูล	66
การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	66
สถิติที่ใช้ในการวิจัย	67
บทที่ 4	
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	69
ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ	71
ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
	75
บทที่ 5	84
	85
	88
	89
บรรณานุกรม	91

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	69
4.2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ	71
4.3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีเหตุผล	72
4.4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	72
4.5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขความรู้	73
4.6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	74
4.7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามภาพรวมและรายได้	74
4.8 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามเพศ	76
4.9 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน	77

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
4.10	การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุ	78
4.11	การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา	80
4.12	การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอาชีพ	81
4.13	การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามรายได้	83

สารบัญภาพ

ภาพที่

1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

หน้า

63

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ในอดีตที่ผ่านมาตำบลหนองแม่นาเป็นพื้นที่ตั้งของศูนย์กลางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งมีอุดมการณ์ขัดแย้งกับรัฐบาลไทย ทำให้เกิดการสู้รบกันอย่างรุนแรง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2511 ถึง พ.ศ. 2525 สงครามดังกล่าวก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทั้งสองฝ่ายเป็นอย่างมาก กองทัพภาคที่ 3 ซึ่งได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบในการต่อสู้กับฝ่ายที่ต่อต้านรัฐบาล ได้นำยุทธวิธีดำเนินการตามแผนกวาดล้างคอมมิวนิสต์ โดยการสร้างถนนจากแยกสายพิษณุโลก - หล่มสัก ตรงบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 100 บ้านแคมป์สน ต่อมาปี พ.ศ. 2517 กองทัพพบได้สร้างถนนสายนาวังถึงบ้านสะเคาะพง เพื่อเชื่อมกับถนนสายแรกเป็นการสร้างแรงกดดันให้กับฝ่ายตรงข้าม และสะดวกต่อการลำเลียงกำลังสนับสนุนการสู้รบของฝ่ายรัฐบาล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2518 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมกองรบพิเศษค่ายสฤทธิเสนา จังหวัดพิษณุโลก และทรงมีพระราชดำริให้ใช้ “แผนยุทธศาสตร์พัฒนา” เพื่อยุติการสู้รบโดยใช้พื้นที่ทั้งสองข้างทางให้เป็นประโยชน์กับราษฎรทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะทหารเท่านั้น ทั้งนี้กองทัพพบได้ขอใช้ที่ดินจากกรมป่าไม้บริเวณสองข้างทาง ข้างละ 1 กิโลเมตร เพื่อจัดตั้งหมู่บ้านและเป็นการทำลายอิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ให้หมดไปโดยสิ้นเชิง ตำบลหนองแม่นาจึงได้ก่อตั้งขึ้นนับแต่นั้นมา

บ้านหนองแม่นา ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ หมู่บ้านได้ก่อตั้งขึ้นในพ.ศ.2525 อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงฯ มีพื้นที่ทั้งหมด 1,200 ไร่ ประกอบด้วยบ้านเรือนประมาณ 50 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลหนองแม่นามีจำนวน 3,092 คน โดยแยกเป็นชาย 1,578 คน หญิง 1,514 คน ครัวเรือน 1,073 ครัวเรือน (สำนักงานบริหารทะเบียนราษฎรอำเภอเขาค้อ ณ เดือน พฤศจิกายน 2559)

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ข้าวโพด เลี้ยงสัตว์ ปลูกพริก ปลูกผักและปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ส่วนหนึ่งประกอบอาชีพเสริม โดยการเป็นลูกหาบในช่วงฤดูการท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแสลงหลวง

บ้านหนองแม่นาได้จัดตั้งกลุ่มการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2545 มีนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำการศึกษาในพื้นที่และชุมชน ซึ่งมีสำนักงานกองทุนวิจัย (สกว.) สำนักงานภาคจะคอยเป็นที่เลี้ยงและให้ความรู้ อนุรักษ์และดูแลต้นน้ำ พิษพรรณ แผลง สัตว์ สมาชิกกลุ่มมีจำนวน 84 คน ฝ่ายบริหาร 9 คน โดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนให้เกิดการสร้างและพัฒนา ระบบการประสานงานความร่วมมือเครือข่ายจัดการท่องเที่ยวทางนิเวศ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่า น้ำ แผลงและสัตว์

หนองแม่นามีอากาศและธรรมชาติที่หาดูได้ยาก เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดูนก ดูผีเสื้อ เดินศึกษาธรรมชาติ นั่งเรือพายล่องลำน้ำเข็ก เดินป่าระยะทาง 6 กิโลเมตร นั่งเรือพายตามลำน้ำเข็กระยะทาง 7 กิโลเมตร โดยเริ่มเส้นทางจากสำนักงานอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (หนองแม่นา) สัมผัสธรรมชาติที่หลากหลาย ผ่านทุ่งคอกสัตว์ (อนุบาลสัตว์ป่าเพื่อปลดปล่อย) ทุ่งดอกกระเจียว

ป่าสน พุ่มหญ้าและดงเฟิร์น สืบค้นร่องรอยการต่อสู้ทางประวัติศาสตร์ยุคเขาค้อเดือตระอุ ศึกษาพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร น้ำตกต้นน้ำเข็ก เพลิดเพลินกับการดูนกนานาชนิด หลังจากนั้นล่องเรือพายชมธรรมชาติ สองฝั่งลำน้ำเข็ก พักค้างแรมกลางป่าริมแม่น้ำ สัมผัสการดำรงชีวิตในป่า ศึกษาวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน พักผ่อนท่ามกลางบรรยากาศธรรมชาติอย่างอบอุ่น

ล่องเรือลำน้ำเข็ก ชมธรรมชาติและแมงกระพุนน้ำจืดแห่งเดียวในโลก นั่งเรือพายล่องลำน้ำเข็ก ไป-กลับ ระยะเวลา 2 ชั่วโมง เริ่มต้นการเดินทางที่แก่งบางระจัน (แก่ง 1) เพลิดเพลินการดูและให้อาหารปลาที่ศาลาพักผ่อนสักงษ์ ชมโรงอบสมุนไพร โรงตัดเย็บผ้า ลงเรือต่อไปยังแก่ง 2 สืบค้น ประวัติหอยก้นตืด สัมผัสตมผีเสื้อที่หายากหลากหลายชนิดและพบแมงกระพุนน้ำจืดตามฤดูกาล

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบทได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลางในการสั่งสินค้าทุน และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตกสลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกกลืนเลือน และเริ่มสูญหายไป สิ่งสำคัญก็คือ ความพอเพียงในการดำรงชีวิต

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริ ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยมีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต (ที่มา : มูลนิธิชัยพัฒนา)

จากข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้เห็นถึงความสำคัญที่ชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่าแห่งนี้ ควรมีการดำเนินชีวิตของสมาชิกภายในชุมชนให้มีส่วนร่วมร่วมกันพัฒนาชุมชนให้สามารถประสบความสำเร็จ เป็นตัวอย่างให้กับหลาย ๆ ชุมชนที่ต้องการจะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปบูรณาการ ใช้กับชุมชน ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า จึงต้องการที่จะศึกษาลักษณะโดยทั่วไปของชุมชน ในกระบวนการการจัดการจัดการชุมชน และปัจจัยการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้ชุมชนประสบความสำเร็จเป็นชุมชนต้นแบบอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า ประสบความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

3. สมมติฐานของการวิจัย

1. การจัดการด้านชุมชน การเรียนรู้และภูมิปัญญา
2. การจัดการด้านองค์กร ได้แก่ องค์กรรัฐและองค์กรเอกชนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของชุมชนให้มายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีขอบเขต ดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงปริมาณสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ โดยเลือกใช้วิธีการสำรวจด้วยแบบสอบถามที่สร้างขึ้นและได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้ คือ

- 1) ประชากรที่ทำการศึกษาคือเป็นกลุ่มชุมชนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- 2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษา ได้แก่ กลุ่มชุมชนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบธรรมดา (Simple Random Samplings) ซึ่งได้จากการคำนวณของ Taro Yamane (สิน พันธุ์พินิจ, 2547)
- 3) สถานที่ศึกษาที่ผู้วิจัยใช้เก็บรวบรวมข้อมูล คือ กลุ่มกลุ่มชุมชนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

4) สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นกระบวนการวิจัยเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มชุมชนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ศึกษา 1. ความพอประมาณ 2. ความมีเหตุผล 3. ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี 4. เงื่อนไขความรู้ 5. เงื่อนไขคุณธรรม

ขอบเขตด้านกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวบ้านที่ดำรงชีวิตในชุมชนตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

5. ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

1. ทำให้เข้าใจถึงวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของผู้คนในตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2. ทำให้เข้าใจและเกิดองค์ความรู้จากการศึกษาการจัดการชุมชนบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

3. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนประสบความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งนี้ยังเป็นแนวทางให้ชุมชนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ด้านการจัดการชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำข้อมูลไปบูรณาการกำหนดแผนนโยบายการจัดการชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

1. วิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตของสมาชิกในชุมชน โดยยึดหลักความพอเพียง มีสติ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง ไม่โลภ ไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับตนเอง ครอบครัวและสมาชิกในชุมชน ตลอดจนใช้ความรู้ที่มีอยู่ประกอบกับใช้ทักษะ ประสบการณ์ที่สั่งสมมาช่วยคิดวิเคราะห์และตัดสินใจในการดำเนินชีวิตอย่างรอบคอบ รวมทั้งยึดถือหลักคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเกิดความพอเพียงต่อไป

2. การจัดการชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับอย่างชัดเจนของชุมชน โดยผู้นำชุมชนให้ความสำคัญในการประยุกต์ใช้เครื่องมือการบริหารจัดการตามหลักวงจรคุณภาพ เริ่มจากการวางแผน การลงมือปฏิบัติและตรวจสอบประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนาไปประยุกต์ใช้ภายในชุมชนให้เกิดความคุ้มค่า มีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล อีกทั้งผู้นำชุมชนยังคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนให้ร่วมกันดำเนินงานภายในชุมชนให้ประสบความสำเร็จเกิดประโยชน์สูงสุด

3. ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปัจจัยที่สำคัญยิ่งที่ต้องทำให้มีหรือให้เกิดขึ้น เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นำและชาวบ้านภายในชุมชนได้เข้าใจตรงกัน ร่วมกันดำเนินงานของชุมชนไป

ในทิศทางเดียวกันเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของชุมชน โดยปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งปัจจัยออกเป็นปัจจัยภายใน จำแนกเป็นด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านกระบวนการจัดการ ด้านทรัพยากรและด้านเทคโนโลยีนวัตกรรม ส่วนปัจจัยภายนอกจำแนกเป็นด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้กำหนดกรอบแนวคิดและแนวทางในการวิจัย ดังนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

- 2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับบริบทชุมชน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- 2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านชุมชน
- 2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านองค์กร
- 2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับบริบทชุมชน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านชุมชน

คำว่า “ชุมชน” มีความหมายในลักษณะต่าง ๆ มากมาย เช่น ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรม ด้านวิชาการและในฐานะหน่วยทางสังคมที่ทำหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน เป็นต้น ดังนั้น การนิยามความหมายคำว่าชุมชนจึงมีขอบเขตกว้างขวางมากการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ชุมชนจะเป็นทั้งกลุ่มคนและพื้นที่เป้าหมายของการพัฒนา โดยในบทนี้จะเป็นความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับชุมชน ประกอบด้วยความหมายของชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน ลักษณะของชุมชน ความเป็นชุมชน การเกิดขึ้นของชุมชน โครงสร้างของชุมชนประเภทของชุมชนและหน้าที่ของชุมชน

ความหมายของชุมชน

ปัจจุบันคำว่า “ชุมชน” เป็นศัพท์ที่บัญญัติมาจากภาษาอังกฤษ คือคำว่า “Community” โดยมีรากศัพท์เดิมที่มาจาก Indo - European คือคำว่า “Mei” ซึ่งแปลว่าการเปลี่ยนแปลง (Change) หรือการแลกเปลี่ยน (Exchange) และเมื่อนำมาสนธิกับคำว่า “Kom” ซึ่งหมายถึง ด้วยกับ (With) จะได้คำว่า “kommein” ซึ่งหมายถึง แบ่งปันโดยทั้งหมด (Share by All) (Seage. Peter M. อังใน อนุชาติ พวงสาลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล, 2541 : 9) สำหรับในประเทศไทยคำว่า ชุมชนได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2505 เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน่วยราชการที่มีการแยกส่วนพัฒนาการท้องถิ่นออกจากกรมมหาดไทยแล้วจัดตั้งเป็นกรมการพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย คำว่า ชุมชนที่นำมาใช้นั้นมีความหมายซ้อนทับกับคำว่า “บ้านหรือหมู่บ้าน” เป็น

หน่วยการปกครองพื้นฐานในสังคมไทยมาแต่ดั้งเดิมด้วย (ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2555 : 4) จากนั้นชุมชนจึงถูกนำมาใช้ในความหมายของลักษณะต่าง ๆ มากมาย อาทิ ความหมายที่เป็นรูปแบบของหน่วยทางสังคมและสถาบันการปกครอง เช่น ด้านการปกครอง ด้านการพัฒนา ด้านวัฒนธรรมและด้านวิชาการ เป็นต้น ตลอดจนลักษณะของชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงกระบวนการ เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนแออัด เป็นต้น ประกอบกับแนวคิดอื่นที่หลากหลาย เช่น องค์กรชุมชนป่าชุมชน ผู้นำชุมชน พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สิทธิชุมชนและอำนาจชุมชน เป็นต้น ดังนั้นคำว่าชุมชนจึงเป็นความหมายที่มีขอบเขตกว้างมาก ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความหมายที่ใกล้เคียงกันดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 368) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนคือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ปราสาท หลีกศิลา (2519 : 2) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้นและมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525 : 6) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์กรทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540 : 3) กล่าวว่า ชุมชนประกอบไปด้วย ระบบความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบการปกครองและโครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้

ประเวศ ะสี (2541 : 13) ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามที่จะทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการสื่อสารกัน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546 : 35) อธิบายว่า คำว่า “Community” มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ซึ่งบางครั้งให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน” ถ้าพิจารณาจากภาษาอังกฤษคำว่า “Com” มีความหมายที่ลึกซึ้งโดยหมายถึง “Together” คือการ (เดินทาง) ร่วมกัน และจะเห็นว่าคำที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงอีกหลายคำ เช่น Communal หมายถึง ของชุมชน, เพื่อชุมชน

Common หมายถึง ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย

Commune หมายถึง ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด

สนธยา พลศรี (2547 : 22) ได้สรุปความหมายของคำว่า ชุมชนจากความหมายโดยสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ในขณะที่กาญจนา แก้วเทพ (อ้างถึงใน อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2548 : 14) ได้ให้ความหมายที่แตกต่างไปว่า ชุมชนมิได้หมายถึงหมู่บ้านที่มีอาณาเขตพื้นที่แน่นอนตายตัวอีกต่อไป หากแต่หมายถึงหน่วยทางสังคมที่สมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร เสริมสร้างและสืบสานสัมพันธ์ทางสังคมที่มีทั้งความเคลื่อนไหว ปรับตัว ความขัดแย้งและการผสมผสานกลมกลืน ความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือชุมชนมิได้เป็นหน่วยทางสังคมที่เป็นอิสระหรืออยู่โดดเดี่ยวแยกตัวออกจากหน่วยทางสังคมอื่น ๆ ในทางตรงกันข้าม ชุมชนในรูปแบบใหม่ ๆ ดำรงอยู่ในความสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ๆ และความสัมพันธ์กับรัฐและตลาด ชุมชนรูปแบบใหม่เริ่มมีขอบเขตครอบคลุมเครือข่ายกว้างขวางเชื่อมโยงพื้นที่ในชนบทกับเมือง ปรับตัวและเปลี่ยนแปลง ขัดแย้งและเกิดใหม่อย่างรวดเร็ว

ปรีชา วงศ์ทิพย์ (2555 : 8) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวพันกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทร ความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ร่วมกัน

ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง (2556 : 7-8) ได้สรุปความหมายของชุมชนออกเป็น 3 แนวทางที่มีความแตกต่างกันออกไปตามที่มาและความหมาย คือ

1. ชุมชน หมายถึง การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่นและอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่ง เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งในด้านพื้นที่และความเอื้ออาทรที่มีต่อกัน

3. ชุมชน หมายถึง องค์กรและขบวนการทางสังคมที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัดและรวมกันในช่วงเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันเกิดขึ้น เช่น องค์กรชุมชน องค์กรในท้องถิ่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มผลประโยชน์ เป็นต้น

นอกจากนี้คำว่า ชุมชนในความหมายทางสากลและนักคิดของตะวันตก ได้ให้ความหมายทั้งที่คล้ายคลึงและแตกต่างกับความหมายของนักวิชาการไทย ดังต่อไปนี้

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP, 2556) ได้กล่าวถึงชุมชนว่า เป็นดินแดนแห่งการรวมตัวทางสังคมที่เป็นการสมัครใจก่อขึ้นเองโดยประชาชน ส่วนใหญ่แล้วสนับสนุนตนเองและอยู่ในกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น ชุมชนประกอบด้วยองค์กรต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงกลุ่มความสนใจ (ชมรม) กลุ่มวัฒนธรรมและศาสนา สมาคมอนุรักษ์ หรือพัฒนาสังคม/กลุ่ม

แคมบริดจ์ (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2003 : 53) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชน (Commune) ว่าหมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มครอบครัวที่อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใด (Particular Area) โดยกลุ่มคนเหล่านี้ต่างก็ทำงานร่วมกัน ใช้สิทธิและเป็นเจ้าของพื้นที่และผลประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกัน จนทำให้เกิดพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ ตลอดจนจนมีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคมร่วมกัน ประหนึ่งว่ากลุ่มคนเหล่านี้เป็นหนึ่งเดียวกัน (As a Unit) ทั้งชุมชน

แซนเดอร์ส (Sanders, 1958 : 189) ให้ความหมายว่า ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน

นอร์ตัน (Norton, 1994 : 158) ได้อธิบายคำว่า ชุมชน หรือ Commune ว่าเป็นคำที่มาจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนทำให้ประชาชนเหล่านี้มีความรักและผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว จึงได้พยายามร่วมกันในการจัดระบบการปกครองตัวเองขึ้น เรียกว่า Self – Governing Community อันถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองท้องถิ่นในฝรั่งเศส เยอรมันและอีกหลายประเทศในทวีปยุโรป

พาร์ค กับ เบอร์เกส (Park and Burgess, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกันมีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกันและมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทางเดียวกัน

เนลสัน, แรมเซย์ และ เวอร์เนอร์ (Nelson, Ramsey and Verner, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนซึ่งมีความสัมพันธ์กันในอาณาเขตหนึ่ง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์นี้หมายถึงการปฏิบัติต่อกัน (Interaction)

การอธิบายความหมายของคำว่าชุมชนดังที่กล่าวมาข้างต้น พบว่าความหมายส่วนใหญ่มีลักษณะใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะประเด็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน กลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันทั้งความเชื่อ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรม และมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน รวมทั้งประเด็นอาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน จะเห็นว่าบุคคลต่าง ๆ ข้างต้นได้ให้คำนิยามและความหมายของคำว่าชุมชนไว้อย่างชัดเจนว่า การที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์โดยรวม ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการติดต่อสื่อสารสามารถเรียนรู้ร่วมกันภายใต้บรรทัดฐาน จารีตประเพณีเดียวกัน เพื่อให้เกิดความเป็นพวกเดียวกันในชุมชน แต่เมื่อชุมชนเริ่มมีพัฒนาการและความเจริญเกิดขึ้น ชุมชนจึงจำเป็นต้องมีองค์กร สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นรูปแบบของความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ดังนั้นชุมชนมีความหมายมากกว่าการเป็นสถาบันที่ช่วยจัดการการพัฒนา กล่าวคือทุกชุมชนทำหน้าที่เชื่อมโยงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม เอื้ออำนวยความร่วมมือร่วมใจของคนกลุ่มต่าง ๆ และเพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานการคุ้มครองทางสังคมที่สำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

“ชุมชน” มีนัยยะและความหมายที่อยู่บนฐานของการเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวไปตามกระแสสังคม เพราะชุมชนไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่ง แต่ว่าชุมชนในที่นี้หมายถึงชุมชนที่มีชีวิต ดังนั้นแนวคิดทางสังคมศาสตร์จะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนหรือความเป็นหมู่คณะ ซึ่งจะช่วยอธิบายและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าชุมชนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในที่นี้จะกล่าวถึงแนวคิดทางสังคมศาสตร์ว่าด้วยความหมายของชุมชน ที่นักวิชาการผู้ทรงความรู้ได้ให้แนวคิดไว้ จำนวน 4 แนวคิดด้วยกัน คือ แนวคิดทางสังคมวิทยา แนวคิดทางมนุษยวิทยา แนวคิดในมิติประชาสังคมและแนวคิดชุมชนเสมือนจริง และเครือข่ายสังคม ซึ่งมีอธิบาย ดังนี้

1. แนวคิดทางสังคมวิทยา (Sociological Perspective) ชุมชนในแนวคิดทางสังคมวิทยา หมายถึง หน่วยทางสังคมและทางกายภาพที่มีลักษณะการจัดการร่วมกันในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ หมู่บ้าน ชุมชน เขตและเมือง โดยมีความหมายดังนี้ (Denis E. Poplin, 1979 : 9-18)

1.1 ชุมชนในฐานะหน่วยทางอาณาบริเวณ (Community as a Territorial Unit) ที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้งแน่นอนและมีสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้ โดยอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ มีอิทธิพลต่อชุมชนและชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าวคือ ชุมชนมักเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวกเหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร ในขณะที่เดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้งและพลวัตการเจริญเติบโตของชุมชน แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและการรู้จักปรับตัวด้วย ดังนั้นมนุษย์เองมีส่วนในการกระทำต่อสภาพแวดล้อมของตนไม่ว่าจะโดยทางบวกหรือลบ โดยการปรับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์ เช่น การทำนาแบบขั้นบันได การสร้างเหมืองฝายชลประทาน และการปรับปรุงแก้ไขและสร้างที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ หรือการทำลายสภาพแวดล้อม เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้สารเคมีในแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น การศึกษาชุมชนตามแนวคิดสังคมวิทยาถือว่าตัวแปรทางด้านภูมิศาสตร์จะเป็นสิ่งที่ละเอียดเสียมิได้ แนวคิดนี้จัดว่ามีอิทธิพลต่อทฤษฎีนิเวศวิทยาของมนุษย์

1.2 ชุมชนในฐานะหน่วย/ระบบทางสังคม (Community as a Social System Unit) การวิเคราะห์แบบ Social System Approach จะช่วยทำให้เห็นภาพลำดับชั้น (Hierarchy) เริ่มจากระดับล่างที่ประกอบด้วยกลุ่มบุคคล 2 คนขึ้นไป จนถึงระดับชาติหรือระดับโลก ชุมชนเป็นระบบย่อยอันแรกที่มีศักยภาพในการจัดการให้มีสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของคนทั้งทางกายภาพจิตใจและสังคม ซึ่งในระบบครอบครัว กลุ่มเครือญาติก็เล็กเกินไปไม่มีสถาบันทางสังคมที่สมบูรณ์เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ส่วนระบบที่ใหญ่กว่านี้ เช่น กลไกของรัฐก็ใหญ่โตและซับซ้อนเกินไป จนเข้าไม่ถึงอารมณ์ความรู้สึกของคนจึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการทั้งทางกายและทางใจได้ โดยนัยนี้ชุมชนจึงมีความหมายที่เป็นระบบทางสังคมว่า เป็นเครือข่ายปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ (Network of Interaction) ซึ่งประกอบด้วย สถานภาพ บทบาท กลุ่มคนและสถาบัน ชุมชนจึงมีความสัมพันธ์เหมือนลูกโซ่ ที่ระบบย่อยระบบหนึ่งจะได้รับปัจจัยนำเข้าที่ต้องการจากระบบอื่น ๆ และในทางกลับกันก็จะให้ผลผลิตของตนแก่ระบบย่อยอื่น ๆ ปัจจัยนำเข้าและผลผลิตที่ได้รับ ซึ่งให้แก่กัน ในระหว่างชุมชนหรือระบบย่อยนี้อาจเป็นชุมชนรูปของการเงิน แรงงาน ความกดดันทางสังคมและทรัพยากรต่าง ๆ แนวคิดที่เห็นว่าชุมชนอยู่ในฐานะหน่วยทางสังคม ชิตยา สุวรรณชฎ (2527 : 27) มีความเห็นว่าชุมชนต้องมีลักษณะ 3 ประการ คือ

ประการที่ 1 ชุมชนในฐานะเป็นอาณาบริเวณ การพิจารณาชุมชนในข้อนี้มีใช้เฉพาะเป็นบริเวณที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนเท่านั้น ยังต้องพิจารณาถึงมิติต่าง ๆ เช่น ในฐานะที่อยู่อาศัย การใช้พื้นที่ และบริเวณของชุมชน

ประการที่ 2 ชุมชนในฐานะเป็นที่รวมประชากร โดยจะเน้นที่ลักษณะของประชากรที่อยู่ในบริเวณชุมชน ในด้านที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงประชากรในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โครงสร้างประชากร เช่น สัดส่วนเพศชายเพศหญิง อายุ อาชีพ การศึกษา เป็นต้น

ประการที่ 3 ชุมชนในฐานะที่เป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่อยู่ในชุมชน และความสัมพันธ์กับชุมชน โดยพิจารณาถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ในครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ระบบความสัมพันธ์ของวัฒนธรรม เป็นต้น

1.3 ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตวิทยาวัฒนธรรม (Community as a Psycho Cultural Unit) ในมิตินี้เน้นเรื่องที่ว่าชุมชนจะต้องมีความผูกพันในระหว่างสมาชิกด้วยกัน ความผูกพันนี้จะตีความว่าเป็นทั้งทางด้านจิตวิทยาและวัฒนธรรม โดยในทางจิตวิทยานั้น คนจะมีความมั่นคงเพราะสามารถจะระบุได้ว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่ม หมู่หรือที่ใด มีความรู้สึกว่าตนเองมีสังกัด คือ อาจตอบได้ว่า “ฉันเป็นใคร” และ “อยู่ที่ไหน”

นอกจากแนวคิดสังคมวิทยาจะมองชุมชนท้องถิ่นในสามมิติทั้ง 3 ดังกล่าวแล้ว เรายังสามารถมองชุมชนในฐานะ “หน่วยทางการปกครอง” ที่หมายถึง “หมู่บ้าน” ตามลักษณะการปกครองในสังคมไทย ซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมระดับฐานล่างที่มีความสัมพันธ์เป็นลำดับช่วงชั้นกับระดับที่เหนือกว่า ตามโครงสร้างการปกครองที่ประกอบด้วย หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัดและประเทศ ชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ นัยของการนิยามหมู่บ้านให้ติดกับพื้นที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐพยายามรวมศูนย์อำนาจและแบ่งพื้นที่เป็นหน่วยย่อย ๆ กำหนดให้หน่วยย่อย ๆ รวมกันเป็นหน่วยใหญ่ขึ้น มีกลไกการปกครองเป็นลำดับขั้นเพื่อต่อการปกครอง ซึ่งจำเป็นต้องมองลักษณะของความเป็นชุมชนหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับรัฐ จะเห็นได้ว่าหมู่บ้านมีความสัมพันธ์กับรัฐมาโดยตลอดเพียงแต่จะมีความสัมพันธ์เรื่องใดมากหรือน้อยเพียงใดในแต่ละช่วงเวลา กรณีประเทศไทยที่ภาครัฐได้มีการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนหรือหมู่บ้านนั้น ความเป็นชุมชนจึงถูกกำหนดตามหน่วยทางการปกครองขนาดเล็ก คือหมู่บ้าน แม้ว่าบางชุมชนจะประกอบไปด้วยหลายหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์กันแต่เดิมหรือเคยเป็นหมู่บ้านเดียวกัน ต่อมามีการแยกเป็นหมู่บ้านใหม่ตามเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านของทางราชการ แต่ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีสถาบันทางสังคม เช่น วัด หรือมีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น ป่า พื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นต้น แต่โครงสร้างการจัดการในประเด็นเรื่องราวต่าง ๆ จะแบ่งแยกไปตามหมู่บ้านหรือเขตการปกครองในระดับต่าง ๆ มากกว่าจะพิจารณาถึงความเป็นชุมชนที่กลุ่มคนที่มีสายสัมพันธ์หรือการเกาะเกี่ยวกันข้ามเขตการปกครองของรัฐซึ่งมีความหมายที่มีความสำคัญในการประสานพลังและความเชื่อมโยงในด้านต่าง ๆ หรือหากจะมองประสานความร่วมมือกันในระดับที่สูงขึ้นก็จะกำหนดจากเขตกับกลุ่มกิจกรรมในระดับต่าง ๆ หรือปัจจุบันมีความนิยมจัดตั้งเป็นประชาคมตำบล ประชาคมอำเภอ ประชาคมจังหวัด ที่กระบวนการจัดการก็ยังคงอยู่ในภาวะของฝ่ายราชการเป็นหลักอยู่นั่นเอง

2. แนวคิดทางมานุษยวิทยา (Humanistic Perspective)

แนวคิดนี้มุ่งเน้นความเป็นชุมชนที่ก่อให้เกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพันอันสืบเนื่องมาจากข้อจำกัดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในยุคปัจจุบันที่กว้างใหญ่เกินไปและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของปัจเจกบุคคลได้ ดังนั้นความเป็นชุมชนจึงขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ที่ตอบ

และความเป็นมิตรภาพที่มีต่อกันภายใต้ระบบสื่อสารและการพบปะ ทำกิจกรรมร่วมกัน นักมานุษยวิทยา นิสเบ็ต (Robert A. Nisbet, 1962) มีความเห็นว่าสังคมสมัยใหม่ทำให้เกิดการสูญเสีย

ความรู้สึกผูกพันของชุมชน (Sense of Community) ซึ่งเกิดจากเงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ที่ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เขาได้แสดงให้เห็นว่าในลักษณะรัฐการเมืองสมัยใหม่ รัฐไม่สามารถตอบสนองความมั่นคงของคนได้ ไม่มีองค์กรขนาดใหญ่ใดที่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของคนได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วองค์กรเหล่านี้มีขนาดใหญ่ ซับซ้อน และเป็นทางการเกินไป รัฐอาจจะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงคราม แต่ในการตอบสนองอย่างปกติธรรมดาอย่างความต้องการของคนในเชิงการยอมรับมิตรภาพ ความมั่นคง ความเป็นสมาชิก รัฐจะทำได้ในสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ ทางเลือกที่นักคิดในแนวนี้เสนอ ก็คือการเรียกร้องให้ชุมชนขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะในชุมชนขนาดเล็กเท่านั้นที่จะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุดและกล่าวถึงชุมชนขนาดเล็กที่เน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่ตนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเรียกร้องต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ การขยายตัวของเมือง ประชากรและเครือข่ายสังคมที่ดำเนินการผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น ที่ก่อให้เกิดสภาวะความแปลกแยก ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว ไม่สนใจใยดีหรือรู้สึกรับผิดชอบต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้าง ไม่รู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบต่อ หรือรับผลประโยชน์นั้น ๆ ซึ่งแนวคิดนี้มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ (โกวิท พวงงาม, 2553 : 18)

1. ไม่ได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่
2. เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
3. เป็นลักษณะความรู้สึกเชิงอัตวิสัยของความเป็นชุมชนหรือแบบแผนในอุดมคติ

กล่าวคือนำเสนอลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็นชุมชนที่ดีหรือชุมชนในอุดมคตินั้นเอง และหากพิจารณาโดยนัยดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าชุมชนนั้นเป็น “หน่วยพื้นฐานของการพึ่งตนเอง” ซึ่งพิจารณาจากลักษณะที่สำคัญ เช่น ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ในหมู่คนที่รู้จักกันใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิตร่วมกัน มีระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยน พึ่งพา รวมทั้งมีความขัดแย้ง โดยคุณลักษณะสำคัญของชุมชนท้องถิ่นที่เป็นหน่วยพื้นฐานการพึ่งพาของสังคมนั้นมีศักยภาพในการจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการในด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชนทั้งในด้านการพัฒนาทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและจิตใจ

3. แนวคิดในมิติประชาสังคม (Civil Society)

ความหมายของชุมชนในมิติประชาสังคมเกิดขึ้นจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐและภาครัฐกิจเอกชนที่มีบทบาทขึ้นหรือครอบงำความคิด ทิศทางการพัฒนาของสังคม โดยที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย ทิศทางการพัฒนาและการจัดกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย รวมทั้งการมองเห็นข้ออ่อนของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือพรรคพวกและกลุ่มผลประโยชน์ จึงเกิดการเรียกร้องหรือต้องการอุดช่องว่างด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมพลังอำนาจให้กับ “ภาคประชาชน” ในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในนโยบายและทิศทางการพัฒนาหรือกิจกรรมสาธารณะดังกล่าว

แนวคิดชุมชนในมิติประชาสังคมเป็นการอธิบายความเป็นกลุ่ม องค์กร ชมรม สมาคม ฯลฯ ที่เป็นโครงสร้างซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างปัจเจกบุคคลและรัฐหรือที่เรียกว่า “Mediating Structure” ปฏิเสธรัฐขนาดใหญ่ซึ่งมีบทบาท อำนาจหน้าที่มากมายและทำการแทนสังคมในแทบทุกเรื่องและก็ไม่ชอบในลัทธิปัจเจกชนจนสุดขีดที่ไม่ห่วงใยสังคม โดยอยากให้ปัจเจกชนรวมกันเป็นกลุ่มก้อนที่มุ่งจะทำอะไรที่ใหญ่กว่ากว้างขวางขึ้นไปและเน้นการรวมตัวของคนใกล้ชิด สัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ครอบครัว วัด มัสยิด บ้าน โรงเรียน เป็นต้น

โกวิท พวงงาม (2553 : 19) ได้กล่าวถึงแนวคิดของนักวิชาการไทย คือนายแพทย์ประเวศ วะสี ที่ได้เสนอแนวคิดของชุมชนในมิติของประชาสังคมว่า สังคมไทยภาคส่วนหลักของสังคมไทยที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมาก คือภาครัฐกับภาคเอกชน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคประชาสังคม ดังนั้นจึงได้เสนอถึงแนวคิดการเกื้อหนุนให้ภาคประชาชนหรือสังคมมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมขึ้นที่เรียกว่า “สังคมคุณภาพ”

ชูชัย ศุภวงศ์ (อ้างถึงในอนุชาติ พวงสาธิต และวีรบุรณ วิสารทสกุล, 2541 : 4 - 7) ได้ให้ความหมายของประชาสังคมว่า การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤติการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัซซัปซ้อนยากแก่การแก้ไข จึงมีวัตถุประสงค์ร่วมกันซึ่งนำไปสู่การเกิดก่อจิตสำนึกร่วมกัน เพื่อมารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civil Group) ไม่ว่าจะเป็ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคสังคม(ประชาชน) มีลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

อนุชาติ พวงสาธิต และ วีรบุรณ วิสารทสกุล (2541 : 11-18) ได้กล่าวถึงแนวคิดชุมชนและประชาสังคมภายใต้กระแสการสร้างชุมชนขึ้นใหม่จะพบว่า “ชุมชน” ในแนวคิดประชาสังคมนี้หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะช่วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ดังนั้นคำว่า “ประชาสังคมหรือชุมชน” จึงอาจมีขนาดและลักษณะที่แตกต่างกันไป ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหม่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนหรือความเป็นประชาสังคมจึงเป็นรากฐานที่สำคัญของสังคม เพราะจะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกัน เป็นแหล่งพื้นฐานที่สุดที่จะเกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรของคนในสังคม นอกจากนี้แนวทางในการเรียนรู้ถึงความเป็นชุมชนมีลักษณะ ดังนี้

1. มีความหลากหลาย เช่น มีความหลากหลายของการรวมตัว พื้นที่ รูปแบบของกิจกรรม ประเด็นความสนใจ/ปัญหาและกลุ่มคนที่มารวมตัวกัน
2. ความเป็นชุมชนที่อาจมีอาณาบริเวณหรือบริบทขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยงติดต่อกันทางใดทางหนึ่งหรือความเป็นชุมชนขนาดเล็กที่รวมตัวกันด้วยความรัก ความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความสนใจและหรือผลประโยชน์ร่วมกัน
3. บนสำนึกสาธารณะด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมือง (Public Consciousness) ของสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society)

4. มีกิจกรรมและความต่อเนื่อง บนพื้นฐานของกระบวนการกลุ่มและด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning Though Action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

5. มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สื่อสารและเครือข่าย เพื่อกลุ่มประชาสังคมจะมีความยั่งยืน (Communication and Network) ส่วนองค์ประกอบอันเป็นข้อแสดงถึงความเคลื่อนไหวของกลุ่มชุมชนประชาสังคมนั้น มีองค์ประกอบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ความเป็นธรรมชาติที่มีใจการจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทร มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้และการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายและความร่วมมือและมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ

กล่าวได้ว่าชุมชนในความหมายมิติประชาสังคมนี้อาจมีลักษณะของความเคลื่อนไหวและเป็นกระบวนการกลุ่มที่มีการประสานกลุ่มคนเข้าด้วยกัน ตั้งแต่กลุ่มที่มีขนาดเล็กจนถึงกลุ่มใหญ่ในระดับประเทศ เพื่อดำเนินงานหรือมีกิจกรรมร่วมกันในการผลักดันในเชิงนโยบายที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนหรือประชาสังคมให้เกิดมีความเข้มแข็ง โดยมีการเอื้ออาทรต่อกันและการเรียนรู้ร่วมกัน

4. แนวคิดชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) และเครือข่ายสังคม (Social Network)

เกิดขึ้นพร้อมกับการก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ การเชื่อมโยงระบบข้อมูลข่าวสาร การประกอบกิจกรรม การทำงานและการใช้ชีวิตประจำวันผ่านระบบการสื่อสารทางเครือข่ายของอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาข้อมูลข่าวสาร การรับ-ส่งข้อมูล การตลาด การบันเทิง การสื่อสารทางการเมือง เป็นต้น รวมทั้งปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาจึงไม่อาจจำกัดอยู่ในขอบเขตของชุมชนที่มีอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง เพราะบางปัญหาก็เกิดจากอิทธิพลและปัจจัยภายนอกชุมชนที่มีผลกระทบต่อการจัดการในเรื่องนั้น ๆ เช่น การเข้าร่วมเป็นประชาคมอาเซียน การเข้ามาของทุนนิยมและกระแสวัฒนธรรมต่างประเทศ ดังนั้นการแก้ปัญหาจึงต้องการการรวมพลังความร่วมมือและทรัพยากรภายนอกชุมชนโดยอาศัยความเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการจัดการ

ชูเลอร์ (Schuler, 1996 : 116-121) ได้กล่าวถึงชุมชนในรูปแบบใหม่ที่มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านเทคโนโลยีว่าเป็นชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารด้วยถ้อยคำภาษาและความคิดผ่านเครือข่ายสังคม (Social Network) โดยสมาชิกไม่จำเป็นต้องพบหน้ากันก็ได้ เช่น การสร้างชุมชนบนเครือข่ายสังคมทางอินเทอร์เน็ต (Internet) ที่มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายทั่วโลกเป็นชุมชนไร้พรมแดน โดยอาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นสำคัญ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการสื่อสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สำคัญหลาย ๆ ด้าน เช่น

1. รูปแบบการสื่อสาร (Communication Platform) ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนจากการสนทนาแบบจุดต่อจุดและแบบสองทางไปสู่การสื่อสารระหว่างผู้ใช้หลายคนมากขึ้นและมีการใช้ลิงค์ (Link) วิดีโอ ภาพถ่ายและเนื้อหา 멀티มีเดียมากขึ้น โดยการขับเคลื่อนของกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เรียกว่า Net Generation ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไป คนกลุ่มนี้ชื่นชอบการแลกเปลี่ยนเนื้อหา การใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ และเติบโตมาพร้อมกับแนวคิด “ความฉลาดของฝูงชน” อาทิ การทำหน้าที่ให้คะแนน การจัดอันดับผู้ใช้คนอื่น ๆ รวมถึงจัดอันดับสินค้าและบริการ เป็นต้น เครือข่ายสังคมออนไลน์จึงกลายเป็นช่องทางการสื่อสารหลักสำหรับคนกลุ่มนี้และกลายเป็นชุมชนและ

เครือข่ายสังคมมากขึ้น ซึ่งในอนาคตอาจจะเข้ามามีบทบาทในการทำกิจกรรมทางสังคมและการติดต่อสื่อสารแทนที่ระบบอีเมลหรือระบบโทรศัพท์ที่มีอยู่ (เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ, 2556)

2. การควบคุมการสื่อสาร (Communication Control) การเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้ให้บริการโทรคมนาคมจากที่เคยเป็นผู้ควบคุมและออกแบบแพลตฟอร์มแบบปิด (Web 1.0) ไปสู่ผู้ให้บริการบนแพลตฟอร์มเปิดบนอินเทอร์เน็ต (Web 2.0) ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่ดีขึ้นและมีราคาถูกลง รวมถึงการใช้บอร์ดแบนด์และเครือข่ายไร้สาย (Wireless) เพิ่มขึ้นส่งผลให้แพลตฟอร์มแบบเปิดอย่างเว็บไซต์สังคมออนไลน์กลายเป็นแพลตฟอร์มที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับบริการสื่อสารและผู้บริโภคก็ตอบสนองต่อแนวโน้มอย่างกว้างขวางซึ่งเป็นผลให้เกิดการสร้างเครือข่ายสังคมขึ้นมาอีกจำนวนมาก

3. แนวโน้มและพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ต ในปัจจุบันการพัฒนาเทคโนโลยีการรับ-ส่งข้อมูลผ่านบอร์ดแบนด์ (Broadband) หรืออินเทอร์เน็ตความเร็วสูง (Hi-Speed Internet) เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผลักดันให้ความต้องการใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทยเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการขยายตัวของจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา โดยในปี 2552 ประเทศไทยมีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประมาณ 16.1 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2551 ที่มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 13.4 ล้านคน (เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ, 2556) การเติบโตของผู้สมัครใช้งานอินเทอร์เน็ตบอร์ดแบนด์ ทั้งแบบใช้สายและไร้สายก็มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ขณะที่แนวโน้มการใช้งานอินเทอร์เน็ตแบบธรรมดาในระบบความถี่แคบ (Narrowband) ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเป็นการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตผ่านสายโทรศัพท์ (Dial-up) กลับมีปริมาณการใช้งานลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2548 นอกจากนั้นการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตอีกรูปแบบหนึ่งที่เป็นที่นิยมอย่างเห็นได้ชัดและมีปริมาณความต้องการที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง คือการใช้งานอินเทอร์เน็ตผ่านโทรศัพท์มือถือ (Mobile Internet) ซึ่งได้มีการพัฒนาเทคโนโลยี 3G เพื่อให้เครือข่ายโทรศัพท์มือถือสามารถรองรับการให้บริการภาพและเสียงและการรับส่งข้อมูลต่าง ๆ ผ่านเทคโนโลยี WAP, GPRS, EDGE และ Bluetooth เป็นต้น

จากแนวโน้มของการใช้อินเทอร์เน็ตที่มีอัตราเร่งที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับอัตราการเติบโตของธุรกิจด้านบอร์ดแบนด์และธุรกิจด้านการตลาดโทรศัพท์มือถือออนไลน์ที่มีความรุนแรงมากขึ้นนั้น พฤติกรรมบนโลกออนไลน์จึงก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมเครือข่าย (Social Network หรือ Social Media) กันมากขึ้น ดังนั้นจึงเกิดชุมชนรูปแบบใหม่เป็นชุมชนในมิติของสังคมเครือข่ายที่หมายถึงการรวมตัวกันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนรูปแบบหนึ่งที่ปรากฏตัวบนโลกออนไลน์หรือทางอินเทอร์เน็ตที่เรียกว่า “ชุมชนออนไลน์” ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมเสมือน (Virtual Community) สังคมประเภทนี้จะเป็นการให้ผู้คนสามารถทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความคิด แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และเชื่อมโยงกันในทุกทิศทางใดทิศทางหนึ่ง โดยมีการขยายตัวผ่านการติดต่อสื่อสารกันอย่างเป็นเครือข่าย เช่น เว็บไซต์ Hi5, Facebook, Myspace, YouTube, Twitter เป็นต้น ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายสังคมในทุกระดับของผู้คนทั่วไปในสังคมจากวัยรุ่นไปจนถึงคนวัยทำงาน นักวิชาการและกลุ่มที่ต้องการสื่อสารทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังเช่น กลุ่มที่มีอายุระหว่าง 30 -45 ปี (Generation X) คือกลุ่มคนวัยทำงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักการเมือง นักสื่อสารมวลชน จัดว่าเป็นกลุ่มที่รับเทคโนโลยีแบบผู้ใช้เป็นส่วนมาก จะใช้ประโยชน์ในการสืบค้นหาข้อมูลข่าวสาร

ติดต่อสื่อสารกับลูกค้า โดยการใช้เป็นเครื่องมือทางการสื่อสาร การตลาด การค้นหาความรู้ การอ่าน ข่าวสารประจำวัน เช่น Twitter, Wikipedia, Google Earth, Webblog, Website ของสำนักข่าวต่าง ๆ (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555 : 18-20) นอกเหนือไปจากการใช้งานที่แตกต่างกันตามช่วงวัยแล้ว รูปแบบของการใช้ประโยชน์จาก Social Networking ก็ได้ขยายไปยังกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ด้านการสื่อสาร ด้านการศึกษา ด้านการตลาด ด้านบันเทิงรวมถึงด้านสื่อสารการเมือง ด้วยประโยชน์ที่มีความหลากหลายในการใช้งานทำให้ Social Network กลายเป็นเครือข่ายทางสังคมขนาดใหญ่ที่ถูกเชื่อมต่อกันด้วยรูปแบบที่เฉพาะเจาะจง ทั้งด้านมุมมอง ความคิด การแลกเปลี่ยน มิตรภาพ ความขัดแย้ง การค้า ซึ่งเป็นไปตั้งแต่ระดับบุคคลที่มีความใกล้ชิดไปจนถึงระดับชาติ Social Network จึงเป็นการรวมกันเข้าไว้ซึ่งความผูกพันและความสนใจร่วมกัน (เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ, 2556) ชุมชนเสมือนจริงนี้ มีบทบาทมากขึ้นในสังคมปัจจุบันทำหน้าที่ให้ข้อมูล ความรู้ สร้างระบบและกลไกการตลาด การทำกิจกรรมผ่านเครือข่ายที่มีอยู่ ซึ่งนำไปสู่การทำกิจกรรมเพื่อสังคมในกลุ่ม/เครือข่ายที่มีการปฏิสัมพันธ์กันแบบแน่น เช่น การรวมตัวเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม การสร้างเครือข่ายการศึกษา เป็นต้น ชุมชนรูปแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มีอคติเกี่ยวกับ เพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่าง หน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจรวมเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าตาและต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องบางเรื่องเหมือนกับเรา แต่ในชุมชนประเภทนี้เราสามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดี คือช่วยคัดสรรกลั่นกรองข้อมูลที่จำเป็นและทันสมัย โดยไม่ต้องเก็บรวบรวมไว้มากมายเหมือนแต่ก่อน โดยคุณลักษณะสำคัญของชุมชนเสมือนจริง ประกอบด้วย (ปรีชา วงศ์ทิพย์, 2555 : 23)

1. การมีจิตสำนึกร่วม (Shared Consciousness)
2. มีหลักการร่วม (Shared Principle)
3. มีจุดมุ่งหมายร่วม (Shared Purpose) ซึ่งชุมชนรูปแบบนี้สามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร ประเทศต่าง ๆ ได้ทั่วโลก
4. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลาย
5. มีความสะดวกในการเข้าถึงข้อมูลและความเป็นชุมชนตามความสนใจ

โดยสรุป ความหมายและแนวคิดของชุมชนไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีนัยและความหมายที่เป็นไปตามพลวัตหรือกระแสสังคม การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนจึงเป็นสื่อที่ใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชนจึงมิได้มีเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ชนิดต่างๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคมและเป็นที่ช่วยให้ผู้คนสามารถยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ช่องทางต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อาจเปรียบประดุจเครือข่ายของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงเครือข่าย สายใย (Web) ต่าง ๆ เข้าด้วยกันเป็นเส้นทางที่ค้นหาความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ ทั้งที่เป็นหลักการหรือเป้าหมายร่วมกัน ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่นี้จะสูญเสียความเป็น

ธรรมชาติหรือความรู้สึกผูกพันไปบ้างก็ตาม แต่ก็เพื่อไปสู่การสร้างใหม่ของชุมชนที่ยุติธรรมและสามัคคีในแนวอีกต่อไป

ดังนั้น การศึกษาความหมายและแนวความคิดของชุมชนที่มีผู้กล่าวไว้แล้วนั้นล้วนต่างให้ความหมายที่สอดคล้องกับความรู้ ทศนคติ และ/หรือผลประโยชน์ของตน ความหมายที่มีความหลากหลายนั้นย่อมจะทำให้ผู้ศึกษารู้เท่าทันชุมชน ความเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในระดับต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ความสัมพันธ์ระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับโลก ด้วยการประสานเครือข่ายสายใยต่าง ๆ เข้าด้วยกันและสามารถแก้ไขปัญหาในระดับที่กว้างขวางขึ้นในลักษณะเข้าสู่ระดับนโยบายและเข้าสู่การรวมพลังสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นขบวนการชุมชนและการผนึกพลังในการสร้างสรรค์ไปสู่เป้าหมายร่วมกัน อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนได้ในที่สุด

จากแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าได้มีการกำหนดนิยามความหมายของชุมชน ที่แตกต่างกันออกไปตามผู้ให้คานิยามนั้น ๆ หากพิจารณา ก็จะพบว่าชุมชนนั้นไม่ได้หมายถึง การที่คนหรือกลุ่มคนที่มาอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีพื้นที่ที่ชัดเจนแน่นอนแล้วจะเรียกว่าชุมชน แต่เป้าหมายของคำว่าชุมชนนั้นมีความหมายลึกซึ้งและกว้างกว่า นั่นก็คือการให้ความสำคัญกับการมีความสัมพันธ์กันของคนที่มาอาศัยอยู่ร่วมกันมากกว่า เพราะเป็นพื้นฐานของการวัดความเป็นชุมชนได้ชัดเจนมากกว่า ซึ่งสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกัน มีความสัมพันธ์กัน การมีประเพณี วัฒนธรรมเดียวกัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและการมีจิตสำนึกที่จะปกป้องรักษาชุมชนร่วมกัน มีจิตวิญญาณที่จะรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชน ลักษณะของชุมชนจากความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าชุมชนมีลักษณะที่สำคัญหลายประการ ซึ่งสนธยา พลศรี (2547 : 22-23) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนเอาไว้ ดังนี้

1. การรวมตัวกันของกลุ่มคน (Group of People) กล่าวคือเป็นการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปจนเป็นประชากรหรือพลเมืองของชุมชนที่มีความหลากหลาย ในด้านของกลุ่มคนเช่น โครงสร้างประชากร ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา อาชีพ รวมทั้งคนพิการและผู้ด้อยโอกาสอื่น ๆ นอกจากนี้การรวมตัวกันเป็นกลุ่มคนอาจมีความแตกต่างกันออกไปตามระดับความพร้อมหรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น ด้านอาชีพ การเมือง สิ่งแวดล้อม การสร้างนวัตกรรม เป็นต้น ซึ่งเริ่มตั้งแต่การรวมเป็นกลุ่มเล็ก องค์กรชุมชน สถาบันมูลนิธิ สหกรณ์หรือเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในเครือข่ายสังคมเสมือนจริง

2. มีอาณาเขตบริเวณทางภูมิศาสตร์สำหรับเป็นที่ตั้ง (Area) เป็นขอบเขตของการรวมตัวกัน ซึ่งอาจจะเป็นขอบเขตเชิงนิเวศ เป็นพื้นที่ธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์หรือภูมิประเทศของชุมชนนั้น ๆ เช่น พื้นที่ริมฝั่งทะเล พื้นที่เชิงเขา พื้นที่ลุ่มน้ำหรืออาจจะเป็นพื้นที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น อาคาร บ้านเรือน สถานที่ทำการ เป็นต้น หรืออาจจะเป็นขอบเขตพื้นที่ทางการปกครอง เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เขตและแม้กระทั่งเขตพื้นที่ลักษณะเฉพาะ เช่น เขตเศรษฐกิจ เขตการพัฒนา เขตอนุรักษ์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

3. มีปฏิสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกัน (Relationship or Interaction) คือ การติดต่อสัมพันธ์กันมีความสนใจทางสังคมร่วมกัน มีกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์แบบพบปะกันโดยตรง (Face to Face) ซึ่งการที่กลุ่มคนมาอยู่ร่วมกัน มีการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชนย่อมจะมีการติดต่อสัมพันธ์และมีการปฏิบัติต่อกันหรือการกระทำร่วมกันระหว่างญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้าน ทั้งใน

ระดับครอบครัว หมู่บ้าน ตำบลซึ่งอาจจะเป็นลักษณะโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่น การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การติดต่อสื่อสารกัน การร่วมแรงร่วมใจกัน การช่วยแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและนอกชุมชนจะเป็นไปในลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community)

4. มีความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Belongingness) โดยเป็นความรักและความหวงแหนในชุมชน กล่าวคือสมาชิกที่รวมกันในชุมชนมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ และสมาชิกที่มีความหลากหลายนั้นย่อมจำเป็นต้องสร้างพื้นฐานความรัก ความเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน สมานฉันท์ สามัคคีต่อกัน เพราะเงื่อนไขดังกล่าวจะทำให้เกิดความผูกพัน ความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อชุมชน ซึ่งจะเป็นส่วนเชื่อมโยงให้เกิดความร่วมมืออย่างมีพลังและชุมชนเข้มแข็งต่อไป

5. มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (Goal and Target) การรวมตัวของกลุ่มคนในชุมชนจะเป็นการรวมตัวที่ไม่หละหลวมเพียงชั่วคราว แต่เป็นการรวมตัวที่มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนและปรารถนากระทำให้สำเร็จร่วมกัน ทั้งที่เป็นเป้าหมายส่วนตัวของสมาชิกและเป้าหมายของชุมชนที่จะต้องคำนึงถึงควบคู่กันไปและที่สำคัญจะต้องสอดคล้องกับเป้าหมายหลักของประเทศด้วย เช่น ชุมชนชนบทมีการรวมตัวกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นและแก้ไขปัญหาของท้องถิ่นที่เน้นการพัฒนาและถ่ายทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือชุมชนวิชาการ เป็นการรวมกลุ่มนักวิชาการเพื่อคิด วิเคราะห์ วิพากษ์เรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายนั้นสมาชิกในชุมชนจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน โดยการคิด วิเคราะห์ สถานการณ์ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การแสวงหาแนวทางแก้ไขหรือทางเลือกใหม่ ๆ และจะได้ดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามทิศทางและเป้าหมายที่กำหนด

6. มีจิตสำนึกร่วมกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของชุมชน (Public Consciousness) สมาชิกที่รวมตัวกันจะมีความหลากหลายของกลุ่มในชุมชน การกระทำหรือกิจกรรมก็จะมีหลากหลายตามลักษณะการเกิดขึ้นของกลุ่มเหล่านั้น นอกจากนี้ชุมชนยังมีกิจกรรมที่ทำให้เกิดผลประโยชน์และเพื่อบริการสาธารณะและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ปักจัญ โครสร้างพื้นฐาน บริการสาธารณสุข บริการด้านการศึกษา การแก้ปัญหาจราจร เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สมาชิกมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Society) จากการเข้าไปมีส่วนร่วมของสมาชิกในการรับรู้ ตัดสินใจและการปฏิบัติร่วมกันด้วยจิตสำนึกของความ เป็นพลเมือง สิ่งเหล่านี้หากสมาชิกรวมตัวกันนานจนนำไปสู่เป้าหมายและทำกิจกรรมบางสิ่งบางอย่างร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

7. มีการจัดระเบียบของชุมชน (Organization) เป็นการจัดระเบียบความเรียบร้อยของชุมชน การควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) การจัดช่วงชั้นทางสังคม (Social Stratification) สถาบันทางสังคม (Social Institution) และวัฒนธรรมของชุมชน (Culture) มีระบบการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สมาชิกได้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและวัฒนธรรมที่ได้สร้างไว้ ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

8. มีการติดต่อสื่อสารและมีเครือข่าย (Communication and Network) ในชุมชนสมาชิกจะมีระบบของการติดต่อสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะพูดคุย การประชุม การใช้สื่อพื้นบ้าน การใช้เทคโนโลยีสื่อสาร ระบบ Internet Social Network เป็นต้น และนอกจากนี้ในชุมชนจะมีระบบเครือข่ายการเรียนรู้และดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนทั้งที่เป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่ม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและนอกชุมชน โดยเฉพาะเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้น การสื่อสารและการมีเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความเป็นชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแบ่งปัน การแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้และกระบวนการจัดการในชุมชนและนอกชุมชนนั้น คือพื้นที่ปฏิบัติการจริงของสังคม

นอกจากนี้สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ (2549 : 5) ยังได้สรุปลักษณะของชุมชนว่า มี 4 ประเภทด้วยกัน ดังนี้

1. ชุมชนทางกายภาพ คือชุมชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาศัยธรรมชาติเป็นตัวกำหนดขอบเขตที่แน่นอน
2. ชุมชนทางสังคมและวัฒนธรรม คือชุมชนที่อาจจะอาศัยในเขตที่แน่นอนและไม่แน่นอนก็ได้ แต่อาจทำกิจกรรมทางสังคม เช่น กลุ่มศรัทธา วัด กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเหมืองฝาย ฯลฯ
3. ชุมชนจัดตั้งเพื่อกิจกรรมเฉพาะอย่าง คือชุมชนที่ไม่มีอาณาเขตที่แน่นอน มีเพียงกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกัน เช่น กลุ่มรักษาดอยอินทร์ กลุ่มฮักเมืองน่าน ฯลฯ
4. ชุมชนทางเครือข่ายการสื่อสาร คือเป็นชุมชนที่อาศัยเครือข่ายเชื่อมโยงของระบบสื่อสารในการติดต่อกัน เชื่อมความสัมพันธ์กัน ลักษณะของชุมชนดังกล่าวข้างต้นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สนับสนุนเกื้อกูลกันและกันและร่วมกันเป็นชุมชน

นอกจากนี้ ไอเฟ (Ife, J.W. 1999 : 90-91) ได้อธิบายลักษณะของชุมชนท้องถิ่นในฐานะเป็นองค์กรหรือหน่วยทางสังคมที่มีองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์กัน 5 ประการ คือ

1. ขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ คือ มีขนาดตั้งแต่พอประมาณจนไปถึงขนาดใหญ่ ไม่เป็นส่วนตัว มีโครงสร้างเหนียวแน่นที่ศูนย์กลาง เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ในหน่วย ซึ่งขนาดของหน่วยหรือชุมชนมักมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกคนหนึ่งสามารถทาคาความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่น ๆ ได้เท่าที่ต้องการและก็เป็นขนาดที่ทุกคนในนั้นสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค โดยชุมชนท้องถิ่นต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนที่เป็นสมาชิกจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีอำนาจควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้ ซึ่งความเป็นจริงเราไม่สามารถระบุตัวเลขเฉพาะเจาะจงลงไปได้ว่าต้องมีจำนวนเท่าไร บางครั้งก็อาจจะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนไม่กี่คนไปจนถึงเป็นพันเป็นหมื่นหรือจำนวนมากในระดับประเทศก็ได้

2. ความเป็นตัวคนและความเป็นเจ้าของ ในความเป็นชุมชนโดยทั่วไปมักมีสาระเกี่ยวกับความรู้สึกที่เป็นเจ้าของแฝงอยู่หรือไม่ก็มีการยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่ม อันเป็นที่มาของคำว่า “เป็นสมาชิกของชุมชน” ที่มีความหมายครอบคลุมคำว่า “ความเป็นเจ้าของ” การยอมรับจากคนอื่น ๆ ความจงรักภักดีและการยอมรับในความมุ่งหมายต่าง ๆ ของกลุ่มด้วยความเต็มใจซึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของหรือเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นแยกไม่ได้จากความรู้สึกในเรื่องความมีตัวตนความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นตัวตนในปัจจุบันบุคคลที่สร้างความรู้สึกรู้สึกว่าเขาเป็นใครอยู่ที่ไหน ซึ่งมีความสำคัญมากในสังคมโลกในปัจจุบัน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เคยเอื้อต่อ

การแสดงตัวตนของคนในอดีต ได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็น ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน วัด หรือโบสถ์ ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน ในขณะที่ทุกวันนี้สถานที่ทำงาน โรงงาน สถาบันการศึกษา ลักษณะอาชีพ กำลังมีความสำคัญมากขึ้นในฐานะแหล่งกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลอย่างเป็นทางการ

3. มีพันธะหน้าที่ สมาชิกของชุมชนต้องมีพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่ชัดเจนที่ต้องกระทำให้กับชุมชนที่สังกัด โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน 4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมนิยม ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธภาพต่อกันและกันได้ ในหลาย ๆ บทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขที่ส่อไปในทางชี้ดวงจากัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวก ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการเสริมสร้างศักยภาพของบุคคลในการแสดงความสามารถในเรื่องต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มากและเป็นคุณแก่ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรมร่วม ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์และการแสดงออก วิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งก็ต่างก็มีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่แนบแน่นกับชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นกลไกเสริมสร้างให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมเพื่อใช้เองมากกว่าเป็นเพียงผู้บริโภค วัฒนธรรมที่หยิบยืมมาจากชุมชนอื่นและมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความแตกต่างหลากหลายระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกิดภาวะการณ์มีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น

ส่วน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 119) กล่าวถึงความเป็นชุมชนว่ามีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งมีทั้งความกลมกลืน ความขัดแย้ง การเปลี่ยนแปลง และสามารถผลิตซ้ำใหม่ได้ ไม่ใช่เป็นชุมชนในอุดมคติและไม่ใช่เป็นเรื่องของหน่วยที่ติดกับพื้นที่อย่างตายตัว แต่ปรากฏอยู่ในหน่วยที่มีขอบเขตหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว หมู่บ้าน ไปจนถึงเครือข่ายที่กว้างขวางซึ่งอาจซ้อนกันอยู่ก็ได้และความเป็นชุมชนจึงเป็นทั้งเรื่องของการพึ่งตนเองพอ ๆ กับการพึ่งพาและเป็นเรื่องของความขัดแย้งและการปรับตัว การเกิดชุมชนอาจจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมในการควบคุมและจัดการทรัพยากร การต้องเผชิญหน้ากับการขัดแย้งภายนอก ภายใต้เงื่อนไขสำคัญคือความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรที่จะนำไปสู่การแสวงหาหรือสร้างกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมและจัดความสัมพันธ์ในสังคมเสียใหม่ ซึ่งรวมไปถึงการที่จะต้องมืองค์กรชุมชนและสถาบันเข้ามาทำหน้าที่ในการจัดการด้วย โดยลักษณะและมิติของชุมชนท้องถิ่นจะปรากฏเด่นชัดมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมเมืองหรือเปรียบเทียบกับความเป็นชุมชนท้องถิ่นในมิติที่หลากหลาย เริ่มตั้งแต่หน่วยพื้นฐานในสังคม ระบบความสัมพันธ์ วิถีคิด ชุดความรู้และผลลัพธ์จากกิจกรรมของชุมชนนั้น ดังนั้นลักษณะของชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจมีมิติที่เปลี่ยนแปลงได้ ด้วยเหตุที่สังคมปัจจุบันมีระบบการสื่อสารและเทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้พรมแดนทางกายภาพหรือสภาพภูมิศาสตร์ลดลง หรือที่เรียกว่า “ชุมชนไร้พรมแดน” การเปรียบเทียบชุมชนท้องถิ่นกับชุมชนเครือข่ายหรือชุมชนเมืองอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนยังจะต้องอาศัยพื้นที่ทางกายภาพ วัฒนธรรมและพื้นที่ทางสังคมเป็นเส้นแบ่งของความเป็นชุมชน ฉะนั้นลักษณะของความเป็นชุมชนจึงมีได้มีเพียงหนึ่งเดียว การให้ความหมาย ลักษณะของชุมชนในสมัยปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความสอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้น ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและกระบวนการที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชนมีความสำคัญต่อการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นไปของชุมชนและปัจเจกบุคคล โดยเหตุที่ความเป็นชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคุณค่า ทุนทางสังคม สิทธิและอำนาจในการจัดการ กระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว ซึ่งเกิดขึ้นอย่างมีพลวัตที่ไม่ได้มีลักษณะหยุดนิ่ง แต่เป็นการก่อรูปขึ้นมาของกลุ่มคนในสังคม มีการเคลื่อนไหวและปรับตัวเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งมีการจัดการกับความสัมพันธ์ที่เข้ามาสู่ชุมชนทั้งในแนวตั้งและแนวนอน เป็นการสร้างพื้นที่หรือหน่วยแห่งความสัมพันธ์ รวมถึงการสร้างสรรคทุนทางสังคม ภูมิปัญญาและการสร้างนวัตกรรมขึ้นมาตอบสนองความต้องการและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีความเป็นชุมชนนั้นจะปรากฏขึ้นเมื่อกลุ่มคนได้แสดงถึงอัตลักษณ์ (Identity) คุณค่าและความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ร่วมกันนั้น เช่น เมื่อบุคคลกล่าวถึงความเป็นตัวตนและชุมชนอันเป็นที่อยู่อาศัยภายใต้ความผูกพันว่า “ตนเองชื่อนี้ บ้านอยู่ที่นี้” หรือว่า “คนบ้านเดียวกัน” “คนบางเดียวกัน” “กลุ่มเพื่อน Facebook” เป็นต้น (ปริชา วงศ์ทิพย์, 2555 : 37) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันที่ตนเองเป็นและอยู่ในฐานะและโอกาสเช่นนั้น และเป็น การกล่าวแสดงถึงวิถีแห่งการดำรงอยู่ภายใต้วัฒนธรรม จารีต ประเพณี ระเบียบปฏิบัติและกลไกทางเทคโนโลยีการสื่อสารที่พวกเขาได้เรียนรู้จากชุมชนเครือข่ายนั้น ความเป็นชุมชนจะปรากฏชัดเจนมากขึ้นเมื่อกลุ่มคนที่มีความผูกพันนั้นได้ร่วมสร้างสรรค์ จารีต ประเพณี กระบวนการเรียนรู้ ชุดความรู้ และวิถีชีวิตที่มีความเหมาะสมกับการดำรงอยู่ในสถานที่แห่งนั้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวก็คือ การสร้างสิทธิและอำนาจ อุดมการณ์ กระบวนการจัดการและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชน

อริยา เสวตามร์ (2542 : 204) กล่าวว่า ความเป็นชุมชนหมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนและเครือข่ายที่กว้างขวาง โดยมีกิจกรรมที่สร้างชุมชนขึ้นเพื่อสานต่อความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรมและเครือข่ายที่กว้างขวางมากขึ้น ซึ่งอาจไม่มีความหมายที่ตายตัว แต่มีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีการจัดระบบความสัมพันธ์ใหม่ทั้งกับภายในและภายนอกชุมชน ฉะนั้นความเป็นชุมชนจึงมิได้เป็นเพียงหน่วยเดียว หากแต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่สานขึ้นจากความสัมพันธ์ต่าง ๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ทับซ้อนกันอยู่ การสร้างใหม่ของความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนอันเป็นการตอบโต้ของคนในชุมชนหรือสังคมและเป็นที่ช่วยให้ผู้คนยกระดับความรู้ ความสามารถ การรับรู้และความเข้มแข็งหรือพลังที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันผ่านการสานความสัมพันธ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ได้กล่าวถึงความเป็นชุมชนไว้ว่า เป็นเรื่องของความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งมีความเป็นตัวตนอันหลากหลายปรากฏในหลายรูปลักษณะที่มีความหมาย เพราะเป็นความพยายามที่จะบอกคนอื่นให้รู้ว่า “ฉันเป็นใคร” ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิ ที่หมายถึงได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรม เพราะความเป็นชุมชนวางอยู่บนหลักการเกี่ยวกับอำนาจในการมีส่วนร่วม ดังนั้นหากถูกกีดกันหรือถูกปฏิเสธชุมชนก็จะรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องสิทธิดังกล่าวอย่างไรก็ดีลักษณะที่สำคัญของความเป็นชุมชนอาจจะประกอบไปด้วยปัจจัย 4 ประการ ดังนี้

1. คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าที่เกิดจากความเอื้ออาทร การช่วยเหลือพึ่งพากัน ความซื่อสัตย์ เช่น กรณีของการรวมกลุ่มทาเรื่องออมทรัพย์หรือการให้ความสำคัญจริยธรรมของการยังชีพ เช่น การพึ่งพาตนเองในการผลิต การบริโภคเป็นต้น คุณค่าเหล่านี้เป็นคุณค่าในจารีตวัฒนธรรม และเพณีของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมและต่อมามีความพยายามที่จะเสริมสร้างคุณค่าขึ้นมา

เช่น ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของภาคประชาชนที่เป็นการบ่งบอกถึงความพยายามที่จะสร้างคุณค่า และจริยธรรมใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่มักแสดงออกผ่านเรื่องสิทธิ เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่ช่วยกำกับกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. ทูทางสังคม ได้แก่ วิถีคิด ระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการ การใช้ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อนและเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้ ภูมิปัญญา อีกทั้งยังต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับกับการใช้ความรู้ นั้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของจารีต ประเพณี กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคมพร้อมกันนั้นก็ต้องมียุติธรรมที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ การจัดการทุน เป็นต้น

3. สิทธิเกี่ยวกับความชอบธรรม ในความเป็นชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีที่ยืนให้กับทุกคน ไม่ว่าจะ เป็นคนชั้นกลางในเมือง ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร ชาวประมงหรือแม้แต่ชนกลุ่มน้อยตามภูตคยที่มีความแตกต่างทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม การเคลื่อนไหวหรือปรากฏการณ์ของท้องถิ่นที่เกิดขึ้นนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาเป็นตัวตนอยู่ ชุมชนจึงเป็นเรื่องของการสร้างพื้นที่หรือหน่วยที่เราจะยืนอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคม เพื่อที่จะให้ตนเองรู้สึกว่ามีตัวตนอยู่ไม่ว่าจะ เป็นในสลัม ในพื้นที่ระบบนิเวศต่าง ๆ ด้วย ปัจจุบันแนวคิดเรื่อง “สิทธิ” รวมถึง “สิทธิชุมชน” ได้รับความสำคัญมากขึ้นไม่ว่าจะเป็นสิทธิในแง่ของการปรับเปลี่ยนระบบ กฎเกณฑ์ กระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เป็นกลไกรักษาและปกป้องความยุติธรรม ความเสมอภาคของคนในสังคมตามกรอบของรัฐธรรมนูญหรือสิทธิที่เกี่ยวข้องกับขบวนการทางสังคมในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นหรือสิทธิในการสื่อสารของประชาชนในสถานะที่จะช่วยเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน หรือเพื่อให้ “คนตัวเล็กตัวน้อย” ในสังคมได้มีพื้นที่ในทางสังคมการเมืองเพิ่มขึ้น ซึ่งนั่นก็หมายถึงความเป็นชุมชนแห่งกลุ่มคนเหล่านั้นที่ดำเนินไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งแนวดิ่งและแนวนอน

4. การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน การเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหากชุมชนไม่มีการเรียนรู้และการปรับตัวชุมชนท้องถิ่นนั้นอาจตั้งอยู่ไม่ได้ ผลที่ตามมาคือการสูญเสียเอกลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและการจัดการตนเองเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง จึงเป็นส่วนสำคัญของความเป็นชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ระบุว่า ความเป็นชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากความรู้สึกร่วมและความผูกพันที่ปัจเจกบุคคลมีต่อสถานที่ การได้ทำกิจกรรม การได้เรียนรู้หรือประสบการณ์ที่มาจากบทเรียนทั้งในด้านความขัดแย้งและการสร้างสรรค์ อันเป็นผลมาจากการที่คนในชุมชน (รวมถึงนอกชุมชน) ได้ร่วมเรียนรู้และต่อสู้ร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงและผลจากการเรียนรู้ร่วมกันนั้นทำให้ชุมชนได้ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างระบบ ระเบียบหรือจารีตขึ้นมาใหม่จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าความเป็นชุมชน หมายถึง ความรู้สึกร่วมและกระบวนการของกลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ การสื่อสาร การแบ่งปัน การยอมรับสิทธิและอำนาจในการจัดการ การเรียนรู้และการปรับตัวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้คนในการจัดการกับชุมชน เครือข่ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งและพื้นที่ทางสังคมโดยเป็นการจัดการเชิงซ้อนที่ชุมชนนั้น ๆ สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งเป็นไปภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทั้งที่เป็นแนวดิ่ง

และแน่นอน รวมถึงผ่านความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เกิดขึ้นและการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกันของผู้คนในเครือข่าย แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คือการแบ่งปันและการจัดการตามกลไกของผู้ใช้และผู้ร่วมสร้างเครือข่ายสังคมนั้น ๆ

การเกิดขึ้นของชุมชน

ชุมชนเป็นวิวัฒนาการในการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ หลังจากที่มีการดำรงชีพแบบเร่ร่อน มนุษย์ได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่ง ในระยะเวลาต่อมามนุษย์ก็ได้มีพัฒนาการเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งสนธยา พลศรี (2547 : 25-27) ได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นชุมชนไว้ ดังนี้

1. กระบวนการเกิดของชุมชน

1.1 บุคคลหรือคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปมารวมกลุ่มกันเพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การสมรส การประกอบธุรกิจ การประกอบอาชีพ การศึกษา การทำกิจกรรมทางศาสนา การตั้งบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัย เป็นต้น ในบริเวณใดบริเวณหนึ่ง การรวมกลุ่มในลักษณะเรียกว่า กลุ่มคน

1.2 กลุ่มคนทั้งหมดหรือจำนวนหนึ่งที่อยู่กันอยู่นั้นเกิดความรู้สึกว่าจะต้องทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างร่วมกันจึงเกิดการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในรูปแบบของกลุ่มสังคมและองค์กรทางสังคมขึ้น เช่น ครอบครัว บริษัท สมาคมวิชาชีพต่าง ๆ สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น

1.3 กลุ่มสังคมหรือองค์กรทางสังคมที่เกิดขึ้น กำหนดสถานที่ดำเนินกิจกรรมอย่างแน่นอนจึงเกิดการตั้งที่อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ดำเนินกิจกรรมในลักษณะของละแวกบ้านหรืออื่น ๆ ทำให้ความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยกันเพิ่มมากขึ้น

1.4 กลุ่มสังคมที่รวมตัวกันในลักษณะของละแวกบ้านขยายตัวเป็นชุมชน ซึ่งอาจเป็นละแวกบ้านที่ใหญ่ขึ้นหรือเกิดละแวกบ้านใหม่ขึ้นก็ได้ หลาย ๆ ละแวกบ้านรวมกันเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เช่น หมู่บ้าน ตำบล เป็นต้น

2. สาเหตุการเกิดขึ้นของชุมชน

2.1 ความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้เพียงลำพัง ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นจึงจะมีชีวิตรอด จึงต้องใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นในลักษณะของชุมชนและสังคม บุคคล กลุ่มคน กลุ่มสังคม ละแวกบ้าน ชุมชนระดับต่าง ๆ

2.2 การตั้งถิ่นฐานและการย้ายถิ่นของมนุษย์ กล่าวคือมีคนจำนวนหนึ่งไปรวมกันตั้งถิ่นฐานเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยในอาณาบริเวณหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ซึ่งไม่มีใครอยู่อาศัยมาก่อน อาจจะเริ่มต้นจากบุคคลเพียงคนเดียวหรือครอบครัวเดียวก่อนแล้วมีคนอื่น ๆ ตามไปภายหลังก็ได้ จึงทำให้เกิดกลุ่มคน กลุ่มสังคม ละแวกบ้านและชุมชนขึ้นตามลำดับ

2.3 การขยายตัวของอุตสาหกรรม กล่าวคือในสังคมหรือชุมชนที่อุตสาหกรรมมีความเจริญก้าวหน้า จะเกิดการขยายตัวของระบบโรงงานอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความแออัด เพราะโดยปกติโรงงานมักตั้งอยู่ในเมือง มีบริเวณที่ทำการไม่กว้างขวางนัก ต้องย้ายโรงงานออกไปตั้งที่อื่นบนพื้นที่ดินว่างเปล่า คือไม่มีการใช้ประโยชน์ มีขนาดใหญ่และราคาไม่แพง เป็นต้น เมื่อตั้งโรงงานขึ้นดำเนินการ ผู้ประกอบการ คนงาน จึงย้ายมาทำงานในโรงงาน บางคนเข้ามาอยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับโรงงานด้วย เพราะมีความสะดวกสบายในการทำงาน เมื่อมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากก็เกิดเป็นชุมชนขึ้น

2.4 การขยายตัวของเมือง เมืองเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยผู้คนจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางการค้าและธุรกิจ การบริหาร การบริการและอื่น ๆ ทำให้ผู้นอพยพเข้าสู่เมืองมาก เมืองจึงขยายตัวออกไปยังบริเวณที่เป็นพื้นที่ว่างเปล่าไม่ได้ใช้ประโยชน์อย่างรวดเร็ว จึงเกิดชุมชนขึ้นมากมาย ดังชุมชนที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปในเมืองขนาดใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่และหาดใหญ่ เป็นต้น

2.5 การประกอบธุรกิจเกี่ยวกับบ้านและที่ดิน นักธุรกิจบ้านและที่ดินมีส่วนสำคัญในการเกิดชุมชน กล่าวคือ ได้คัดเลือกที่ดินที่เหมาะสมเพื่อจัดทำโครงการสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีกำลังทรัพย์เพียงพอ ซึ่งผู้ซื้อมักชักชวนคนที่รู้จักมักคุ้นไปซื้อด้วย ประกอบกับนักธุรกิจเหล่านี้ได้จัดทำโครงการที่ผู้ซื้อต้องมีกิจกรรมร่วมกันด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนได้ง่ายขึ้น

2.6 แนวนโยบายของรัฐ ชุมชนเกิดขึ้นได้จากการกำหนดแนวนโยบายของรัฐ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและความมั่นคง เช่น การจัดสรรที่อยู่อาศัยและที่ตากินให้แก่ประชาชน ในรูปของนิคมสร้างตนเอง การปฏิรูปที่ดิน โครงการพัฒนาพื้นที่เฉพาะ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและภาคใต้ โครงการนิคมอุตสาหกรรมในภูมิภาคและจังหวัดต่าง ๆ โครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ทำให้เกิดชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ขึ้น

2.7 การหนีภัยของมนุษย์ ทั้งภัยธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด ฝนแล้ง น้ำท่วม เป็นต้น และภัยที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น สงคราม อาชญากรรม การเมือง เป็นต้น ทำให้มนุษย์ต้องหนีภัยไปหาถิ่นที่อยู่หรือจัดตั้งชุมชนใหม่ที่ปลอดภัยกว่าเดิม

2.8 สภาพทางภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม บริเวณบางแห่งมีสภาพที่เหมาะสมต่อการเกิดชุมชน เช่น ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำ มีดินดี มีทรัพยากรมาก ภูมิประเทศสวยงาม เป็นต้น จึงเป็นปัจจัยดึงดูดให้มนุษย์เข้าไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ และขยายตัวเป็นชุมชนขึ้น

2.9 ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์พัฒนาการทางความรู้ ความคิด และเครื่องมือต่าง ๆ ช่วยให้มนุษย์ค้นพบดินแดนต่าง ๆ ทั้งในโลกมนุษย์และดวงดาวอื่น ๆ และนำไปสู่การตั้งชุมชนใหม่ขึ้น เช่น การเกิดประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เป็นต้น ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้มนุษย์สามารถสร้าง ชุมชนได้ในทุกสถานที่ ทั้งในบริเวณซีกโลก ภูเขาสูง ทะเลทราย ใต้ทะเล และในอวกาศ

2.10 การขยายตัวของการคมนาคมสื่อสาร เส้นทางคมนาคม เช่น รถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน เรือ ทำให้เกิดสถานีขนส่ง สถานีรถไฟ สนามบิน ท่าเรือและอู่เรือ เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการเกิดของชุมชน เพราะบริเวณเหล่านี้มีผู้คนสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก เหมาะแก่การเข้าไปอยู่อาศัย และดำเนินธุรกิจประเภทต่าง ๆ ส่วนการสื่อสาร เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ตทำให้มนุษย์มีการติดต่อสัมพันธ์กันในรูปแบบใหม่ ๆ ทำให้เกิดชุมชนแบบใหม่ ๆ ขึ้น

สาเหตุการเกิดของชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ ด้วยเช่นกันโดย หลุยส์ เวิร์ธ (อ้างในดารงศักดิ์ แก้วเพ็ง, 2556 : 36) กล่าวว่า องค์ประกอบเหล่านั้น คือ

1. องค์ประกอบด้านภูมิศาสตร์ (Topographical) ได้แก่ พื้นที่ น้ำ ดิน อากาศและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของชุมชน หากบริเวณหรือแหล่งใดมีความอุดมสมบูรณ์ หรือมีความเหมาะสมก็จะทำให้มนุษย์สามารถมาตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยและทำให้ชุมชนขยายหรือเจริญเติบโตมากยิ่งขึ้นด้วย

2. องค์ประกอบทางเศรษฐกิจ (Economic) เป็นสภาวะการประกอบอาชีพ การผลิตและการเลี้ยงชีพของมนุษย์ โดยเฉพาะเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมเป็นวิถีทางเศรษฐกิจที่จะนำผลประโยชน์ให้เกิดขึ้น หากได้ผลผลิตดีก็ย่อมทำให้เศรษฐกิจดีไปด้วย ชุมชนก็สามารถเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้

3. องค์ประกอบทางสังคม (Social) ได้แก่ ความสงบสุข ความปลอดภัย การร่วมมือ ร่วมใจกัน ความเฉลียวฉลาดของประชาชน เป็นต้น หากที่ใดปราศจากสิ่งเหล่านี้แล้วชุมชนก็จะเกิดขึ้นมิได้หรือทำให้ชุมชนดำรงอยู่และพัฒนาได้

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่ากระบวนการเกิดของชุมชนและสาเหตุการเกิดขึ้นของชุมชนมาจากปัจจัยสำคัญ 3 ประการ คือ

1. มาจากธรรมชาติของมนุษย์เองที่จะต้องดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน เป็นสังคม
2. เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ที่ได้มีพัฒนาการในทางที่ดีขึ้น อาจจะเป็นเรื่องโดยวิทยาการต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มีการประดิษฐ์คิดค้นขึ้นเองหรือการแลกเปลี่ยนวิทยาการจากแหล่งอื่น
3. เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารจนเกิดเป็นระบบเครือข่ายสังคมโครงสร้างของชุมชนนักสังคมวิทยาได้อธิบายโครงสร้างของชุมชนในเชิงสังคมวิทยาว่า ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมเพื่อการอยู่รอดของสังคมที่สำคัญ 2 ส่วน คือ

1. องค์การทางสังคมในชุมชนองค์การทางสังคมในชุมชนเป็นกระบวนการจัดระบบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน (Process of Social Organization) และกลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้รับการจัดระเบียบแล้ว(Organization Group)

1.1 กระบวนการจัดระเบียบทางสังคมของสมาชิกในชุมชน เป็นทั้งการสร้างและการสอนระเบียบของสังคมให้กับสมาชิกในชุมชน โดยการสร้างความเชื่อ (Belief) ความรู้ (Wisdom) ค่านิยม (Value) อุดมการณ์ (Ideology) บรรทัดฐาน (Norm) คุณธรรม (Virtue) การกำหนดสถานภาพ (Status) และบทบาท (Role) ผ่านการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) หรือการฝึกอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม เพื่อให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบทางสังคมและสถานภาพบทบาทที่ดำรงอยู่

1.2 กลุ่มสมาชิกของชุมชนที่ได้รับการจัดระเบียบทางสังคมแล้ว เป็นกลุ่มสมาชิกที่ได้ผ่านกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมในข้อ 1.1 กลุ่มคนเหล่านี้มีหลายขนาดตามจำนวนของสมาชิก คือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแผนพฤติกรรม (Pattern of Behavior) และภาระหน้าที่ (Function) เช่น กลุ่มสังคม (Social Group) ครอบครัว (Family) สมาคมหรือสหจร Association) ชั้น (Class) และสังคมมนุษย์ (Society)

2. สถาบันทางสังคมในชุมชน

สถาบันทางสังคมในชุมชนเป็นแบบอย่างในการคิดของสมาชิกในชุมชน ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม อุดมการณ์ คุณธรรมและแบบอย่างในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ของสมาชิก ได้แก่ บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งมีความจำเป็นในการดำรงอยู่ของชุมชนและชุมชนได้สร้างสรรค์ สะสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมา สถาบันสังคมมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือตำแหน่งทางสังคม (Social Position) ของบุคคลซึ่งแตกต่างกันออกไปตามภาระหน้าที่หรือความรับผิดชอบของบุคคล ซึ่งเป็นไปตามสถานภาพและบทบาทที่บุคคลดำรงตำแหน่ง แบบแผนพฤติกรรมหรือกรอบมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติของบุคคลและองค์วัตถุ (Material Component) คือส่วนที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม มองเห็นได้และจับต้องได้สถาบัน

ทางสังคมในชุมชนที่สำคัญมีหลายสถาบัน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ สถาบันศิลปะและนันทนาการ สถาบันภาษาและการสื่อสาร สถาบันคมนาคมขนส่ง สถาบันอนามัยและสาธารณสุข สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

องค์การทางสังคมและสถาบันทางสังคมเป็นโครงสร้างทางสังคมที่สำคัญของชุมชน และมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมาก สถาบันทางสังคมต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นองค์การทางสังคม องค์การหนึ่งด้วย (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2532 : 149-162) โครงสร้างทางสังคมของชุมชนสามารถ

ประเภทของชุมชน

การจัดแบ่งประเภทของชุมชนนั้น ได้มีผู้ศึกษาและพยายามจัดแบ่งประเภทของชุมชนออกเป็น ประเภทต่าง ๆ หลายประเภทด้วยกัน ดังนี้

1. การแบ่งตามขนาดของประชากร

การแบ่งชุมชนตามขนาดของประชากร เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนตามจำนวนของสมาชิก ในชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ (Karlin, 1940 : 48)

1.1 หมู่บ้านเล็ก (Hamlet) คือชุมชนที่มีประชากรต่ำกว่า 1,000 คน

1.2 หมู่บ้าน (Village) คือ ชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 1,000 - 2,500 คน โครงสร้างทางสังคมของชุมชนองค์การทางสังคม สถาบันทางสังคม กระบวนการจัดระเบียบ

1. สร้างกฎ ระเบียบ เช่น ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน

2. สร้างสถานภาพและบทบาทของบุคคล

3. ฝึกฝน อบรมให้บุคคลรู้ เข้าใจและมีความชำนาญในกฎระเบียบ

1.3 เมืองเล็ก (Town) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 2,500-25,000 คน

1.4 เมือง (City) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 25,000-100,000 คน

1.5 เมืองใหญ่ (Large City) คือชุมชนที่มีประชากรตั้งแต่ 100,000-1,000,000 คน

นอกจากนี้กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ.2539 ไว้ดังนี้

หมู่บ้าน

กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน ซึ่งเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้วจะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลและที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน ซึ่งเมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้วจะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน ชุมชนใหม่ต้องห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหาร ส่วนตำบลและที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการ ประจำอำเภอ ตำบล

กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 4,800 คน มีหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 8 หมู่บ้าน และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย การเป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 3,600 คน หรือมีจำนวนหมู่บ้านไม่น้อยกว่า 6 หมู่บ้าน ชุมชนใหม่ต้องห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ กิ่งอำเภอ

กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น ประกอบด้วย มีราษฎรไม่น้อยกว่า 30,000 คนขึ้นไป มีตำบลไม่น้อยกว่า 5 ตำบล และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ และสภาจังหวัด

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล ประกอบด้วย มีราษฎรไม่น้อยกว่า 15,000 คนขึ้นไป มีตำบลไม่น้อยกว่า 4 ตำบล ที่ว่าการกิ่งอำเภอใหม่ต้องห่างจากที่ว่าการอำเภอเดิมไม่น้อยกว่า 25 กิโลเมตร และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล หัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ และสภาจังหวัด อำเภอ ประกอบด้วย เป็นกิ่งอำเภอมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือเป็นกิ่งอำเภอมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี ในกรณีที่มีเหตุผลความจำเป็นทางการปกครองและการบริการประชาชน คือมีราษฎรตั้งแต่ 30,000 คนขึ้นไป และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดและสภาจังหวัด ปัจจุบันตำบลไม่มีการจัดตั้งเพิ่มเติมแล้วโดยผลทางกฎหมายของพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 ตามคำวินิจฉัยของคณะกรรมการกฤษฎีกา ส่วนกิ่งอำเภอและอำเภอไม่มีการจัดตั้งเพิ่มเติมใหม่ด้วยเหตุผลของมติคณะรัฐมนตรี

2. การแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมต่าง ๆ

การแบ่งชุมชนตามลักษณะของกิจกรรมเป็นการแบ่งตามลักษณะของกิจกรรมหลักที่สมาชิกในชุมชนได้กระทำ แบ่งออกได้ 3 ประเภท ดังนี้ (ศิริวัฒน์ นิจนตร, 2528 : 6-7)

2.1 ชุมชนศูนย์การค้า (Trade Center) เป็นชุมชนที่มีร้านค้าจำหน่ายอาหารหรือมีตลาดสดจำหน่ายสินค้า ถ้าเป็นชุมชนที่มีความเจริญสูงก็อาจมีห้างสรรพสินค้าหรือย่านการค้า

2.2 ชุมชนศูนย์กลางการขนส่ง (Transportation Center) เช่น ชุมชนทางรถไฟสถานีขนส่งที่รวมสินค้าของรถบรรทุก ท่าเรือส่งสินค้าและโดยสาร

2.3 ชุมชนศูนย์กลางของการบริการต่าง ๆ (Service Center) เช่น ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เมืองโบราณ ชุมชนบริเวณชายแดน สถานที่ตากอากาศหรือเมืองที่เป็นแหล่งพำนัก เป็นต้น

3. การแบ่งตามลักษณะทางนิเวศวิทยา

การแบ่งชุมชนตามลักษณะทางนิเวศวิทยาหรือชุมชนในทางนิเวศวิทยาแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้ (เสถียร เหลืองอร่าม, ม.ป.ป. : 65-68)

3.1 ชุมชนบริการขั้นต้น เป็นชุมชนขนาดเล็กที่ทำการผลิตสินค้าในรูปของวัตถุดิบ ซึ่งเป็นขั้นแรกของกระบวนการจำหน่าย เช่น ชุมชนที่มีการกลั่นกรอง ประมง เหมืองแร่ เป็นต้น

3.2 ชุมชนจำหน่ายหรือชุมชนการค้า เป็นชุมชนย่านการค้า ศูนย์กลางการค้า จำหน่ายวัตถุดิบที่ได้รับมาจากชุมชนบริการขั้นต้น

3.3 ชุมชนอุตสาหกรรม ทำหน้าที่บริการในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งอุตสาหกรรมขนาดย่อยและอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มีการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เด่นชัดอย่างน้อยหนึ่งแห่ง มีการจำหน่ายผลผลิตสูง

3.4 ชุมชนประเภทพิเศษ เป็นชุมชนที่ไม่มีลักษณะพิเศษทางเศรษฐกิจที่แน่นอนเฉพาะลงไป และอาจไม่มีหน้าที่พิเศษในการผลิตหรือการจำหน่ายผลผลิตโดยเฉพาะ เช่น ชุมชนศูนย์การศึกษา ศูนย์ที่พักตากอากาศ ศูนย์กลางทางการเมือง เป็นต้น

4. การแบ่งตามหน่วยการปกครอง

การแบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครอง เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนโดยพิจารณาตามการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ ซึ่งแต่ละชุมชนมีเกณฑ์ในการแบ่งและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ในประเทศไทยได้แบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครองออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

4.1 การปกครองส่วนกลาง แบ่งชุมชนตามหน่วยการปกครองออกเป็นกรม ทบวง กระทรวง ภาค เป็นต้น

4.2 การปกครองส่วนภูมิภาค แบ่งชุมชนตามขนาดความเจริญก้าวหน้าและรูปแบบของการบริหารเป็นหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัด

4.3 การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งชุมชนออกเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เทศบาล (เทศบาลนคร เทศบาลเมือง เทศบาลตำบล) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร ซึ่งแต่ละแห่งจะแบ่งเป็นชุมชนย่อยอีก เช่น ชุมชนต่าง ๆ และเขตต่าง ๆ เป็นต้น

5. การแบ่งตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ

การแบ่งชุมชนตามวิวัฒนาการของเศรษฐกิจ เป็นการแบ่งชุมชนตามลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดขึ้น ตั้งแต่เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นลำดับแรกสุดจนกระทั่งปัจจุบัน (สนธยา พลศรี, 2547 : 30-31) แบ่งออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

5.1 ชุมชนล่าสัตว์และเก็บอาหารป่า จัดว่าเป็นชุมชนลำดับแรกสุดของมนุษย์และสิ้นสุดเมื่อประมาณหมื่นกว่าปีที่ผ่านมามีลักษณะสำคัญ คือ มนุษย์ดำรงชีวิตด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชป่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติเป็นอาหารมีสมาชิกประมาณ 10 - 100 คน และเป็นเครือญาติเดียวกัน บริเวณที่อยู่อาศัยมักตั้งอยู่ใต้เพิงผา หรือในถ้ำที่ให้ความมั่นคงและปลอดภัยในระดับหนึ่ง การตั้งหลักแหล่งที่อยู่อาศัยเป็นแบบชั่วคราว ความเชื่อเป็นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและไสยศาสตร์ผูกพันกับอำนาจลึกลับในธรรมชาติที่เกี่ยวกับเรื่องอาหาร ความปลอดภัยของชีวิตกับความผาสุกร่วมกันของชุมชน ความสามารถในการสร้างเทคโนโลยีมีจำกัด ให้ความเจริญก้าวหน้าทางวัฒนธรรมน้อย เมื่อแหล่งที่อยู่อาศัยไม่มีสัตว์และพืชเป็นอาหารอีกต่อไป ก็จะย้ายชุมชนไปยังแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์แหล่งใหม่

5.2 ชุมชนเกษตรกรรม เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณหมื่นปีที่ผ่านมามีมนุษย์รู้จักพัฒนาเทคโนโลยีประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น รู้จักทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ทำให้ปริมาณอาหารเพิ่มมากขึ้น จนมีผลผลิตส่วนเกินที่สามารถเก็บสะสมไว้หรือนำไปแลกเปลี่ยนกัน การตั้งหลักแหล่งของชุมชนเป็นแบบถาวร ชีวิตความเป็นอยู่ผาสุกสมบูรณ์ขึ้น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบระบบเครือญาติ จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น เกิดการขยายตัวของชุมชนเป็นหมู่บ้านหลายหมู่บ้านในละแวกใกล้เคียงกัน รู้จักจัดระเบียบการบริหารปกครองและรักษาความปลอดภัยของชุมชน มีผู้นำชุมชนซึ่งทุกคนยอมรับนับถือที่อาจจะไม่ใช่ญาติพี่น้องดูแลปกครองหมู่บ้าน บางแห่งเริ่มขยายเป็นชุมชนเมือง

5.3 ชุมชนอุตสาหกรรม เป็นชุมชนที่วิวัฒนาการจากชุมชนเกษตรกรรม อันเป็นผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ของประเทศอังกฤษและประเทศในยุโรปตะวันตกแล้ว

แพร่กระจายไปทั่วโลก เป็นชุมชนที่มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูงและนำมาใช้แทนแรงงานคนและสัตว์ที่มีมาแต่เดิม มีระบบโรงงานอุตสาหกรรมที่แบ่งแยกหน้าที่กันอย่างชัดเจน ระหว่างนายทุน ฝ่ายจัดการและผู้ใช้แรงงาน ความสัมพันธ์ที่เป็นแบบระบบเครือญาติเปลี่ยนเป็น ความสัมพันธ์แบบนายจ้างกับลูกจ้างไม่มีหนี้บุญคุณต่อกัน การจัดช่วงชั้นทางสังคม ยึดถือรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ กิจกรรมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการผลิต การจำหน่าย การบริโภค การแสวงหากำไรแทบทั้งสิ้น เกิดการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว เพราะโรงงานอุตสาหกรรมมักตั้งอยู่ในเมืองหรือบริเวณที่อยู่ใกล้เคียง จูงใจให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเกิดชุมชนขึ้น

5.4 ชุมชนการค้าและบริการ เป็นชุมชนต่อเนื่องจากชุมชนอุตสาหกรรม กล่าวคือเมื่อระบบโรงงานอุตสาหกรรมสามารถผลิตสินค้าได้มาก ทำให้เกิดความต้องการวัตถุดิบและตลาดสำหรับจำหน่ายมากขึ้น จึงเกิดระบบธุรกิจการค้าและการผลิตที่มีความคล่องตัวในการซื้อขาย เช่น ระบบการเงินที่มีมาตรฐานในการเปรียบเทียบเดียวกัน ระบบสินเชื่อ ระบบธนาคาร การคมนาคมขนส่งสินค้าที่สะดวกรวดเร็ว มีเทคโนโลยีการสื่อสารทันสมัยและมีเครือข่ายติดต่อกันอย่างกว้างขวางในรูปแบบไปรษณีย์โทรเลข โทรศัพท์ โทรสาร เครื่องสมอลหรือคอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ทำให้เกิดการจัดการองค์การทางธุรกิจขนาดใหญ่ในรูปของบริษัท ห้างร้าน ห้างสรรพสินค้าต่าง ๆ และขยายกิจการออกไปยังชุมชนอื่น ๆ ที่เรียกว่า บริษัท ผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้บริโภคสามารถติดต่อผ่านระบบการสื่อสารและชำระเงินผ่านระบบธนาคารได้ โดยไม่ต้องติดต่อกันโดยตรง

6. การแบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

การแบ่งชุมชนตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเป็นการแบ่งที่นักสังคมวิทยานิยามกันมาก โดย สนธยา พลศรี (2550) แบ่งชุมชนออกเป็น 3 ประเภท คือชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนชานเมือง ดังนี้

6.1 ชุมชนชนบท (Rural Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

6.1.1 ลักษณะด้านประชากร มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่น้อย (Population Density) อายุเฉลี่ยของประชากรไม่ยืนยาว (Life Expectancy) อัตราส่วนทางเพศ (Sex Ratio) เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อัตราการเกิดของประชากรสูง (High Birth Rates) การเพิ่มของประชากร เป็นการเพิ่มโดยการเกิดมากกว่าสาเหตุอื่น ๆ ภาวะเจริญพันธุ์ยืนยาว อัตราส่วนพึ่งพิงสูง ส่วนใหญ่มีเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์เดียวกัน มีการย้ายถิ่นสูง (Migration) คุณภาพชีวิตของประชากร (Quality of Population) ไม่เพียงพอ

6.1.2 ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมธรรมชาติต่างๆ ที่มีความสมดุลของระบบนิเวศ มลพิษมีน้อย มีอาณาบริเวณหรือพื้นที่แบบกว้างขวาง ขาดการจัดระเบียบด้านกายภาพของชุมชน มีที่ดินสาธารณประโยชน์มาก การตั้งบ้านเรือนเป็นแบบกลุ่มเล็กๆ กระจายไปตามริ้วสวนไร่นาและขนานไปกับเส้นทางคมนาคม รูปแบบของอาคาร บ้านเรือนและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ เป็นแบบง่าย ๆ ในลักษณะของแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ไม่มีอาคารขนาดใหญ่หรือสูงหลายชั้น

6.1.3 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติมาก การผลิตเน้นการผลิตเพื่อการยังชีพที่เหลือจึงเป็นสินค้า โดยครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการผลิต (Production) และการบริโภค (Consumption) ช่วงเวลาในการผลิตจะเป็นไปตามฤดูกาล แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานประเภท

ไร้ฝีมือ (Unskill Labour) สถาบันการเงินในชุมชนมีน้อยขาดแหล่งเงินทุน ไม่นำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้มากนัก การเพิ่มผลผลิตมีน้อยจึงมีรายได้ก็น้อย ขาดเงินออม มีภาวะหนี้สินมาก การลงทุนน้อย ประชากรมีความยากจนอยู่ทั่วไป การเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่เมืองสูง ถูกบุกรุกโดยชุมชนเมือง (Invasion) ซึ่งมีสภาพทางเศรษฐกิจสูงกว่า

6.1.4 ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม มีโครงสร้างสังคมไม่ซับซ้อนครอบครัวมีสมาชิกมากแบบครอบครัวขยาย (Extended Family) มีความแตกต่างทางสังคม (Social Mobility) น้อย สมาชิกมีความคล้ายคลึงทางสังคมและวัฒนธรรมกันมาก (Homogeneous) ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบปฐมภูมิ (Primary Relationship) คือเป็นแบบส่วนตัวไม่เป็นทางการรักและผูกพันกับชุมชนของตนเองมาก อนุรักษ์นิยม (Conservative) ท้องถิ่นนิยมสูง (Localization) ขาดโอกาสทางการศึกษา ศรัทธาศาสนามาก ระบบความคิดความเชื่อไม่เป็นวิทยาศาสตร์ มักเชื่อในสิ่งที่มีอิทธิพลเหนือธรรมชาติ (Super Natural Power) เช่น เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไสยศาสตร์ โชคลาง เป็นต้น วิสัยทัศน์ไม่กว้างไกล ผูกพันอยู่กับความจริงง่าย ๆ ภายในชุมชนของตน ขาดการวางแผนชีวิตและการวางแผนครอบครัวที่เหมาะสม การบริการสาธารณะเพื่ออำนวยความสะดวก ในชีวิตประจำวันมีน้อย วิถีชีวิตเป็นแบบเรียบง่าย ไม่ค่อยกระตือรือร้น ค่อนข้างเฉื่อยชา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ยากและต้องใช้เวลายาวนาน

6.2 ชุมชนเมือง (Urban Community) เป็นชุมชนที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับชุมชนชนบทที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งสรุปได้ดังนี้

6.2.1 ลักษณะด้านประชากร (Population) มีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่มาก อายุเฉลี่ยของประชากรยืนยาวกว่าชาวชนบท อัตราการเกิดของประชากรต่ำแต่อัตราการเพิ่มของประชากรสูงเนื่องจากการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมืองมาก ภาวะเจริญพันธุ์สั้น เพราะการแต่งงานช้าเนื่องจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต อัตราส่วนพึ่งพิงของประชกรน้อย มีความแตกต่างกันในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์มาก มีคุณภาพส่วนบุคคลและคุณภาพชีวิตดีกว่าชาวชนบท

6.2.2 ลักษณะด้านนิเวศวิทยา (Ecology) มีสิ่งแวดล้อมส่วนใหญ่เป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ขาดความสมดุลในระบบนิเวศ มีมลพิษต่าง ๆ มาก แหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจเป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมากกว่าแหล่งธรรมชาติ มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ทั้งส่วนบุคคลและสาธารณประโยชน์น้อย มีการจัดระเบียบทางกายภาพของชุมชน เช่น ผังเมือง เป็นต้น การตั้งบ้านเรือน ที่อยู่อาศัยแออัดและเป็นแนวตั้ง อาคารมีขนาดใหญ่และสูงหลายชั้น การขยายตัวของชุมชนในด้านพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

6.2.3 ลักษณะด้านเศรษฐกิจ (Economic) คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอุตสาหกรรม การค้าและบริการ การผลิตเพื่อธุรกิจการค้ามากกว่าเพื่อบริโภคเอง ระบบแรงงานและระบบธุรกิจการค้ามีความสำคัญมากกว่าระบบครอบครัวในชนบท การประกอบอาชีพทำได้ตลอดเวลาไม่ต้องรอฤดูกาล แรงงานมีฝีมือ (Skill Labour) มากกว่าชนบท มีสถาบันการเงิน แหล่งทุนและการลงทุนมาก นำเทคโนโลยีทันสมัยมาใช้ในการผลิต มีการแบ่งงานกันทำมาก มีอาชีพให้เลือกมาก มีรายได้และฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าชาวชนบท

6.2.4 ลักษณะด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Culture) มีโครงสร้างทางสังคมที่สลับซับซ้อน มีองค์การและสถาบันทางสังคมมาก การควบคุมทางสังคมใช้การควบคุมโดยกฎหมาย

เป็นหลัก ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวหน่วยกลางหรือครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) มากกว่าครอบครัวขยายหรือครอบครัวขนาดใหญ่ มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมมาก (Heterogeneous) รักและผูกพันกับชุมชนน้อย ขาดเอกลักษณ์ของชุมชน มีระดับการศึกษาสูงระบบความคิดความเชื่อเป็นแบบวิทยาศาสตร์ มีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนกว่าต้องมีการวางแผนชีวิตและครอบครัวที่ดี การใช้ชีวิตต้องริบเร่แข่งขันกับผู้อื่น ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบทุติยภูมิ (Secondary Relationships) คือความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการตามสถานภาพและบทบาทของตน ไม่ใช่แบบส่วนตัว การดำรงชีวิตสะดวกสบายเพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการสาธารณะมาก มีกลุ่มและองค์กรทั้งกลุ่มจัดตั้งและกลุ่มที่รวมตัวกันเองของสมาชิกมาก กลุ่มและองค์กรดังกล่าวมีกิจกรรมสม่ำเสมอ มีส่วนร่วมในกิจกรรมบางอย่างมาก เช่น กิจกรรมทางการเมือง การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพสิทธิมนุษยชน การคุ้มครองผลประโยชน์ของคนในชุมชน เป็นต้น สมาชิกในชุมชนมีบุคลิกภาพทันสมัย ยอมรับการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของสังคมเมืองเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็ว ในปัจจุบันชุมชนชนบทมีลักษณะใกล้เคียงกันกับชุมชนเมืองมาก และมีแนวโน้มจะมากยิ่งขึ้นเพราะชนบทมีความเจริญก้าวหน้าในการคมนาคมสื่อสารมากขึ้น มีการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนเมืองมากยิ่งขึ้น จึงเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากเมืองไปสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น วิถีชีวิตของชาวชนบท จึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นวิถีชีวิตแบบชาวเมืองโดยไม่รู้ตัว

6.3 ชุมชนชานเมือง (Suburban) เป็นชุมชนที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างชุมชนชนบทกับชุมชนเมือง หรือกำลังเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนเมือง แต่ยังไม่เติบโตเป็นเมืองอย่างสมบูรณ์ลักษณะด้านประชากร ลักษณะด้านนิเวศวิทยา ลักษณะด้านเศรษฐกิจและลักษณะด้านสังคมวัฒนธรรมบางอย่างยังคงเป็นแบบชุมชนชนบท แต่บางอย่างเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองไปแล้ว เช่น อาศัยอยู่ในชนบทมีความผูกพันกับครอบครัวและเครือญาติสูง แต่อพยพย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพในเมืองทำให้ต้องเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและวิถีชีวิตบางอย่างเป็นแบบชุมชนเมือง เป็นต้น ชุมชนชานเมืองส่วนใหญ่มักจะตั้งอยู่รอบนอกของเมืองและเป็นชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างเมืองกับชนบท อันเป็นผลมาจากการเจริญเติบโตและการขยายตัวของเมืองนั่นเอง จากลักษณะของชุมชนชนบท ชุมชนเมืองและชุมชนชานเมืองที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันไม่มีชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนชนบทอย่างแท้จริงอีกแล้ว เพราะเป็นผลของการขับเคลื่อนด้วยกระบวนการหลายกระบวนการ เช่น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม การขยายตัวของเมือง การขยายตัวของอุตสาหกรรม การเป็นประชาธิปไตย การจัดองค์การสมัยใหม่กระบวนการโลกาภิวัตน์ ภาวะความทันสมัย การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ การผสมผสานทางวัฒนธรรมการกลืนกลายทางวัฒนธรรม เป็นต้น จึงทำให้ชุมชนชนบทเปลี่ยนแปลงไปเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น แต่ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานจึงจะกลายเป็นชุมชนเมืองอย่างแท้จริง ดังนั้นในอนาคตชุมชนเมืองและชุมชนชานเมืองจะเพิ่มมากขึ้น ส่วนชุมชนชนบทจะลดน้อยลง

7. การแบ่งตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชนใน

การร่วมกันแก้ไขปัญหา การแบ่งประเภทของชุมชนตามระดับความรุนแรงของปัญหาและความสามารถของชุมชนใน การร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เป็นผลมาจากการศึกษาวิเคราะห์ชุมชนไทยของกรมการพัฒนาชุมชน (2547 : 12-17) ที่พบว่า ชุมชนมี 4 ประเภท ดังนี้

7.1 ชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง เป็นชุมชนที่อยู่ในวัฏจักรของปัญหา 4 ประการคือ 1) การมีภาวะหนี้สินสูง 2) การผลิตของชุมชนได้รับผลตอบแทนต่ำและไม่แน่นอน 3) การแปรรูปเพื่อเพิ่ม

ผลผลิต โดยการจัดการร่วมกันของคนในชุมชนทำได้ยาก เพราะไม่มีเงินทุนที่เพียงพอ และ 4) ไม่มีความสามารถในการประกอบการที่จะแข่งขันกับนายทุนได้ ต้องไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งเมื่อเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจขึ้นก็อาจถูกเลิกจ้าง ลดค่าแรง ตกงานและว่างงาน คนในชุมชนจะแก้ปัญหาด้วยการเพิ่มผลผลิตเพื่อขายที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตที่ต้นทุนสูงสิ้นเปลืองและอันตราย แต่เมื่อผลิตได้มากราคาผลผลิตจะต่ำ เมื่อลงทุนมากต้นทุนจะสูงในขณะที่ยกการบริโภคของคนในชุมชนเป็นไปตามกระแสบริโภคนิยม ทำให้ถูกครอบงำทางวัฒนธรรมเป็นแบบวัตถุนิยมและฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น ยิ่งทำให้ภาวะหนี้สินเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ขาดความเชื่อมั่นในศักยภาพของบุคคลและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกันภายในชุมชน แต่ถูกครอบงำความคิดให้เชื่อในศักยภาพของความรู้และทรัพยากรนอกชุมชน กลายเป็นชุมชนอ่อนแอและขาดพลังเพราะทุนทางสังคมที่เคยมีอยู่ถูกทำลาย ชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ต้องพึ่งพาทนภายนอกในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นวัฏจักรของปัญหาของชุมชนอ่อนแอและขาดพลัง

7.2 ชุมชนพึ่งตนเอง เป็นชุมชนที่เคยผ่านวิกฤตต่าง ๆ ที่ค่อนข้างรุนแรงและแก้ไขปัญหาแบบหันกลับ เพราะว่าถ้าหากยังคงใช้วิธีการแบบเดิมก็คงหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้ จึงแก้ไขปัญหาโดยการระดมภูมิปัญญาของคนในชุมชน ค้นหาองค์ความรู้ในการดำรงชีวิตของคนรุ่นก่อนค้นหาทรัพยากรและทุนทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่ในชุมชนมาเป็นทุนเริ่มต้นในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันเสริมสร้างสิ่งดี ๆ ในอดีตให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม ร่วมกันเรียนรู้ถึงความหมายของการดำรงชีวิตอย่างพอเพียงและยั่งยืน ซึ่งเน้นความสุขทางใจ ความเพียงพอและทางสายกลางในการดำเนินชีวิต มากกว่าความมั่งคั่งทางวัตถุตามแนวคิดแบบทุนนิยม แนวปฏิบัติของคนในชุมชนเป็นแบบเรียบง่ายเน้นการพึ่งตนเองของชุมชนเป็นหลัก การผลิตโดยการใช้วัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีระบบการจัดการในลักษณะของกลุ่มและเครือข่ายกลุ่มที่ใช้วัฒนธรรมมาจัดการให้เกิดการเกื้อกูลกันระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มดำเนินการ เป็นชุมชนที่มุ่งเน้นการใช้ทุนและศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหามากกว่าการพึ่งพาจากภายนอก

7.3 ชุมชนเริ่มฟื้นตัว เป็นชุมชนที่เคยเกิดปัญหาแบบชุมชนอ่อนแอและขาดพลังแต่สมาชิกในชุมชนไม่ยอมตกอยู่ในวังวนหรือวัฏจักรของปัญหา สมาชิกทุกคนเกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาด้วยตนเองให้มากที่สุด โดยมีเป้าหมายเพื่อการฟื้นตัวและความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการสร้างจิตสำนึกรักชุมชน การพยายามใช้ทุนด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ภูมิปัญญา เงินออมเป็นทุนเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ผนวกเข้ากับเงินงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างชาญฉลาด เช่น เงินกองทุนหมู่บ้าน งบประมาณระดับเศรษฐกิจขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น พลังสำคัญของชุมชนประเภทนี้จึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการประสานกันระหว่างความเข้มแข็งภายในชุมชนกับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนอีกด้วย

7.4 ชุมชนโลกาภิวัตน์ เป็นชุมชนที่ค่อนข้างมีความสามารถและประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมมานาน สมาชิกมีโอกาสเข้าถึงแหล่งความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ค่อนข้างมีความพร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการค้าแบบเสรีทั้งในประเทศและต่างประเทศ ด้วยการส่งเสริมจากภาครัฐและเอกชน มีการผลิตสินค้าภาคเกษตรและนอกภาคเกษตรที่เน้นเอกลักษณ์และความเป็นท้องถิ่นที่มีรูปแบบสอดคล้องกับรสนิยมและความต้องการของลูกค้าต่างประเทศ สินค้ามีคุณภาพตาม

มาตรฐานสากล มีความพร้อมที่จะรับการส่งเสริมของภาครัฐ เช่น ธุรกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชนของรัฐบาลที่มุ่งผลักดันภูมิปัญญาไทยสู่สากลอย่างเต็มที่และมีส่วนร่วมกับรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ แต่เนื่องจากชุมชนสะสมปัญหาในอดีตที่สินค้าจากชุมชนไม่เคยได้รับการส่งเสริมการตลาดจากภาครัฐเท่าที่ควร สมาชิกในชุมชนไม่เคยได้รับการพัฒนาเพื่อเป็นผู้ผลิตที่มีอุดมการณ์ เป็นผู้ประกอบการที่มีความรู้ความสามารถในเชิงธุรกิจ ซึ่งในภาวะปัจจุบันที่มีการแข่งขันทางการค้าสูงมาก ทั้งการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ การนำตัวเองเข้าสู่สนามแข่งขันนี้ จึงเป็นภาวะที่ชุมชนต้องเสี่ยงและเร่งรัดพัฒนาตัวเองครั้งใหญ่ ซึ่งถ้าหากประสบความสำเร็จแล้วชุมชนก็จะได้รับผลตอบแทนมหาศาล แต่ถ้าหากชุมชนพัฒนาไม่ทันหรือประสบความสำเร็จแล้วชุมชนก็อาจจะเกิดวิกฤตขึ้นอย่างรุนแรง ซึ่งอาจจะมากกว่าชุมชนประเภทแรก คือ ชุมชนอ่อนแอ และขาดพลังก็ได้

8. การแบ่งตามระดับของการพัฒนา

การแบ่งชุมชนตามระดับของการพัฒนา เป็นการแบ่งโดยพิจารณาจากความมากน้อยในการพัฒนาของชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

8.1 ชุมชนด้อยพัฒนา จัดว่าเป็นชุมชนที่สมาชิกยังไม่มีความพร้อมในการพัฒนาด้วยการศึกษา ล้าหลังในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่นอกเหนือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ขาดจิตสำนึกร่วมกันของชุมชน ต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจซึ่งกันและกัน ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน ขาดความสัมพันธ์และการโต้ตอบกันทางสังคม มักมุ่งผลประโยชน์ของตนเองเป็นใหญ่ การพัฒนาชุมชนแบบนี้ต้องใช้บุคลากร ทรัพยากร เทคนิควิธีการและระยะเวลามาก

8.2 ชุมชนพร้อมพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกมีความพร้อมในพื้นฐานของการพัฒนาเช่น มีการศึกษาสูงขึ้น มีการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เชื่อในเหตุผล มีความสัมพันธ์ทางสังคมและการโต้ตอบกันทางสังคม มีผู้นำ มีกลุ่มและองค์กร เพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน มีจิตสำนึกชุมชนที่มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวมก่อนส่วนตน เป็นต้น ชุมชนแบบนี้จัดเป็นชุมชนที่มีความพร้อมจะพัฒนาสามารถดาเนินดาเนินการพัฒนาได้ง่ายและรวดเร็ว

8.3 ชุมชนกำลังพัฒนา เป็นชุมชนที่สมาชิกร่วมมือร่วมใจผนึกกำลังกันเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพัฒนาชุมชนของตนโดยบุคคล กลุ่มองค์กรในชุมชนและนอกชุมชน ทั้งประชาชน ภาคเอกชนและภาครัฐบาล ให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกัน ด้วยเทคนิควิธีการและกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมกับชุมชน แต่อาจจะประสบปัญหาอุปสรรคบางประการ จึงยังไม่ประสบความสำเร็จ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการและใช้ระยะเวลาอีกระยะหนึ่ง

8.4 ชุมชนเร่งรัดพัฒนา เป็นชุมชนที่พัฒนาต่อเนื่องจากชุมชนกำลังพัฒนา โดยผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้ร่วมกันสรุปบทเรียนของการพัฒนา ปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาจนได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม จึงระดมพลังกันพัฒนาอย่างเต็มที่

8.5 ชุมชนพัฒนา เป็นชุมชนที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้สามารถพัฒนาชุมชนได้ด้วยศักยภาพของชุมชนเอง เป็นชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน คือช่วยเหลือและพึ่งตนเองได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการสืบทอดการพัฒนาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างสม่ำเสมอ กล่าวได้ว่า การแบ่งประเภทของชุมชนตามแนวทางและเกณฑ์ที่กล่าวมานี้ เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนมากขึ้น เพราะประเภทของชุมชนจะช่วยให้มองเห็นลักษณะเด่นเฉพาะของ

ชุมชนแต่ละประเภท ตลอดทั้งปัญหาที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งในความเป็นจริงชุมชนอาจจะมี ความซ้อนทับกับเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้อยู่ ดังนั้นจึงต้องมองเกณฑ์อื่น ๆ ประกอบเข้าด้วย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ เกิดความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น

หน้าที่ของชุมชน

หน้าที่ของชุมชนแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือหน้าที่ของชุมชนโดยทั่วไปและหน้าที่ตาม ประเภทและลักษณะของชุมชน จำแนกออกได้ ดังนี้

1. หน้าที่ของชุมชนโดยทั่วไป

1.1 หน้าที่ทางชีวภาพ คือการจัดหาสมาชิกใหม่ให้ชุมชนด้วยวิธีการสืบพันธุ์ตามธรรมชาติ และการย้ายถิ่นจากชุมชนอื่น เพื่อการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างถาวร

1.2 การคมนาคมสื่อสาร โดยจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสาร เช่น ภาษาพูดและภาษาเขียน โทรศัพท์ โทรสาร ไปรษณีย์ โทรเลข อินเทอร์เน็ต เป็นต้น เพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถ ติดต่อสื่อสารระหว่างกันได้ รวมทั้งจัดให้มีคมนาคมขนส่งเพื่อติดต่อกันภายในชุมชนและกับชุมชน อื่น ๆ อีกด้วย

1.3 การอบรมกล่อมเกลายทอดวัฒนธรรมให้สมาชิก เช่น ปลูกฝังและถ่ายทอดให้ สมาชิกในครอบครัว ชุมชนรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองและบุคคลอื่น ให้รู้แนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนในชุมชนให้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน เพื่อให้การดำรงชีวิตในชุมชนเป็นไปโดย ราบรื่น เป็นต้น

1.4 การให้บริการขั้นต้นแก่สมาชิก เช่น การจัดให้มีการผลิตสินค้าเครื่องอุปโภค บริโภค และการบริการต่าง ๆ มีบ้านเรือนที่อยู่อาศัยถูกสุขลักษณะ การดูแลด้านสุขภาพอนามัย สาธารณูปโภค เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของสมาชิก ช่วยให้สมาชิกมีความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต

1.5 การจัดระบบความสัมพันธ์ของสมาชิก ให้สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเอื้ออาทรต่อกัน

1.6 สร้างความรู้สึกเป็นกลุ่มหรือพวกเดียวกันระหว่างสมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีความรัก ความผูกพันกัน ให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน รักและหวงแหนชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นปึกแผ่น มั่นคง

1.7 จัดระเบียบและรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่สมาชิก เป็นการจัดการให้สมาชิก ประพฤติปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม คือวิถีประชา ค่านิยม กฎหมายและจารีตประเพณี ระวังข้อ พิพาทระหว่างสมาชิกด้วยความยุติธรรม คุ่มครองรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สร้าง ความสงบเรียบร้อยและความปกติสุขให้แก่สมาชิกและชุมชน

1.8 บำรุงขวัญและกำลังใจของสมาชิก ด้วยการจูงใจให้สมาชิกเกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็น ส่วนหนึ่งของชุมชนด้วยการจัดสวัสดิการที่จำเป็นให้แก่สมาชิก ให้รางวัลแก่ผู้ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชน ลงโทษผู้ที่กระทำผิดต่อชุมชน ซึ่งจะทำให้สมาชิกมีขวัญกำลังใจที่ดีมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและ เป็นพลังสำคัญของชุมชนต่อไป

1.9 การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ การจัดให้สมาชิกในชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่าง สม่าเสมอจนเป็นกิจกรรมปกติของชุมชน สามารถร่วมกันหาแนวทางหรือวิธีการที่จะใช้ชีวิตร่วมกันใน ชุมชนอย่างมีความสุข เป็นชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืน

1.10 การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนและกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้สมาชิกของชุมชนมีการติดต่อสัมพันธ์กันทั้งระหว่างสมาชิกในชุมชนและกับชุมชนอื่น ๆ ทำให้ชุมชนสามารถขยายกิจกรรมต่าง ๆ และได้รับประโยชน์มากขึ้น เช่น การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาการ ค้าขาย การร่วมมือกันพัฒนาชุมชน เป็นต้น

1.11 การสร้างและรักษาวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนทั้งวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในชุมชนและคัตกรองวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชน การสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ หรือปรับปรุงพัฒนาวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน

1.12 การเตรียมชุมชนให้มีความพร้อมที่จะพัฒนาและร่วมกันพัฒนาชุมชน เช่น จัดระบบการเรียนรู้ การให้การศึกษา การพัฒนาจิตสำนึกของสมาชิก การฝึกอบรม การสรรหาและพัฒนาผู้นำ ส่งเสริมให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของกลุ่มและองค์กร การไปศึกษาดูงานชุมชนอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน เป็นต้น

2. หน้าที่ตามประเภทและลักษณะของชุมชน

ชุมชนนอกจากจะมีหน้าที่โดยทั่วไปแล้วยังมีหน้าที่เฉพาะของตนเองอีกซึ่ง กิส และฮาเบิร์ด (อ้างถึงใน รัชนิกร เศรษฐ์, 2528 : 29-30) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของชุมชนตามลักษณะชุมชนชนบทและชุมชนเมือง ดังนี้

2.1 หน้าที่ของชุมชนชนบท มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ

2.1.1 เป็นแหล่งผลิตอาหารและวัตถุดิบอื่น ๆ เพื่อการมีชีวิตรอดและเพื่อบริการให้แก่ชุมชนเมืองซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐาน

2.1.2 เป็นแหล่งผลิตแรงงานให้กับชุมชนเมือง เพราะคนในชุมชนชนบทจะย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จนบางครั้งในชนบทเองกลับขาดแคลนแรงงานโดยเฉพาะชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

2.1.3 ทะนุบำรุงและถนอมทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชนและสังคมส่วนรวม

2.1.4 เป็นแหล่งให้ความปลอดภัยในยามศึกสงครามและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวเมือง

2.2 หน้าที่ของชุมชนเมือง มีหน้าที่สำคัญ 4 ประการ คือ

2.2.1 เป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบอันเป็นผลผลิตจากชุมชนชนบท

2.2.2 เป็นศูนย์รวมของการค้า การคมนาคม การสื่อสาร พาณิชยกรรมและวัฒนธรรม

2.2.3 เป็นศูนย์รวมของการปกครองและการเมือง

2.2.4 เป็นแหล่งรวมของกิจกรรมต่าง ๆ ของการบริการด้านสาธารณูปโภคการศึกษา คันทัวร์และการพักผ่อนหย่อนใจ

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าในชุมชนแต่ละชุมชนจะมีภารกิจหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการที่ชุมชนจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น ก็จะต้องทำหน้าที่และภารกิจของตนเอง เพื่อเป็นการตอบสนองสมาชิกชุมชนให้สามารถ

2.1.3 แนวคิดทฤษฎีองค์การ (Organization Theory)

แนวความคิดที่เกี่ยวกับองค์การได้ถูกรวบรวมและคิดค้นอย่างมีรูปแบบ จนกลายเป็นทฤษฎีเมื่อประมาณต้นศตวรรษที่ 20 ทฤษฎีเป็นเพียงนามธรรมที่อธิบาย และวิเคราะห์ถึงความจริง และประสบการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว อย่างมีระบบและมีแบบแผนเชิงวิทยาศาสตร์ ว่าถ้าทำและหรือเป็นอย่างนั้น ผลจะออกมาแบบนี้ (Ifthen) ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ ทฤษฎีก็เปรียบเสมือนการคาดคะเนถึงผลที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน จากระยะเวลาต้นศตวรรษที่ 20 จนถึงปัจจุบัน สามารถจำแนกแนวความคิดและทฤษฎีองค์การออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ (ไชยา ยิ้มวิไล 2528 อ้างจาก Henry L. Tosi)

1. ทฤษฎีสสมัยดั้งเดิม (Classical Theory)
2. ทฤษฎีสสมัยใหม่ (Neo-Classical Theory)
3. ทฤษฎีสสมัยปัจจุบัน (Modern Theory)

1. ทฤษฎีสสมัยดั้งเดิม (Classical Theory)

ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมได้เริ่มคิดค้นและก่อตั้งขึ้นเมื่อปลายศตวรรษที่ 19 จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปลายศตวรรษที่ 19 นี้ แนวความคิดเกี่ยวกับองค์การก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งสภาพแวดล้อมของสังคมยุคนั้นเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม จึงมีโครงสร้างที่แน่นอน มีการกำหนดกฎเกณฑ์และเวลาอย่างมีระเบียบแบบแผน มุ่งให้ผลผลิตมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Effective and Efficient Productivity) จากลักษณะดังกล่าว ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมจึงมีลักษณะที่มุ่งเน้นเฉพาะความเป็นทางการควมมีรูปแบบหรือรูปนัยขององค์การเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ผลผลิตสูง และรวดเร็ว ของมนุษย์เสมือนเครื่องจักรกล (Mechanistic) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ทฤษฎีองค์การสมัยมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา ทุกอย่างจะเป็นไปตามกฎเกณฑ์ ตามกรอบและโครงสร้างที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน ปราศจากความยืดหยุ่น(Flexibility)

ทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมนี้พยายามที่จะสร้างองค์การขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการเบื้องต้นทางด้านเศรษฐกิจขององค์การและสังคม นอกจากนั้นการที่มุ่งให้โครงสร้างองค์การทางสังคมมีกรอบมีรูปแบบก็เพื่อความสะดวกในการบริหารและปกครอง ดังได้กล่าวแล้วองค์การสมัยดั้งเดิมนั้นเน้นผลผลิตสูงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้นั่นเอง

หลักการของทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม มุ่งเน้นองค์การที่มีรูปแบบ (Formal Organization) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานหลัก 4 ประการที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนองค์การที่มีรูปแบบ ได้แก่ การแบ่งระดับชั้นสายการบังคับบัญชา การแบ่งงาน ช่วงการควบคุม และเอกภาพในการบริหารงาน

กลุ่มนักวิชาการที่มีบทบาทมากในทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมคือ Frederick Taylor ผู้เป็นเจ้าของตำราการบริหารแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) Max Weber เจ้าของตำราบริหารราชการ (Bureaucracy) Lyndall Urwick และ Luther Gulick ผู้มีชื่อเสียงเรื่องทฤษฎีองค์การและกระบวนการบริหารงาน เป็นต้น

2. ทฤษฎีสมัยใหม่ (Neo – Classical Theory of Organization)

ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิม โดยพัฒนามาพร้อมกับวิชาการด้านสังคมวิทยา จิตวิทยา การพัฒนาที่สำคัญเกิดขึ้นระหว่าง ค.ศ.1910 และ 1920 ในระยะนี้การศึกษาด้านปัจจัยมนุษย์เริ่มได้นำมาพิจารณา โดยมองเห็นความสำคัญและคุณค่าของมนุษย์ (Organistic) โดยเฉพาะการทดลองที่ Hawthorne ที่ดำเนินการตั้งแต่ ค.ศ. 1924 – 1932 ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ และในช่วงนี้เองแนวความคิดด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Movement) ได้รับพิจารณาในองค์การและขบวนการมนุษยสัมพันธ์นี้ ได้มีการเคลื่อนไหวพัฒนาในประเทศสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ในระหว่าง ค.ศ.1940 – 1950 ความสนใจในการศึกษากลุ่มนอกแบบ หรือกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Group) ที่แฝงเข้ามาในองค์การที่มีรูปแบบมีมากขึ้น ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่มุ่งให้ความสนใจด้านความต้องการ(needs)ของสมาชิกในองค์การเพิ่มขึ้น

สรุปได้ว่าทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ให้ความสำคัญในด้านความรู้สึกของบุคคล ยอมรับถึงอิทธิพลทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการทำงาน อาทิเช่น กลุ่มคนงานและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซึ่งมีความเชื่อว่าขบวนการมนุษยสัมพันธ์ จะให้ประโยชน์ในการผ่อนคลาย ความตายตัวในโครงสร้างขององค์การสมัยดั้งเดิมลง

บุคคลที่มีชื่อเสียงในทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ คือ Hugo Munsterberg เป็นผู้เริ่มต้นวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม เขียนหนังสือชื่อ Psychology and Industrial Efficiency, Elton Mayo, Roethlisberger และ Dickson ได้ทำการศึกษาที่ฮอธอร์น (Hawthorne Study) เป็นผู้บุกเบิกขบวนการมนุษยสัมพันธ์ (Human Relations Movement) นอกจากนั้นได้รับการสนับสนุนจากนักทฤษฎีมุษยสัมพันธ์อีก เช่น McGregor และ Maslow เป็นต้น

3. ทฤษฎีสมัยปัจจุบัน (Modern Theory of Organization)

ทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบันได้รับการพัฒนามาในช่วง ค.ศ. 1950 หรือก่อนหน้านั้นเล็กน้อย แนวการพัฒนาทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ยังคงใช้ฐานแนวความคิด และหลักการของทฤษฎีองค์การสมัยดั้งเดิมและสมัยใหม่มาปรับปรุงพัฒนา โดยพยายามรวมหลักการทางวิทยาการหลายสาขาเข้ามาผสมผสาน ที่เรียกกันว่า สหวิทยาการ (Multidisciplinary Approach) เป็นการรวมกันของหลักการทางเศรษฐศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์เข้าด้วยกันที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์สังคม (Socioeconomic)

นักทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบัน มีความคิดว่าทฤษฎีสมัยดั้งเดิมนั้น พิจารณาองค์การในลักษณะแคบไป โดยมีความเชื่อว่าองค์การอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ฉะนั้นควรเน้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกัน การศึกษาองค์การที่ดีที่สุดควรจะเป็นวิธีการศึกษาวิเคราะห์องค์การในเชิงระบบ (System Analysis) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรต่าง ๆ มากมายทั้งภายในและภายนอกองค์การ ล้วนแล้วแต่มีผลกระทบต่อโครงสร้างและการจัดองค์การทั้งสิ้น แนวความคิดเชิงระบบนี้ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐาน 5 ส่วน

1. สิ่งนำเข้า (Input)
2. กระบวนการ (Process)

3. สิ่งส่งออก (Output)
4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback)
5. สภาพแวดล้อม (Environment)

ดังนั้น องค์การในแนวความคิดนี้จึงต้องมีการปรับตัว (Adaptative) ตลอดเวลาเพราะตัวแปรต่าง ๆ มีลักษณะเปลี่ยนแปลง (dynamic) อยู่เสมอ

บุคคลที่มีชื่อเสียงในทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบัน มีหลายคน อาทิเช่น Alfred Korzybskj, Mary Parker Follet, Chester I Barnard, Norbert Winer และ Ludwig Von Bertalanffy เป็นต้น

ยังมีทฤษฎีองค์การสมัยปัจจุบันที่ควรกล่าวถึงอีก คือ ทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณี (Contingency Theory)

ทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณี (Contingency Theory) เริ่มมีบทบาทประมาณปลายปี ค.ศ.1960 เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากความคิดอิสระ ที่ว่าองค์การที่เหมาะสมที่สุดควรจะเป็นองค์การที่มีโครงสร้างและระบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพความเป็นจริงขององค์การ ตั้งอยู่บนพื้นฐานการศึกษาสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันของมนุษย์ (Humanistic Environment) ทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณีนี้มีอิทธิพลมาก โดยมีธรรมชาติ (Natural) เป็นตัวแปรและเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดรูปแบบ กฎเกณฑ์และระเบียบแบบแผนมีลักษณะเป็นเหตุเป็นผลและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง สภาพแวดล้อม เป้าหมายขององค์การโดยส่วนรวมและเป้าหมายของสมาชิกทุกคนในองค์การ โดยมีข้อสมมติฐานว่า องค์การที่เหมาะสมที่สุดคือ องค์การที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ ซึ่งรวมถึงสภาพภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ การสนับสนุน และความต้องการของสมาชิกในองค์การนั้นด้วย

บุคคลที่กำหนดชื่อทฤษฎีองค์การตามสถานการณ์และกรณีคือ Fiedler นอกจากนี้ก็มี Woodward, Lawrence และ Lorsch ได้ทำการวิจัยศึกษาเรื่องนี้

ความหมายและประเภทขององค์การ

ทฤษฎีองค์การ หมายถึง กรอบความคิดเชิงทฤษฎีที่พรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ขององค์การที่มีปฏิสัมพันธ์กัน และรวมถึงความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะว่า เราควรจะทำอย่างไรจึงจะทำให้องค์การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถทำให้องค์การดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมาย

ในความหมายที่เป็นพื้นฐานที่สุดขององค์การ (Organization) นั้น ก็คือ การที่คนมากกว่าหนึ่งคนได้มาร่วมกันทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน วัตถุประสงค์นั้นอาจเป็นไปเพียงชั่วคราว หรือต้องใช้เวลายาวนาน อาจมีความยากง่าย หรือจริงจังแตกต่างกันไปจึงได้มีองค์การเกิดขึ้น แต่ถ้าองค์การนั้นมีการเติบโตใหญ่ เริ่มมีระบบระเบียบและการยอมรับจากสังคมมากขึ้นก็จะมีสถานะ “เป็นทางการ” (Formal Organization) ซึ่งจะต่างจากองค์การที่ไม่มีการระบุวัตถุประสงค์และไม่มีการระเบียบในการดำเนินการเอาไว้หรือมีการยอมรับกัน แต่อย่าง “ไม่เป็นทางการ” (Informal Organization) ซึ่งองค์การอย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้ อาจได้แก่ กลุ่มเพื่อน วงแชร์ การนัดเล่นไพ่ หรืองานเลี้ยงฉลอง เป็นต้น ซึ่งองค์การอย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้ อาจเป็นสิ่งที่อยู่มีส่วนซ่อนอยู่ในระบบขององค์การที่เป็นทางการอยู่แล้วด้วย เช่นภายในองค์การอย่างเป็นทางการ

ทางการนั้น อาจมีการเกาะกลุ่มเกิดองค์การอย่างไม่เป็นทางการขึ้นได้ เมื่อแต่ละคนได้ทำงานด้วยกัน มีการพบปะกัน และอาจมีผลประโยชน์ หรือความสนใจสอดคล้องกัน ก็คบค้าสมาคมกันไป

องค์การอย่างเป็นทางการอาจ ได้แก่ หน่วยงานราชการ บริษัทห้างร้าน อุตสาหกรรม วัด โรงเรียน มูลนิธิ สมาคม สถาบัน ฯลฯ จากการศึกษาที่มีมานานแล้วนับเป็นพัน และเป็นร้อยปี องค์การจะมีธรรมชาติดังต่อไปนี้ คือ

1. การจัดแบ่งไปตามลักษณะพิเศษ (Specialization) เช่น เมื่อองค์การมีขนาดใหญ่ขึ้นก็มีการแบ่งออกเป็นสายงาน แต่ละส่วนงานที่ถูกจัดแบ่งงานนั้นก็จะมีคนจำนวนหนึ่ง ที่แต่ละคนต่างต้องมีการรับหน้าที่และความรับผิดชอบกันไป เช่น แม้แต่ร้านตัดเย็บเครื่องหนัง เมื่อมีการขยายงานมากขึ้น ก็มีการแบ่งแยกกิจกรรมตัดหนังเป็นส่วนหนึ่ง งานเย็บหนังเป็นส่วนหนึ่งและงานตกแต่งเพื่อความสวยงามเป็นอีกส่วนหนึ่ง เป็นต้น

2. การทำระบบให้เป็นมาตรฐาน (Standardization) กิจกรรมใดที่มีการทำกันบ่อยๆ แต่ไม่มีการทำความเข้าใจกันเกิดเป็นความสับสน ซ้ำซ้อนยากแก่ผู้ปฏิบัติงาน ก็จะมีการหาข้อยุติและสามารถหาทางออกในการปฏิบัติได้เหมือนกัน เช่น การกำหนดอัตราเงินเดือนเป็นบัญชี ใครมีวุฒิ ประสบการณ์ หรือความรับผิดชอบอย่างไร ก็จะมีการกำหนดเป็นอัตราเงินเดือนเอาไว้ ไม่ให้เกิดความสับสน เกิดความพึงพอใจได้สำหรับทั้งแต่ละบุคคล และทั่วทั้งองค์การ

3. การทำให้เป็นทางการ (Formalization) การทำให้เป็นทางการนั้น คือ การทำให้ระบบการสื่อสารสั่งการนั้นมีกฎ ระเบียบและคำสั่งที่ออกมานั้นมีผลบังคับใช้ ดังนั้นจึงต้องมีการเขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร สำหรับตำแหน่งหน้าที่การงานนั้นก็ต้องมีการจัดเป็นระบบเพื่อให้รับทราบกันภายในหน่วยงาน มิใช่จะตั้งหรือเรียกกันอย่างตามใจชอบ ในระบบทหารนั้นจึงต้องมีการจัดทำตำแหน่งกันเป็นลำดับ มีความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่ และตลอดจนระบบรางวัลค่าตอบแทน และสวัสดิการกำกับไว้อย่างเป็นทางการชัดเจน

4. การรวมศูนย์อำนาจ (Centralization) คือการสั่งการนั้น เพื่อให้มีคนที่ตัดสินใจได้ในท้ายที่สุดของแต่ละส่วนงานนั้นจะรู้ว่าการตัดสินใจนั้นใครคือผู้รับผิดชอบสูงสุด ในทัศนะการตัดสินใจสั่งการนั้นหน่วยงานในลักษณะนี้จะต้องหลีกเลี่ยงความสับสนในการสั่งงาน ทุกคนจะรู้ว่าศูนย์กลางของงานนั้นอยู่ ณ ที่ใด และเมื่อแต่ละระดับไม่อยู่ในสถานะที่จะตัดสินใจสั่งการได้นั้น เขาควรจะต้องฟังใครในระดับต่อไป

5. ระบบสายงาน (Configuration) หรืออาจเรียกในภาษาอังกฤษว่า The Shape of the role structure คือเป็นโครงสร้างที่ทำให้รู้รายละเอียดของแต่ละคนว่ามีบทบาทหน้าที่ และการสังกัดส่วนงานว่าเป็นอย่างไร มีความเชื่อมโยงกับผู้บังคับบัญชา และส่วนงานต่างๆ ทั้งนี้อาจจะสามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยแผนภูมิขององค์การเป็นต้น เพราะเมื่อต้องมีการใช้คนนับจำนวนร้อยหรือเป็นพันคนในการทำงานนั้น อาจเกิดความสับสนได้ จึงต้องมีการกำหนดระบบสายงาน เพื่อให้สามารถสื่อสารประสานกัน เช่น ในองค์การทางทหารนั้นเขาจะมีระบบสายบังคับบัญชา มีการแต่งกายกันตามลำดับชั้นยศทหารระดับยศที่ต่ำกว่าก็ต้องทำความเคารพคนในระดับที่สูงกว่าเป็นลำดับไป แต่ในการสั่งงานตามหน้าที่นั้น ก็ต้องเป็นไปตามสายงานและความรับผิดชอบ จะไม่มีการมาก้าวากัน

6. ความยืดหยุ่น (Flexibility) เมื่อองค์การมีขนาดใหญ่มากๆ กฎเกณฑ์เริ่มตายตัว มีระเบียบแบบแผนออกมามาก ท้ายสุดองค์การก็จะขาดความคล่องตัว สูญเสียประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

จึงมักจะมีคามยืดหยุ่นเปิดเอาไว้ ให้เป็นดุลยพินิจของผู้ปฏิบัติงานในแต่ละระดับ เพราะในท้ายที่สุดแล้วจะไม่มีกฎเกณฑ์ใดที่จะตายตัวและสามารถใช้ได้ในทุกสภาวะ จำเป็นต้องมีความยืดหยุ่นเพื่อให้สามารถทำงานที่มีความแตกต่างกันได้

ที่กล่าวมานี้เป็นแนวคิดการจัดองค์การอย่างที่เขารเรียกว่า Formal organization หรือองค์การอย่างเป็นทางการ นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน Max Weber (1864 - 1920) ซึ่งได้เรียกองค์การในอุดมคติของเขาว่า Bureaucracy อันมีรากศัพท์มาจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งคำว่า Bureau แปลว่า สำนักงานในปัจจุบัน นักวิชาการและผู้ศึกษาเกี่ยวกับองค์การ จึงได้ใช้เรียกองค์การในแบบดั้งเดิมนี้ว่า Bureaucracy แต่การจัดองค์การ ตามแนวทางที่ได้เสนอไปแล้วนั้นสามารถใช้อย่างดีเมื่อเทียบกับองค์การประเภทครอบครัว หรือระบบเจ้าขุนมูลนาย (Feudal Organizations) แต่ในงานยุคใหม่ที่มีลักษณะหลากหลาย และมีความซับซ้อน แข่งขันกันมากๆ อย่างในปัจจุบันนั้น องค์การแบบดั้งเดิมนั้นไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่

นักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญในทฤษฎีองค์การ ได้นิยามความหมายของทฤษฎีองค์การที่แตกต่างกันดังนี้

ด้าฟท์ (Richard L. Daft) กล่าวว่า “ทฤษฎีองค์การ” ไม่ใช่ที่รวมข้อความจริง (not a collection of facts) แต่เป็นวิธีการคิดเกี่ยวกับองค์การ (a way of thinking of organizations) “ทฤษฎีองค์การ” หมายถึง วิธีการที่จะทำความเข้าใจ (see) และวิเคราะห์องค์การ (analyze) ให้ถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานสำคัญเกี่ยวกับรูปแบบ (patterns) และกฎเกณฑ์ในการออกแบบองค์การ และพฤติกรรมขององค์การ เขาได้อธิบายเพิ่มเติมว่าปราชญ์เกี่ยวกับองค์การ (organization scholars) ได้พยายามค้นหากฎเกณฑ์ นิยาม วัด และทำให้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับองค์การเป็นข้อเท็จจริงให้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามข้อความจริงที่ค้นพบจากการวิจัย ยังมีความสำคัญน้อยกว่ารูปแบบในทางวิชาการที่จะทำให้เราเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การ

روبินส์ (Stephen P. Robbins) และบานเวล (Neil Barnwell) ได้นิยามว่า “ทฤษฎีองค์การ” เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาโครงสร้าง และออกแบบองค์การ ซึ่งเป็นทั้งลักษณะของการพรรณนา (descriptive) และการอธิบาย (prescriptive) เกี่ยวกับมิติต่าง ๆ ขององค์การ โดยพรรณนาให้เห็นว่าองค์การออกแบบอย่างไร และจะปรับปรุงองค์การพร้อมกับเพิ่มประสิทธิผลให้กับองค์การได้อย่างไร

โจนส์ (Gareth R. Jones) ได้นิยามความหมายของ “ทฤษฎีองค์การ” ว่า หมายถึง การศึกษาวิธีการกำหนดหน้าที่ขององค์การว่า ส่งผลกระทบต่อบุคลากรที่ทำงานในองค์การอย่างไร และส่งผลกระทบต่อสังคมอย่างไรในระหว่างการทำงาน เขาได้อธิบายให้เห็นว่า ผู้บริหารที่มีความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีองค์การ สามารถที่จะวิเคราะห์โครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์การ การวินิจฉัยปัญหา และการวิเคราะห์กระบวนการในการออกแบบองค์การ และการปรับปรุงองค์การเพื่อการบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ทฤษฎีองค์การ (EVOLUTION OF ORGANIZATION THEORY) ตามทัศนะของ ฮอดจ์ แอนโธนี และเกลส์

ฮอดจ์ (Hodge) แอนโธนี (Anthony) และเกลส์ (Gales) กล่าวว่า แม้จะมีการนำเสนอประวัติความเป็นมาของทฤษฎีองค์การ (Evolution of Organization Theory) ที่อาจจะคล้ายคลึงกันหรือมีความซ้ำซ้อนกันอยู่มาก (overlap) กับประวัติความเป็นมาของการบริหาร (Evolution of Management)

แต่ก็เป็นความจำเป็นที่ต้องมีการนำเสนอตามนัยข้างต้น ทั้งนี้เพราะวิชาดังกล่าวมีที่มาของกรอบความคิดจากที่เดียวกัน โดยเฉพาะในแวดวงทางการบริหารแล้วเรายอมรับว่า ทฤษฎีองค์การเป็นหนึ่งในของทฤษฎีการบริหาร

ความเป็นมาของทฤษฎีองค์การเริ่มต้นขึ้นในสมัยราชวงศ์จีน (China) และกรีกโบราณ (Greece) แต่หากพิจารณาในแง่หลักฐานทางวิชาการจริง ๆ นั้น มีความชัดเจนในยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ที่เริ่มมีระบบการทำงานในลักษณะของการแบ่งงานกันทำ ซึ่งความเป็นมาของทฤษฎีองค์การตามนัยนี้มีสาระ ดังนี้

1. ทฤษฎีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor)

แนวความคิดในการพัฒนากรอบความคิดของทฤษฎีองค์การ มีความชัดเจนในระหว่าง ค.ศ. 1723 – 1790 สมัยของ อัดัม สมิท (Adam Smith) โดยให้ความสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (Greater Efficiency) ในโรงงานด้วยวิธีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) การบรรจุบุคลากรให้ปฏิบัติงานในตำแหน่งต่าง ๆ ตามความชำนาญ (specialization) โดยในแผนกหนึ่ง ๆ ควรมีบุคลากรประมาณ 10 คน และมอบหมายให้แต่ละแผนกที่รับผิดชอบการผลิตเฉพาะทาง เช่น แผนกที่รับผิดชอบการผลิตเข็มหมุด สามารถผลิตได้ถึงวันละ 48,000 ชิ้น วิธีการนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของทฤษฎีองค์การในสมัยต่อมา

2. ทฤษฎีการจัดองค์การขนาดใหญ่ (Bureaucracy)

ในระหว่าง ค.ศ. 1864 ถึง 1920 นักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน คือ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีองค์การที่สำคัญยิ่งท่านหนึ่ง โดยเฉพาะแนวความคิดในการพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานขององค์การขนาดใหญ่ (Bureaucracy) ถือว่าเป็นรูปแบบขององค์การในอุดมคติ (The Ideal form of Organization) ทฤษฎีนี้มีชื่อเสียงมากที่สุดในช่วงทศวรรษ 1800s ส่วนพัฒนาการที่สำคัญของทฤษฎีเกิดขึ้นจากปัญหาขององค์การ ที่ฝ่ายบริหารมักจะขึ้นชอบการนำ “ระบบพรรคพวก หรือระบบอุปถัมภ์ (Favoritism)” เข้าไปใช้ในการบริหารงานขององค์การที่ยาวนานและปัญหาการบริหารงาน “ระบบอัตวิสัย (Subjectivity) ที่เข้าไปครอบงำความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) ขององค์การ การเติบโตของระบบดังกล่าวต่อเนื่องกันมาถึง “สมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution)” และปรากฏชัดเจนว่า การใช้ระบบอุปถัมภ์ในการบริหารงาน นำไปสู่ความไร้ประสิทธิภาพในการทำงาน (Inefficiency) เวเบอร์ จึงนำเสนอแนวความคิดในการพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน เรียกว่า “ทฤษฎีการจัดการองค์การขนาดใหญ่ (Bureaucracy)” เป็นทฤษฎีองค์การที่มีความเป็นเหตุเป็นผล (rational) และเป็นทางเลือกที่นำไปสู่การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน (Efficiency)

3. ทฤษฎีองค์การในกลุ่มคลาสสิก (The Classical School)

ทฤษฎีองค์การกลุ่มคลาสสิก มีนัยแห่งการนำเสนอที่แตกต่างกันแยกเป็น 2 ทฤษฎี กล่าวคือ

1) ทฤษฎีการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (The Scientific Management)

มีบุคคลที่เป็นแกนนำสำคัญและเป็นผู้วางรากฐานของทฤษฎี คือ เฟรดเดอริก เทเลอร์ (Frederick W. Taylor) เขาเสนอให้เห็นว่าจุดเน้นที่สำคัญของทฤษฎี (focus) คือ การสร้างประสิทธิภาพ การทำงานอย่างมีความเป็นเหตุเป็นผลของพนักงานในระดับปฏิบัติการในองค์การ (the lowest of organization) เพื่อที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน

2) ทฤษฎีการบริหาร (Administrative Theory)

เป็นการนำเสนอตัวแบบทฤษฎีองค์การตามทัศนะของ เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ที่มีจุดเน้นความเป็นเหตุเป็นผลในการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงขององค์การ (Top Management) โดยเสนอแนะให้เห็นว่าผู้บริหารมีภารกิจที่สำคัญในการบริหารงานอย่างไร

4. ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ (The Human Relations School)

ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นทฤษฎีที่มุ่งสำรวจบทบาทของกระบวนการกลุ่ม (group process) และกระบวนการทางสังคม (social process) ของบุคลากรในองค์การ ซึ่งมีนักทฤษฎีองค์การจำนวนมากที่พัฒนา และผลิตผลงานต่าง ๆ ออกมาสนับสนุนแนวความคิดนี้ ผลงานที่ได้รับการยอมรับว่าดีเด่นมากที่สุด เป็นการวิจัยของ เมย์โย (Elton Mayo) โรเอธลิสเบอร์เจอร์ (Roethlisberger) และ ดิกสัน (Dickson) ทำการศึกษาวิจัยที่บริษัทเวสเทิร์นอีเลกทริก (Western Electric) และภายใต้ชื่อ งานวิจัยว่า “การศึกษาแห่งฮอว์ธอร์น (Hawthorne Studies)” งานวิจัยนี้สนใจศึกษาปัญหาความเป็นเหตุเป็นผลในการทำงาน และประสิทธิภาพในการทำงานตามแนวคิดของการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ แต่สิ่งนี้นักวิจัยกลุ่มนี้ค้นพบกลายเป็นเรื่องของ “การสร้างปฏิสัมพันธ์ของกลุ่ม Group Interactions” และ “การสร้างบรรยากาศในการทำงาน (Social Climate)”

5. ทฤษฎีนวสมัย (The Contingency School)

ทฤษฎีนวสมัยเชื่อว่า “การธำรงรักษาสัมพันธภาพที่ีระหว่างคุณลักษณะที่สำคัญต่าง ๆ ขององค์การไว้ด้วยกันเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สัมพันธภาพระหว่างโครงสร้าง (structure) ขนาด (size) เทคโนโลยี (technology) และสภาพแวดล้อม (environment) เป็นสิ่งที่ต้องขึ้นอยู่กับ (dependent upon) สถานการณ์ (situation)” นักทฤษฎีนวสมัยปฏิเสธ (reject) ตัวแบบวิธีการทำงานที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียว (the one-best-way model) ดังนั้น นักทฤษฎีและผู้บริหาร จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การ เพื่อที่จะได้สามารถอธิบายวิธีการจัดโครงสร้างที่เหมาะสมขององค์การ ภารกิจของนักทฤษฎีองค์การนวสมัย เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และต้องสนใจกับเทคโนโลยีขององค์การ (technology) สภาพแวดล้อมภายนอก (external environment) เป้าหมายขององค์การ (goals) ขนาดขององค์การ (organizational size) และวิธีการที่ปัจจัยเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างขององค์การ (organizational structure) หลักพื้นฐานของทฤษฎีนี้เป็นการพิจารณาว่า โครงสร้างขององค์การที่ต่างกันจะมีความเหมาะสมกับเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างขององค์การต่าง ๆ ในโลกนี้มีความสลับซับซ้อน (complex) และมีความไม่แน่นอน (uncertainty)

โดยสรุป ทฤษฎีองค์การ หมายถึง กรอบความคิดเชิงทฤษฎีที่พรรณนาถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ขององค์การที่มีปฏิสัมพันธ์กัน และรวมถึงความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนการให้ข้อเสนอแนะว่า เราควรจะทำอย่างไรจึงจะทำให้องค์การปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถทำให้องค์การดำเนินงานได้บรรลุเป้าหมาย

ประเภทขององค์การ

แนวคิดของ Amitai Etzioni นักสังคมวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เมืองนิวยอร์กได้ให้ความเห็นว่า องค์การมีลักษณะเฉพาะตัวแตกต่างกันเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้ควบคุมองค์การ

ที่จะต้องใช้อำนาจหน้าที่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องบังคับการเกิดความยินยอมที่จะปฏิบัติตาม ความยินยอมนี้จะมีมากน้อยเพียงใด ขึ้นกับประเภทขององค์การเหล่านั้น และจำแนกประเภทขององค์การเอาไว้เป็น 4 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. องค์การที่ใช้กำลังบังคับเพื่อให้คนทำตาม (Coercive Organizations) องค์การประเภทนี้ที่ชัดเจน ได้แก่ คุก สถานกักกัน ค่ายเชลยศึก เป็นต้น

2. องค์การที่เน้นการให้ค่าตอบแทนเพื่อให้คนทำตาม (Utilitarian Organizations) องค์การประเภทนี้ได้แก่ องค์การห้างร้าน อุตสาหกรรมและงานบริการทั้งหลายที่คนทำงานให้โดยมีค่าตอบแทนเป็นสิ่งจูงใจให้คนทำตามให้กับองค์การ

3. องค์การที่เน้นนามธรรมเป็นผลตอบแทนในการทำให้คนทำตาม (Normative Organizations) สิ่งที่เป็นนามธรรมนั้นมีได้หลายอย่าง มันอาจเป็นเกียรติยศ ชื่อเสียง การได้รับคำสรรเสริญ การได้รับความสุขใจ การอุทิศให้กับส่วนรวม องค์การประเภทนี้ได้แก่ วัด พรรคการเมือง มูลนิธิอาสาพัฒนา เป็นต้น

4. องค์การแบบคู่หรือองค์การประเภทรูททุกประสม (Dual compliance Organizations) คือ องค์การที่มีลักษณะความยินยอมแบบผสม ระหว่างสองแบบรวมอยู่ในองค์การเดียวกัน เป็นองค์การที่มีการใช้ระบบที่ทำให้คนเข้าร่วมด้วย หรือยอมตามกลุ่มจากแรงหลายทาง เช่น ให้ได้ทั้งค่าตอบแทนที่เป็นเงินทอง ค่าตอบแทนเป็นผลตอบแทนได้ และการให้ทั้งชื่อเสียงเกียรติยศ เช่น มหาวิทยาลัย องค์การวิชาชีพ เช่น แพทย์ วิศวกร นักประดิษฐ์ หรือเป็นกองทัพในยามสงคราม คือถ้ารบชนะก็ได้เกียรติยศ และชื่อเสียง แต่ถ้าหนีสงคราม หนีทัพ ก็มีสิทธิถูกขึ้นศาลทหาร เป็นต้น

ทฤษฎีองค์การ (Organization Theory)

ทฤษฎีการบริหารแบบทฤษฎีองค์การสามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ได้ 3 กลุ่ม คือ ทฤษฎีองค์การแบบประเพณีนิยม ทฤษฎีองค์การกึ่งประเพณีนิยมและทฤษฎีองค์การสมัยใหม่

1. ทฤษฎีองค์การแบบประเพณีนิยม (Classical Organization Theory) ลักษณะสำคัญของทฤษฎีถือว่าองค์การเป็นผลที่เกิดจากความคิดที่ใช้เหตุผลเป็นทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ทฤษฎีนี้ถือว่า “คน” เป็นเพียงเครื่องมือที่ทำให้องค์การไปสู่ความสำเร็จและเป็นเพียงเอกบุคคล ผู้ที่ยึดทฤษฎีนี้เชื่อว่า การคัดเลือก การฝึกอบรม และการแนะนำจะทำให้คนปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง เป็นทฤษฎีตามกฎหมาย อำนาจหน้าที่ที่กำหนดตามกฎหมายมีความเคร่งครัดในระดับสูง ทฤษฎีนี้แบ่งออกเป็นทฤษฎีย่อย 2 ทฤษฎี คือ

1.1 ทฤษฎีการจูงใจ ทฤษฎีนี้กล่าวว่า ค่าตอบแทนทางวัตถุสิ่งของมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการออกแรงทำงาน คนเป็นเพียงเครื่องมือเท่านั้น การให้เงินจึงถือว่าเป็นการจูงใจ และการให้เงินต้องจ่ายตามประมาณงาน

1.2 ทฤษฎีการจัดองค์การอย่างมีระบบ ทฤษฎีนี้ศึกษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพขององค์การแบบเป็นทางการ เน้นการแบ่งงานกันทำคนละส่วน มีการแบ่งสายงานและการมอบอำนาจอย่างมีระบบ

2. ทฤษฎีกึ่งประเพณีนิยม (Neo-Classical Organization Theory) ทฤษฎีนี้ยังสนใจโครงสร้างตามแบบแผน และการคิดตามหลักเหตุผลบ้าง แต่ศึกษาเพิ่มเติมว่าทำอย่างไรจึงจะบรรลุวัตถุประสงค์หลักได้เร็วขึ้น ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจคนมากขึ้น เพราะได้มีการพิจารณาว่าการแบ่งงานกันทำ

อย่างเด็ดขาดนั้นจะทำให้คนหมดกำลังใจรู้สึกโดดเดี่ยวและต้องทำงานหน้าที่เดียว ซ้ำซาก ไม่สนุกสนานเพราะไม่มีโอกาสได้ติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ทฤษฎีนี้คำนึงผลที่เกิดจากการมอบอำนาจว่า ถ้ามอบอำนาจมากเกินไปก็ไม่พอใจ ถ้าไม่มอบอำนาจก็จะขัดเคืองใจ ทฤษฎีนี้ยอมรับว่าบุคคลและหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์การย่อมมีความขัดแย้งกัน ซึ่งทฤษฎีแรกไม่ยอมรับว่ามีความขัดแย้งทฤษฎีนี้เชื่อว่าการแก้ไขความขัดแย้งนั้นควรใช้วิธีประชุมปรึกษาหารือกันและต้องใช้การสื่อสารที่ดีแต่บางครั้งความขัดแย้งก็ทำให้เกิดผลดีได้เช่นกัน

ทฤษฎีที่ประเพณีนิยมนี้ให้ความสำคัญแก่เป้าหมายมากกว่าวิธีการ ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงเสนอให้ผู้ควบคุมอำนาจเกี่ยวกับเป้าหมายขององค์การมีอำนาจมากกว่าผู้ควบคุมอำนาจเกี่ยวกับวิธีการ เช่น คณะกรรมการอำนวยการขององค์การธุรกิจมีอำนาจในการควบคุมนักวิชาการและนายช่างเทคนิคต่าง ๆ ขององค์การ เป็นต้น

นักทฤษฎีที่ประเพณีนิยมแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มแรกยึดหลักการตามแบบแผน ส่วนกลุ่มหลังซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็นทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เพราะจะให้ความสำคัญแก่คนโดยถือว่าคนมีความสำคัญมากที่สุด แนวคิดของกลุ่มหลังรู้ว่าคนย่อมต้องการสิ่งอื่นอีกหลายอย่างเป็นแรงจูงใจมากกว่าสิ่งตอบแทนทางวัตถุ เช่น การได้พบปะพูดคุยกัน ทฤษฎีนี้จึงเน้นการติดต่อสื่อสาร การมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์การและการเป็นผู้นำมากกว่าสิ่งอื่น การเริ่มต้นมนุษยสัมพันธ์ คือ ผลการวิจัย Hawthorne Studies *ของ Elton Mayo** ผลสรุปจากการทดสอบพบว่าสิ่งตอบแทนทางวัตถุไม่ได้ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น แต่สิ่งสำคัญที่ให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นคือปัจจัยทางสังคมซึ่งอยู่ในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ

3. ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Modern Organization Theory) เป็นทฤษฎีผสมผสานระหว่างทฤษฎีที่ 1 และทฤษฎีที่ 2 ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของทฤษฎีดังกล่าว เช่น

3.1 ทฤษฎีตามแบบแผนนั้นให้คนงานแบ่งงานกันเด็ดขาด คือ ทำงานโดยใช้ทักษะเดียวซ้ำ ๆ เช่น ผลิตวงล้ออย่างเดียว หรือทำเบาะรถยนต์อย่างเดียว ทำให้เกิดความจำเจซ้ำซาก ส่วนทฤษฎีองค์การด้านมนุษยสัมพันธ์ให้มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำงาน ทำให้คนงานได้ทักษะการทำงานหลายทักษะ และมีโอกาสติดติดสัมพันธ์กัน แต่ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ยอมรับว่าการหมุนเวียนหน้าที่หรือทำงานเป็นกลุ่มก็ยังคงมีความซ้ำซากอยู่นั่นเอง

3.2 ทฤษฎีนี้ยอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่เป็นสิ่งที่ดีที่ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการทำงาน

3.3 ทฤษฎีนี้เล็งเห็นปัญหาว่าทำอย่างไรจึงจะทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างองค์การเป็นทางการและองค์การไม่เป็นทางการ เนื่องจากองค์การแบบประเพณีนิยมสนใจองค์การเป็นทางการที่เป็นโครงสร้างทั้งหมด (Macro Organization View) แต่ทฤษฎีองค์การที่ประเพณีนิยมหรือทฤษฎี มนุษยสัมพันธ์สนใจองค์การไม่เป็นทางการ และมุ่งศึกษาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งเป็นระบบย่อย (Micro Analysis) ส่วนทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ใช้ข้อมูลที่ศึกษาในระบบย่อยมาอธิบายระบบใหญ่และนำมาประกอบการตัดสินใจจัดวางตัวบุคคลในองค์การ เป็นต้น

3.4 ทฤษฎีนี้ได้ขยายการศึกษาครอบคลุมถึงองค์การอื่น ๆ นอกเหนือจากโรงงานและได้ศึกษาสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลเหนือองค์การองค์การต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง สังคม และเทคโนโลยีต่าง ๆ

ความหมายและความสำคัญของพฤติกรรมองค์การ

ผู้บริหารในยุคแรก ๆ มองบุคคลว่าเป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับเครื่องจักร เครื่องกล ต่อมาได้มีความพยายามที่จะเพิ่มประสิทธิภาพให้คนทำงานได้มากขึ้น เร็วขึ้น โดยการจูงใจ ด้วยเงินและวัตถุเป็นหลัก ที่เรียกว่า “การบริหารเชิงวิทยาศาสตร์” แต่พบว่า วิธีการบริหารดังกล่าว ไม่ได้ให้คำตอบทั้งหมดกับการบริหาร จึงหันมาสนใจศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์สัมพันธ์ โดยมองว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน และมีศักดิ์ศรี จึงเน้นการเอาใจมนุษย์อย่างมากจนไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยด้าน โครงสร้างและเทคโนโลยี ซึ่งก็พบว่า การให้ความสำคัญกับมนุษย์สัมพันธ์ไม่ได้คำตอบที่ดีกับการบริหาร จึงมีการใช้วิธีการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์ ที่ทำให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้ สภาพแวดล้อมขององค์การ อันเป็นที่มาของการศึกษาพฤติกรรมองค์การ ซึ่งการศึกษาดังกล่าวมีอิทธิพล อย่างมากต่อแนวคิดการบริหารในปัจจุบัน เนื่องจากการบริหารเป็นกระบวนการทำงานให้สำเร็จ โดยใช้บุคคลอื่น พฤติกรรมของบุคคลในองค์การจึงมีความสำคัญต่อการเพิ่มผลผลิตและประสิทธิผล ขององค์การ ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของพฤติกรรมองค์การ เพื่อเป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์และองค์การให้ได้ผลดี คำว่า “พฤติกรรมองค์การ” (Organizational Behavior) มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

Middlemist and Hitt (1988 : 5) ให้ความหมายว่า พฤติกรรมองค์การเป็น การศึกษา พฤติกรรมของบุคคลและกลุ่มภายในองค์การ ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปใช้ในการเพิ่มความพึงพอใจ ให้แก่พนักงาน เพิ่มผลผลิตและประสิทธิผลขององค์การนั้น ๆ

Moorhead and Griffin (1995 : 4) ให้ความหมายของพฤติกรรมองค์การว่า เป็นการศึกษา พฤติกรรมของมนุษย์ในองค์การ ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมมนุษย์กับองค์การและตัวองค์การเอง ซึ่งการศึกษาทั้ง 3 ด้านดังกล่าว จะทำให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมองค์การในภาพรวม

สมัยศ นาวิการ (2543 : 14) ให้ความหมายของพฤติกรรมองค์การว่าเป็นการวิเคราะห์ ผลกระทบของบุคคล กลุ่มและโครงสร้างที่มีต่อพฤติกรรมภายในองค์การ

อาจสรุปได้ว่า พฤติกรรมองค์การเป็นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในองค์การอย่างเป็นระบบ ทั้งพฤติกรรมระดับบุคคล กลุ่ม และองค์การ ซึ่งความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ในการเพิ่มผลผลิตและ ความพึงพอใจของบุคลากร อันนำไปสู่การเพิ่มประสิทธิผลขององค์การในภาพรวม ทั้งนี้การศึกษา พฤติกรรมองค์การสามารถทำการศึกษาเฉพาะพฤติกรรมในแต่ละระดับได้ เช่น ศึกษาพฤติกรรมของ เจ้าหน้าที่แต่ละคนที่ปฏิบัติงานในองค์การ ศึกษาพฤติกรรมของแต่ละกลุ่มวิชาชีพหรือแต่ละกลุ่มงานที่ ปฏิบัติงานในองค์การ หรือสามารถศึกษาพฤติกรรมขององค์การในภาพรวม อย่างไรก็ตามพฤติกรรม ของแต่ละบุคคลย่อมได้รับผลกระทบจากกลุ่มและองค์การ พฤติกรรมของกลุ่มย่อมได้รับผลกระทบ จากพฤติกรรมของแต่ละบุคคลและองค์การ ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมองค์การย่อมได้รับผลกระทบ ผลกระทบจากพฤติกรรมระดับบุคคล และกลุ่มเช่นกัน ดังนั้นการศึกษาพฤติกรรมองค์การในแต่ละ ระดับควรให้ความสนใจกับส่วนประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อช่วยให้มีความเข้าใจในพฤติกรรมที่ ศึกษาอย่างแท้จริง

การศึกษาพฤติกรรมองค์การมีความสำคัญต่อผู้บริหารดังต่อไปนี้ คือ

1. ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถทำนายและควบคุมพฤติกรรมของตนเอง การศึกษาพฤติกรรมองค์การจะช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจพฤติกรรมและความรู้สึกของตนเอง เช่น มีความเข้าใจในความรู้สึก ความต้องการและแรงจูงใจของตนเอง ทำให้ทราบธรรมชาติ จุดอ่อนและจุดแข็งของพฤติกรรมของตนเอง ตลอดจนปัจจัยที่เป็นสาเหตุ ทำให้สามารถทำนายและควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์ เช่น นำความรู้ที่ได้มาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาพฤติกรรมและความสามารถในการตัดสินใจ การตอบสนอง การควบคุมอารมณ์และความเครียดต่าง ๆ การพัฒนาการสื่อสารกับผู้อื่น ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากต่อการบริหารงานในอาชีพของตน

2. ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถทำนายและควบคุมพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา เนื่องจากผู้บริหารจำเป็นต้องรับผิดชอบในการวางแผน การจัดองค์การ และการควบคุมให้มีการทำงานที่นำไปสู่ผลสำเร็จขององค์การ การศึกษาพฤติกรรมองค์การจะทำให้ผู้บริหารเข้าใจธรรมชาติและความต้องการของผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคน เข้าใจปัจจัยสาเหตุของพฤติกรรมจึงทำให้ผู้บริหารเข้าใจในปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง สามารถทำนายได้ว่า ถ้าใส่ปัจจัยหรือตัวแปรใดเข้าไป จะส่งผลให้เกิดพฤติกรรมอะไรขึ้น ซึ่งนำมาสู่การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมในองค์การ ด้วยการควบคุมตัวแปรต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม เช่น ใช้การจูงใจบุคลากรให้ทำงานอย่างทุ่มเทมากขึ้น มีการจัดออกแบบงานได้อย่างเหมาะสมกับธรรมชาติของคนทำงาน การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในองค์การ การสนับสนุนให้บุคลากรทำงานได้บรรลุตามเป้าหมายและได้รับรางวัล เป็นต้น

3. ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถทำนายและควบคุมพฤติกรรมของเพื่อนร่วมงาน เนื่องจากผู้บริหารจำเป็นต้องทำงานและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานในองค์การ การเข้าใจกระบวนการเกิดทัศนคติของบุคคล การเข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล กระบวนการกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการทำงานร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มและวัฒนธรรมภายในองค์การ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและการเมืองภายในองค์การ จะช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมต่าง ๆ ในองค์การ ทำให้สามารถทำนายและนำมาใช้ในการสนับสนุนให้เกิดการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี

4. ทำให้เกิดความเข้าใจ และสามารถทำนายพฤติกรรมของผู้บริหาร บุคคลอื่นและสภาวะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายขององค์การ เนื่องจากผู้บริหารมีหลายระดับ ผู้บริหารในระดับที่อยู่เหนือขึ้นไปจะมีอิทธิพลต่อผู้บริหารในระดับรองลงมา และบุคคลอื่นและสภาวะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายการบริหารจะมีอิทธิพลต่อผู้บริหารระดับสูง เช่น ผู้บริหารจากส่วนกลาง ผู้ตรวจราชการ ผู้ถือหุ้น รวมทั้งคู่แข่ง (Competitors) ผู้ส่งวัตถุดิบให้ (Suppliers) และลูกค้าขององค์การ ตลอดจนสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงภายในและภายนอกประเทศที่ส่งผลกระทบต่อองค์การ ฯลฯ การศึกษาพฤติกรรมองค์การจึงเป็นสิ่งที่จะช่วยผู้บริหารมีความเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริหารที่อยู่เหนือขึ้นไปและบุคคลอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายขององค์การ และสามารถทำนายการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อนโยบายขององค์การ ซึ่งนำมาสู่การเจรจาต่อรอง การวางแผน การจัดองค์การ และการควบคุมให้องค์การมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์ และสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายขององค์การได้ ดังนั้น การศึกษาพฤติกรรมองค์การจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้บริหาร

เพราะจะทำให้ผู้บริหารเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้ใต้บังคับบัญชา เข้าใจเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนเข้าใจบุคคลอื่นและสถานะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบาย โดยความเข้าใจเหล่านี้จะทำให้สามารถทำนายพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้น และสามารถปรับปรุงพฤติกรรมตนเอง จูงใจ สนับสนุนและควบคุมพฤติกรรมของบุคคลอื่น อันเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ผู้บริหารสามารถบริหารตนเองและบุคคลรอบข้าง และทำให้องค์การประสบความสำเร็จได้

องค์การสมัยใหม่ (Modern Organization)

ในปัจจุบันการพัฒนาองค์การของไทยได้รับเอาแนวคิดการบริหารจากต่างประเทศมาใช้อย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะดำรงสภาพทางการแข่งขัน หรือกล่าวอีกนัยคือเพื่อความอยู่รอดในกระแสการแข่งขันอันเชี่ยวกรากในระบบทุนนิยม (Capitalist) ดังนั้น สถานภาพที่องค์การต้องการคือการสร้างความยั่งยืนให้กับองค์การนั่นเอง ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าเครื่องมือทางการบริหารประการหนึ่งที่จะสามารถมีส่วนช่วยให้องค์การประสบความสำเร็จอันยั่งยืนคือ องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) ซึ่งได้รับการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางทั้งในภาครัฐและเอกชน โดยภาครัฐได้กำหนดให้มีการตราไว้ในกฎหมายคือพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์ และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวด 3 มาตรา 11 “ส่วนราชการมีหน้าที่พัฒนาความรู้ในส่วนราชการ เพื่อให้มีลักษณะเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยต้องรับรู้ข้อมูลข่าวสารและสามารถประมวลผลความรู้ในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติราชการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว และเหมาะสมกับสถานการณ์ รวมทั้งต้องส่งเสริมและพัฒนาความรู้ความสามารถ สร้างวิสัยทัศน์และปรับเปลี่ยนทัศนคติของข้าราชการในสังกัดให้เป็นบุคลากรที่มีประสิทธิภาพและมีการเรียนรู้ร่วมกัน” จากภาวะปัจจัยต่าง ๆ จึงทำให้เกิดความปรารถนาที่จะสร้างและพัฒนาองค์การให้เป็นองค์การสมัยใหม่ บุคลากรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถได้อย่างต่อเนื่องและสามารถสร้างผลงานได้ตามความปรารถนาอีกทั้งเป็นแหล่งสร้างความคิดทางปัญญาโดยการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ร่วมกัน ดังนั้น องค์การสมัยใหม่ควรมีลักษณะสำคัญดังนี้ ต้องเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ต้องอาศัยความเข้าใจและความมุ่งมั่นในการทำระบบย่อยทั้ง 5 ระบบขององค์การแห่งการเรียนรู้อันได้แก่ การเรียนรู้ (Learning) องค์การ (Organization) คน (People) ความรู้ (Knowledge) และเทคโนโลยี (Technology)

ให้ตัวขับเคลื่อนและพัฒนาองค์การเพราะการเรียนรู้ประเภทนี้ไม่สามารถจะเกิดขึ้นและไม่สามารถคงอยู่ได้หากปราศจากความเข้าใจ และการพัฒนาระบบย่อยที่สัมพันธ์กัน

ผู้เชี่ยวชาญในการสร้างองค์การแห่งการเรียนรู้เรียนรู้ Peter M. Senge กล่าวไว้ว่า องค์การแห่งการเรียนรู้คือ “องค์การที่ซึ่งบุคลากรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถได้อย่างต่อเนื่องและสามารถสร้างผลงานได้ตามความปรารถนา”

2.1.4 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

จุดเริ่มต้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการ

พัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิงตลาดและพ่อค้าคนกลาง ในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกสืบล้มเลือนและเริ่มสูญหายไป สิ่งสำคัญก็คือ ความพอเพียง ในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่ทำให้คนไทยสามารถพึ่งตนเอง และดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้อำนาจและความมีอิสระในการกำหนด ชะตาชีวิตของตนเอง ความสามารถในการควบคุมและจัดการเพื่อให้ตนเองได้รับการสนองต่อความต้องการ การต่างๆ รวมทั้งความสามารถในการจัดการปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นศักยภาพพื้นฐานที่คนไทยและสังคมไทย เคยมีอยู่แต่ เดิม ต้องถูกกระทบกระเทือน ซึ่งวิกฤตเศรษฐกิจจากปัญหาฟองสบู่และปัญหาความอ่อนแอของชนบท รวมทั้งปัญหาอื่นๆ ที่เกิดขึ้น ล้วนแต่เป็นข้อพิสูจน์และยืนยันปรากฏการณ์นี้ได้เป็นอย่างดี

พระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” (๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานมานานกว่า ๓๐ ปี เป็นแนวคิดที่ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่สำคัญจะต้องมี “สติ ปัญญา และความเพียร” ซึ่งจะนำไปสู่ “ความสุข” ในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งทันสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอกินพอใช้ และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พอกินพอใช้ มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพอใช้ ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ที่มีความพอกินพอใช้ มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอกินพอใช้นี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...” (๔ ธันวาคม ๒๕๑๗)

พระบรมราโชวาทนี้ ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ เป็นหลักแต่ เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น ซึ่งหมายถึง แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำการพัฒนาประเทศ ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจพื้นฐานก่อน นั่นคือ ทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ พอกินพอใช้ก่อน เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคง

ทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ ก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป ทรงเตือนเรื่องพอลูมิเนียม ตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ คือ เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว แต่ทิศทางการพัฒนามิได้เปลี่ยนแปลง “...เมื่อปี ๒๕๑๗ วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอลูมิเนียม พอลูมิเนียมนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอลูมิเนียม ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอลูมิเนียมก็ยิ่งดี และประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอลูมิเนียม บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...” (๔ ธันวาคม ๒๕๔๑)

เศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำริชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้นและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆ ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง จึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต

โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ ดังนี้

1. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในปฏิบัติ

2. เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พระราชดำรัสที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

“...เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาของเศรษฐกิจ การที่ต้องใช้รถไถต้องไปซื้อ เราต้องใช้ต้องหาเงินมาสำหรับซื้อน้ำมันสำหรับรถไถ เวลารถไถเก่าเราต้องยิงซ่อมแซม แต่เวลาใช้นั้นเราก็ต้องป้อนน้ำมันให้เป็นอาหาร เสร็จแล้วมันคายคว้น คว้นเราสูดเข้าไปแล้วก็ปวดหัว ส่วนควายเวลาเราใช้เราก็ต้องป้อนอาหาร ต้องให้หญ้าให้อาหารมันกิน แต่วามันคายออกมา ที่มันคายออกมาก็เป็นปุ๋ย แล้วก็ใช้ได้สำหรับให้ที่ดินของเราไม่เสีย...”

พระราชดำรัส เนื่องในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 9 พฤษภาคม 2529

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2534

“...ตามปกติคนเราชอบดูสถานการณ์ในทางดี ที่เขาเรียกว่าเล็งผลเลิศก็เห็นว่าประเทศไทยเรานี้ก้าวหน้าดี การเงินการอุตสาหกรรมการค้าดี มีกำไร อีกทางหนึ่งก็ต้องบอกว่าเรากำลังเสื่อมลงไปส่วนใหญ่ ทฤษฎีว่าถ้ามีเงินเท่านั้นๆ มีการกู้เท่านั้นๆ หมายความว่าเศรษฐกิจก้าวหน้า แล้วก็ประเทศก็เจริญมีหวังว่าจะเป็นมหาอำนาจ ขอโทษเลยต้องเตือนเขาว่า จริงตัวเลขดี แต่ว่าถ้าเราไม่ระมัดระวังในความต้องการพื้นฐานของประชาชนนั้นไม่มีทาง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2536

“...เดี๋ยวนี้ประเทศไทยก็ยังอยู่ดีพอสมควร ใช้คำว่า พอสมควร เพราะเดี๋ยวมีคนเห็นว่ามีคนจนคนเดือดร้อน จำนวนมากพอสมควร แต่ใช้คำว่า พอสมควรนี้ หมายความว่าตามอัตรภาพ...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539

“...ที่เป็นห่วงนั้น เพราะแม้ในเวลา 2 ปี ที่เป็นปีกาญจนาภิเษกก็ได้เห็นสิ่งที่ทำให้เห็นได้ว่าประชาชนยังมีความเดือดร้อนมาก และมีสิ่งที่ควรจะได้แก้ไขและดำเนินการต่อไปทุกด้าน มีภัยจากธรรมชาติกระหน่ำ ภัยธรรมชาตินี้เราคงสามารถที่จะบรรเทาได้หรือแก้ไขได้ เพียงแต่ว่าต้องใช้เวลาพอใช้ มีภัยที่มาจากจิตใจของคน ซึ่งก็แก้ไขได้เหมือนกัน แต่ว่ายากกว่าภัยธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งนอกกายเรา แต่นิสัยใจคอของคนเป็นสิ่งที่อยู่ข้างใน อันนี้ก็เป็นข้อหนึ่งที่ยากให้จัดการให้มีความเรียบร้อย แต่ก็ไม่หมดหวัง...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539

“...การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตนเอง ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่าทุกคนครบถ้วน

จะต้องผลิตอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใส่เอง อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอ จะต้องมีความพอเพียงพอสมควร บางสิ่งบางอย่างผลิตได้มากกว่าความต้องการก็ขายได้ แต่ขายในที่ ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2539

“...เมื่อปี 2517 วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอมีพอกิน ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี และประเทศไทย เวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอมีพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเรา ถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541

“...ไฟดับถ้ามีความจำเป็น หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่ เรามีเครื่องปั่นไฟก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขั้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน คือมีทางที่จะแก้ปัญหาเสมอ ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงก็มีเป็นขั้นๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์นี่เป็นสิ่งทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน ถ้ามีการช่วยกัน แลกเปลี่ยนกัน ก็ไม่ใช่พอเพียงแล้ว แต่ว่าพอเพียง ในทฤษฎีในหลวงนี้ คือให้สามารถที่จะดำเนินงานได้...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 23 ธันวาคม 2542

“...โครงการต่าง ๆ หรือเศรษฐกิจที่ใหญ่ ต้องมีความสอดคล้องกันดีที่ไม่ใช่เหมือนทฤษฎีใหม่ที่ใช้ที่ดินเพียง 15 ไร่ และสามารถที่จะปลูกข้าวพอกิน กิจการนี้ใหญ่กว่า แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน คนไม่เข้าใจว่ากิจการใหญ่ๆ เหมือนสร้างเขื่อนป่าสักก็เป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกันเขานึกว่าเป็นเศรษฐกิจสมัยใหม่ เป็นเศรษฐกิจที่ห่างไกลจากเศรษฐกิจพอเพียง แต่ที่จริงแล้วเป็นเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกัน...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 23 ธันวาคม 2542

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ 200 – 300 บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น Self - Sufficiency มันไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิดคือเป็น Self - Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวีก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกลๆ ที่ฉันไป

เขามีทีวีดูแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้นมีทีวีเขาฟุ่มเฟือยเปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัดสตางค์ใส่ และยังใส่เนคไทเวอร์ซาเซ่ อันนี้ก็เกินไป...”

พระตำหนักเปี่ยมสุข วังไกลกังวล

17 มกราคม 2544

ประเทศไทยกับเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้ผู้ผลิตหรือผู้บริโภคพยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขตข้อจำกัดของรายได้หรือทรัพยากรที่มีอยู่ไปก่อน ซึ่งก็คือหลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลดภาวะการเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เศรษฐกิจพอเพียงมิใช่หมายความถึง การกระเปียดกระเสียนจนเกินสมควรหากแต่อาจฟุ่มเฟือยได้เป็นครั้งคราวตามอัตภาพ แต่คนส่วนใหญ่ของประเทศ มักใช้จ่ายเกินตัว เกินฐานะที่หามาได้

เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงในทางเศรษฐกิจได้ เช่น โดยพื้นฐานแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เศรษฐกิจของประเทศจึงควรเน้นที่เศรษฐกิจการเกษตร เน้นความมั่นคงทางอาหาร เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วยลดความเสี่ยง หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้

เศรษฐกิจพอเพียง สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกระดับ ทุกสาขา ทุกภาคของเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะแต่ภาคการเกษตร หรือภาคชนบท แม้แต่ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์และการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ

โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผลและสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม

การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเข้าใจถึงสภาพสังคมไทย ดังนั้น เมื่อได้พระราชทานแนวพระราชดำริ หรือพระบรมราโชวาทในด้านต่าง ๆ จะทรงคำนึงถึงวิถีชีวิต สภาพสังคมของประชาชนด้วย เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด ที่อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติได้

แนวพระราชดำริในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

1. ยึดความประหยัด ตัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ่มเฟือยในการใช้ชีวิต
2. ยึดถือการประกอบอาชีพด้วยความถูกต้อง ซื่อสัตย์สุจริต
3. ละเลิกการแก่งแย่งผลประโยชน์และแข่งขันกันในการการค้าแบบต่อสู้กันอย่างรุนแรง
4. ไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก ด้วยการขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้มีรายได้เพิ่มพูนขึ้น จนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ
5. ปฏิบัติตนในแนวทางที่ดี ลดละสิ่งชั่ว ประพฤติตนตามหลักศาสนา

ตัวอย่างเศรษฐกิจพอเพียง ทฤษฎีใหม่

ทฤษฎีใหม่ คือ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของ การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำรินี้ เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่มักประสบปัญหาทั้งภัยธรรมชาติและปัจจัยภายใน นอกที่มีผลกระทบต่อการทำการเกษตร ให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก

ความเสี่ยงที่เกษตรกร มักพบเป็นประจำ ประกอบด้วย

1. ความเสี่ยงด้านราคาสินค้าเกษตร
2. ความเสี่ยงในราคาและการพึ่งพาปัจจัยการผลิตสมัยใหม่จากต่างประเทศ
3. ความเสี่ยงด้านน้ำ ฝนทิ้งช่วง ฝนแล้ง
4. ภัยธรรมชาติอื่นๆ และโรคระบาด
5. ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิต
 - ความเสี่ยงด้านโรคและศัตรูพืช
 - ความเสี่ยงด้านการขาดแคลนแรงงาน
 - ความเสี่ยงด้านหนี้สินและการสูญเสียที่ดิน

ทฤษฎีใหม่จึงเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทฤษฎีใหม่

ความสำคัญของทฤษฎีใหม่

1. มีการบริหารและจัดแบ่งที่ดินแปลงเล็กออกเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน เพื่อประโยชน์สูงสุดของเกษตรกร ซึ่งไม่เคยมีใครคิดมาก่อน
2. มีการคำนวณโดยใช้หลักวิชาการเกี่ยวกับปริมาณน้ำที่จะกักเก็บให้พอเพียงต่อการเพาะปลูกได้อย่างเหมาะสมตลอดปี
3. มีการวางแผนที่สมบูรณ์แบบสำหรับเกษตรกรรายย่อย โดยมีถึง ๓ ขั้นตอน

ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น

ให้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ตามอัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 ซึ่งหมายถึง

พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ 30% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำเพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝน และใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และพืชน้ำต่าง ๆ

พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ 30% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝนเพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันสำหรับครอบครัวให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้

พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ 30% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย

พื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ 10% เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ ถนนหนทางและโรงเรียนอื่น ๆ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง

เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูป กลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้าน

- (1) การผลิต (พันธุ์พืช เตรียมดิน ชลประทาน ฯลฯ)

- เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิต โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การจัดหาหน้า และอื่น ๆ เพื่อการเพาะปลูก

(2) การตลาด (ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต)

- เมื่อมีผลผลิตแล้ว จะต้องเตรียมการต่าง ๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมน้ำข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดีและลดค่าใช้จ่ายลงด้วย

(3) การเป็นอยู่ (กะปิ น้ำปลา อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ฯลฯ)

- ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่าง ๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้า ที่พอเพียง

(4) สวัสดิการ (สาธารณสุข เงินกู้)

- แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิภาพและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานีอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

(5) การศึกษา (โรงเรียน ทุนการศึกษา)

- ชุมชนควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง

(6) สังคมและศาสนา

- ชุมชนควรเป็นที่รวมในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

โดยกิจกรรมทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ องค์กรเอกชน ตลอดจนสมาชิกในชุมชนนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม

เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัท ห้างร้านเอกชน มาช่วยในการลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต

ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคาร หรือบริษัทเอกชนจะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ

- เกษตรกรขายข้าวได้ราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา)

- ธนาคารหรือบริษัทเอกชนสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง)

- เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง)

- ธนาคารหรือบริษัทเอกชน จะสามารถกระจายบุคลากร เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น

หลักการและแนวทางสำคัญ

1. เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำนองเดียวกับการ “ลงแขก” แบบดั้งเดิมเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานด้วย

2. เนื่องจากข้าวเป็นปัจจัยหลักที่ทุกคนจะต้องการบริโภค ดังนั้น จึงประมาณว่าครอบครัวหนึ่งทำนาประมาณ 5 ไร่ จะทำให้มีข้าวพอกินตลอดปี โดยไม่ต้องซื้อหาในราคาแพง เพื่อยึดหลักพึ่งตนเองได้อย่างมีอิสระภาพ

3. ต้องมีน้ำเพื่อการเพาะปลูกสำรองไว้ใช้ในฤดูแล้ง หรือระยะฝนทิ้งช่วงได้อย่างพอเพียง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกันที่ดินส่วนหนึ่งไว้ขุดสระน้ำ โดยมีหลักว่าต้องมีน้ำเพียงพอที่จะเพาะปลูกได้ตลอดปี ทั้งนี้ ได้พระราชทานพระราชดำริเป็นแนวทางว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก 1 ไร่ โดยประมาณ ฉะนั้น เมื่อทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่ หรือไม้ผลอีก 5 ไร่ (รวมเป็น 10 ไร่) จะต้องมีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตรต่อปี

ดังนั้นหากตั้งสมมติฐานว่ามีพื้นที่ 5 ไร่ก็จะสามารถกำหนดสูตรคร่าวๆ ว่าแต่ละแปลง ประกอบด้วย

- นาข้าว 5 ไร่

- พืชไร่ พืชสวน 5 ไร่

- สระน้ำ 3 ไร่ ขุดลึก 4 เมตร จุน้ำได้ประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอที่จะสำรองไว้ใช้ยามฤดูแล้ง

- ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ 2 ไร่

รวมทั้งหมด 15 ไร่

แต่ทั้งนี้ ขนาดของสระเก็บน้ำขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม ดังนี้

- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรอาศัยน้ำฝน สระน้ำควรมีลักษณะลึก เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำระเหยได้มากเกินไป ซึ่งจะให้น้ำใช้ตลอดทั้งปี

- ถ้าเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในเขตชลประทาน สระน้ำอาจมีลักษณะลึกหรือตื้น และแคบ หรือกว้างก็ได้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม เพราะสามารถมีน้ำมาเติมอยู่เรื่อยๆ

การมีสระเก็บน้ำก็เพื่อให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งปี (ทรงเรียกว่า Regulator หมายถึงการควบคุมให้ดี มีระบบน้ำหมุนเวียนใช้เพื่อการเกษตรได้โดยตลอดเวลาอย่างต่อเนื่อง) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหน้าแล้งและระยะฝนทิ้งช่วง แต่ไม่ได้หมายความว่า เกษตรกรจะสามารถปลูกข้าวนาปรังได้ เพราะหากน้ำในสระเก็บน้ำไม่พอ ในกรณีมีเขื่อนอยู่บริเวณใกล้เคียงก็อาจจะต้องสูบน้ำมาจากเขื่อน ซึ่งจะให้น้ำในเขื่อนหมดได้ แต่เกษตรกรควรทำนาในหน้าฝน และเมื่อถึงฤดูแล้ง หรือฝนทิ้งช่วงให้เกษตรกรใช้น้ำที่เก็บตุนนั้น ให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตรอย่างสูงสุด โดยพิจารณาปลูกพืชให้เหมาะสมกับฤดูกาล เพื่อจะได้มีผลผลิตอื่นๆ ไว้บริโภคและสามารถนำไปขายได้ตลอดทั้งปี

4. การจัดแบ่งแปลงที่ดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณและคำนึงจากอัตราการถือครองที่ดินถั่ว เหลียงคร้วเรือนละ 15 ไร่ อย่างไรก็ตาม หากเกษตรกรมีพื้นที่ถือครองน้อยกว่านี้ หรือมากกว่านี้ ก็สามารถใช้อัตราส่วน 30 : 30 : 30 : 10 เป็นเกณฑ์ปรับใช้ได้ กล่าวคือ

ร้อยละ 30 ส่วนแรก ขุดสระน้ำ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯลฯ ได้ด้วย) บนสระอาจสร้างเล้าไก่และบนขอบสระน้ำอาจปลูกไม้ยืนต้นที่ไม่ใช้น้ำมากโดยรอบ ได้

ร้อยละ 30 ส่วนที่สอง ทำนา

ร้อยละ 30 ส่วนที่สาม ปลูกพืชไร่ พืชสวน (ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้เพื่อเป็นเชื้อฟืน ไม้สร้างบ้าน พืชไร่ พืชผัก สมุนไพร เป็นต้น)

ร้อยละ 10 สุดท้าย เป็นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ (ทางเดิน คันดิน กองฟาง ลานตาก กองปุ๋ยหมัก โรงเรือน โรงเพาะเห็ด คอกสัตว์ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชสวนครัวหลังบ้าน เป็นต้น)

อย่างไรก็ตาม อัตราส่วนดังกล่าวเป็นสูตร หรือหลักการโดยประมาณเท่านั้น สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม โดยขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่ดิน ปริมาณน้ำฝน และสภาพแวดล้อม เช่น ในกรณีภาคใต้ที่มีฝนตกชุก หรือพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำมาเติมสระได้ต่อเนื่อง ก็อาจลดขนาดของบ่อ หรือสระเก็บน้ำให้เล็กลง เพื่อเก็บพื้นที่ไว้ใช้ประโยชน์อื่นต่อไปได้

5. การดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ มีปัจจัยประกอบหลายประการ ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น เกษตรกรควรขอรับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ด้วย และที่สำคัญคือ ราคาการลงทุนค่อนข้างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขุดสระน้ำ เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากส่วนราชการ มูลนิธิ และเอกชน

6. ในระหว่างการขุดสระน้ำ จะมีดินที่ถูกขุดขึ้นมาจำนวนมาก หน้าดินซึ่งเป็นดินดี ควรนำไปกองไว้ต่างหากเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชต่างๆ ในภายหลัง โดยนำมาเกลี่ยคลุมดินชั้นล่างที่เป็นดินไม่ดี หรืออาจนำมาถมทำขอบสระน้ำ หรือยกร่องสำหรับปลูกไม้ผลก็ได้ประโยชน์อีกทางหนึ่ง

ตัวอย่างพืชที่ควรปลูกและสัตว์ที่ควรเลี้ยง

ไม้ผลและผักยืนต้น : มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้ม กล้วย น้อยหน่า มะละกอ กระท้อน แคบ้าน มะรุม สะเดา ขี้เหล็ก กระถิน ฯลฯ

ผักล้มลุกและดอกไม้ : มันเทศ เผือก ถั่วฝักยาว มะเขือ มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รัก และช่อนกลิน เป็นต้น

เห็ด : เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพรและเครื่องเทศ : หมากรุก พริกไทย บุค บัวบก มะเกลือ ชุมเห็ด หญ้าแฝก และพืชผักบางชนิด เช่น กะเพรา โหระพา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ใช้สอยและเชื้อเพลิง : ไม้ มะพร้าว ตาล กระถินณรงค์ มะขามเทศ สะแก ทองหลาง จามจุรี กระถิน สะเดา ขี้เหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย มันสำปะหลัง ละหุ่ง ทุเรียน เป็นต้น พืชไร่หลายชนิดอาจเก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ และจำหน่ายเป็นพืชประเภทผักได้ และมีราคาดีกว่าเก็บเมื่อแก่ ได้แก่ ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วพุ่ม ถั่วมะแฮะ อ้อย และมันสำปะหลัง

พืชบำรุงดินและพืชคลุมดิน : ถั่วมะแฮะ ถั่วฮามาต้า โสนแอฟริกัน โสนพื้นเมือง ปอเทือง ถั่วพริ้ว ขี้เหล็ก กระถิน รวมทั้งถั่วเขียวและถั่วพุ่ม เป็นต้น และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วไถกลบลงไปเพื่อบำรุงดินได้

หมายเหตุ : พืชหลายชนิดใช้ทำประโยชน์ได้มากกว่าหนึ่งชนิด และการเลือกปลูกพืชควรเน้นพืชยืนต้นด้วย เพราะการดูแลรักษาในระยะหลังจะลดน้อยลง มีผลผลิตทยอยออกตลอดปี ควรเลือกพืชยืนต้นชนิดต่าง ๆ กัน ให้ความร่มเย็นและชุ่มชื้นกับที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดลอม และควรเลือกต้นไม้ให้สอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ เช่น ไม่ควรปลูกยูคาลิปตัสบริเวณขอบสระ ควรเป็นไม้ผลแทน เป็นต้น

สัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ได้แก่

สัตว์น้ำ : ปลาไน ปลานิล ปลาตะเพียนขาว ปลาดุก เพื่อเป็นอาหารเสริมประเภทโปรตีน และยังสามารถนำไปจำหน่ายเป็นรายได้เสริมได้อีกด้วย ในบางพื้นที่สามารถเลี้ยงกบได้

สุกร หรือ ไก่ เลี้ยงบนขอบสระน้ำ ทั้งนี้ มูลสุกรและไก่สามารถนำมาเป็นอาหารปลา บางแห่งอาจเลี้ยงเป็ดได้

ประโยชน์ของทฤษฎีใหม่

1. ให้ประชาชนพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง”

2. ในหน้าแล้งมีน้ำน้อยก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกพืชผักต่าง ๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน

3. ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้สามารถสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรได้โดยไม่ต้องร้อนรนในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

4. ในกรณีที่เกิดอุทกภัย เกษตรกรสามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากนัก ซึ่งเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย

2.1.5 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงชุมชน

ความหมายของการเปลี่ยนแปลง

สนธยา พลศรี (2547, หน้า 110) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะหรือปรากฏการณ์ที่ไม่หยุดนิ่ง และเกิดขึ้นตลอดเวลาทั้งกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งมีชีวิต ทั้งการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการกระทำของมนุษย์เองและการเปลี่ยนแปลงโดยธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการกระทำของมนุษย์เอง และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นหรือเลวลงกว่าเดิม

พิชญ์ สมพอง (2532, หน้า 215) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงหมายถึง ความแตกต่างที่เกิดขึ้นทั้งในด้านวัฒนธรรมและนามธรรม ในระหว่างเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของการเปลี่ยนแปลงไว้ว่า การเปลี่ยนแปลง คือการที่สิ่งหนึ่งได้แปรสภาพจากที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพใหม่ โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นเครื่องกำหนดประโยชน์จากความหมายของการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมานี้ สามารถแบ่งความหมายของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ดังนี้ (เพ็ญทิพย์ เจริญชาติศรี, 2536, หน้า 83-84)

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุก ๆ สิ่งทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคมซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด อย่างไรก็ตามการที่เราจะศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดก็ตาม จะทำได้เพียงใช้วิธีการศึกษาสิ่งดังกล่าวในแต่ละช่วงระยะเวลา เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ๆ แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ในเวลาที่ไม่ศึกษาสิ่งดังกล่าวจะไม่มีเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่มีวันสิ้นสุด เพราะการสิ้นสุดของสิ่งใดหรือเหตุการณ์ใดก็ตาม จะต้องมียุคใหม่หรือเหตุการณ์ใหม่อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสิ่งเดิมหรือเหตุการณ์เดิมเข้ามาแทนที่เสมอ

3. การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะหลายรูปแบบ เช่น เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงแบบค่อย ๆ เป็นไปทีละเล็กละน้อย หรือเป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็วฉับไว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย ๆ ด้าน ตัวอย่าง เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีมักจะมีการเปลี่ยนแปลงทีละเล็กละ

เล็กน้อย แต่ในบางสังคมมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบรวดเร็วฉับไวโดยการปฏิบัติดังเช่น ในสหภาพโซเวียต เป็นต้น

จากความหมายที่ได้กล่าวมาสามารถนำมาสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ภาวะหรือปรากฏการณ์ที่ไม่หยุดนิ่ง สามารถแปรสภาพจากที่เคยเป็นอยู่มาเป็นสภาพใหม่ได้ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งกับสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งมีชีวิต อาจเปลี่ยนไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นหรือเลวลงกว่าเดิม โดยมีองค์ประกอบของเวลาเป็นเครื่องกำหนดประโยชน์ ผู้วิจัยจะกล่าวโดยสรุปว่า การเปลี่ยนแปลง หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นอย่างสืบเนื่องในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลา และความแตกต่างดังกล่าวอาจมีลักษณะที่แตกต่างกันในแบบค่อย ๆ เป็นไปทีละเล็กทีละน้อย หรือเป็นความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โดยมีสิ่งอื่นในรูปแบบใหม่เข้ามาแทนที่

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง คือ ภาวะไม่คงที่ของสรรพสิ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และเกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคม เปลี่ยนแปลงกลุ่มสังคม และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นพร้อมกับการเกิดระบบนิเวศวิทยาขึ้นในโลกดังนี้ (บุญเดิม พันรอบ, 2542, หน้า 181-183)

การเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ (Planned Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีระบบ มนุษย์พยายามควบคุมปัจจัยสาเหตุการเปลี่ยนแปลง กระบวนการและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยการศึกษาสาเหตุการเปลี่ยนแปลง กระบวนการเปลี่ยนแปลงผลกระทบ จุดมุ่งหมายเพื่อนำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ในสังคมให้เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติมากที่สุด ปัจจุบันเกือบทุกสังคมพยายามศึกษาควบคุมการเปลี่ยนแปลง โดยการประชุมปรึกษาหารือ มีการศึกษาค้นคว้า เพื่อกำหนดการเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรมตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับต่าง ๆ สังคมไทยได้กำหนดให้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีการกำหนดช่วงระยะเวลาและจุดมุ่งหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในฉบับต่าง ๆ เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงกึ่งมีแผน (Semi-planned Change) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์สามารถควบคุมภาวะแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงได้บ้างบางกระบวนการ เช่น สามารถควบคุมสาเหตุการเปลี่ยนแปลง กระบวนการเปลี่ยนแปลง หรือผลของการเปลี่ยนแปลง ทำให้ไม่สามารถคาดคะเน การเปลี่ยนแปลงได้มากนัก สามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้บ้างกระบวนการทำให้เกิดผลกระทบต่อ การพัฒนา เป้าหมายการพัฒนาสังคม สังคมสามารถควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้เพียงสถานการณ์ เฉพาะหน้าเท่านั้น หรือเป็นการควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้ในระยะสั้น ในระยะยาวจะต้องมีการปรับปรุงแผนการนั้นอยู่ตลอดเวลา

การเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีระบบ (Unplanned Change) คือ การเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการ จากยุคหิน มาเป็นยุคสำริด และยุคเหล็ก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ควบคุมสาเหตุกระบวนการและผลกระทบไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากภัยธรรมชาติเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีระบบทำให้ มนุษย์ต้องเตรียมตัวให้พร้อมเพื่อเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เพื่อสามารถปรับตัวและ ดำรงชีวิตอยู่กับภาวะการเปลี่ยนแปลงนี้ได้เหมาะสมตามหลักวิวัฒนาการทางสังคมปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การที่สังคมจะเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน

ไม่ใช่ว่าปัจจัยเพียงอย่างเดียวก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ เหตุปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ (บรรเทิง พาทีจิตร, 2547, หน้า 181-183) ปัจจัยทางประชากร ได้แก่

การโยกย้ายถิ่นฐานของประชากร เช่น ประชากรจากภาคเกษตรกรรมในชนบทอพยพเข้าสู่เมืองหลวง เพราะไม่มีงานทำ ผลที่เกิดขึ้น คือ ขาดแคลนแรงงานเกษตรกรรมในระยะยาวและการให้สวัสดิการทางสังคมแก่ผู้โยกย้ายเข้ามาทำได้ไม่ทั่วถึง

ปัจจัยทางวัฒนธรรม ได้แก่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การค้าขายติดต่อกัน การรุกรานโดยสงคราม การแสวงหาอาณานิคม และการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนทำให้ผู้คนรับรู้ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกัน เมื่อมีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามมา เช่น การยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ของชาวโรมันหลังจากที่ยึดครองดินแดนแถบปาเลสไตน์ได้ เป็นต้น

ปัจจัยทางเทคโนโลยีและวิทยาการ การค้นพบและการประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องจักรไอน้ำ เครื่องพิมพ์ ปรมาณู ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้มีผลต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การผลิตและความสัมพันธ์ทางสังคมในการผลิต เป็นสิ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น ในสังคมเกษตรกรรมกับสังคมอุตสาหกรรม สภาพความแตกต่างเกิดขึ้นจากวิธีการผลิตที่ต่างกัน และความสัมพันธ์ทางสังคมในกระบวนการผลิตที่ต่างกันด้วย

ปัจจัยด้านอุดมการณ์และศาสนา ความเชื่อด้านอุดมการณ์และศาสนาจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงคือ การยอมรับนับถืออุดมการณ์หรือศาสนาใหม่ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างสังคม โดยอ้อมคือ การที่อุดมการณ์และศาสนาได้ส่งผลกระทบต่อปัจจัยด้านอื่น ๆ แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกทอดหนึ่ง เช่น มีความเชื่อว่าศาสนาของประเทศในเอเชีย เช่น พระพุทธศาสนา ลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า ทำให้คนมุ่งหน้าสู่ความหลุดพ้น มากกว่ามุ่งทำงานหนักเพื่อชีวิตในปัจจุบัน

ปัจจัยทางจิตวิทยา จิตใจและค่าของคน แต่ละยุคแต่ละสมัยและแต่ละชนชั้นไม่เหมือนกันอาจถ่ายทอดไปสู่กันและกันหรือไม่ถ่ายทอด และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในที่สุด เช่น คนรุ่นพ่อแม่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม คนรุ่นลูกคิดแบบก้าวหน้า ถ้าถ่ายทอดค่านิยมของกันและกันได้ ก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบพัฒนาการ แต่ถ้าถ่ายทอดกันไม่ได้ก็อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงแบบปฏิวัติ

ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่น บางคนเชื่อว่าภูมิอากาศอบอุ่น เป็นปัจจัยที่ทำให้พัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ นักดาราศาสตร์บางคนเชื่อว่า การโคจรของดวงดาวมีผลต่อชีวิตของมนุษย์ในสังคม การเกิดจุดดับในดวงอาทิตย์ การพุ่งชนของดาวหางต่อดาวต่าง ๆ มีผลต่อชีวิตมนุษย์ เช่นเดียวกัน ความคิดเช่นนี้อาจเชื่ออยู่ในบางกลุ่มเท่านั้น

ปัจจัยทางชีววิทยา เช่น การถ่ายทอดทางพันธุกรรมในเรื่องของความสามารถ ความถนัดและสติปัญญา บทบาทของกลุ่มเชื้อชาติในการสร้างอารยธรรมของมนุษย์ ความเหนือกว่าและด้อยกว่าพันธุกรรม มีผลต่อความสามารถของสังคม ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น นโยบายการปกครองกีดกันแบ่งแยกสีผิว นโยบายส่งเสริมการมีบุตรในหมู่ปัญญาชน แต่คุมกำเนิดในหมู่ประชากรที่มีการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของนายลีควนยู การฆ่าล้างเผ่าตู่ตู่ซี เป็นต้น

ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร ในการศึกษาประวัติศาสตร์ บางสำนักที่ผ่านมามักจะเน้นถึงบทบาทของสงคราม การพิชิต บางทีก็เน้นการเปลี่ยนแปลงของสังคมว่าเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษ และผู้นำ

ปัจจัยเหล่านี้อาจมีบทบาทเล็กน้อยต่างกัน ในแต่ละสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน จะอาศัยปัจจัยใด โดยลำพังย่อมไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ตามสภาพและเงื่อนไขความเป็นจริงมากกว่าจะกำหนดเป็นกรอบตายตัว

กระบวนการเปลี่ยนแปลง

กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมประกอบด้วยกระบวนการที่สำคัญ ดังนี้ (บุญเดิม พันรอบ, 2542, หน้า 191-192)

การประดิษฐ์คิดค้นเป็นกระบวนการแรกของการเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน การประดิษฐ์คิดค้นอาจเกิดขึ้นเองในสังคม หรือเกิดจากการยอมรับวัฒนธรรมจากสังคมภายนอก ไม่ว่าจะเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขใด ๆ การประดิษฐ์คิดค้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เช่น การประดิษฐ์คิดค้นทางด้านวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป เป็นต้น การประดิษฐ์คิดค้นเทคโนโลยีการหลอมโลหะสำริดทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นยุคโลหะแทนที่วัฒนธรรมยุคสำริดเหล่านี้เป็นผลจากการประดิษฐ์คิดค้นทั้งสิ้น

การแพร่กระจายเป็นกระบวนการต่อจากการประดิษฐ์คิดค้น เมื่อมีการประดิษฐ์คิดค้นในสังคมเมืองซึ่งเป็นบริเวณที่ประชาชนหนาแน่น เขตเมืองจึงเป็นแหล่งที่รวมของนักคิดเป็นแหล่งประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์นวัตกรรมใหม่ ๆ หรือเป็นแหล่งรับอารยธรรมใหม่ ๆ ที่ยืมหรือรับเข้ามาแล้วจึงแพร่กระจายนวัตกรรมไปยังชนบท หรือดินแดนชุมชนชนบทชายขอบ ที่อยู่ห่างไกลจากเมืองออกไป เมืองเป็นชุมชนที่คัดเลือกนวัตกรรมใหม่ ๆ ก่อนจะกระจายสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีใหม่ไปยังชุมชน

ความเจริญสูงสุด เป็นพัฒนาการของเทคโนโลยีขั้นสูงสุด เรียกว่าเป็นยุคทองของสังคมเมื่อนมนุษย์สร้างสิ่งประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ มีการยอมรับเทคโนโลยีในหมู่ชนบท มีความมั่งคั่งเกิดขึ้นมากเป็นสังคมอุดมโภคทรัพย์ ประชากรได้รับผลประโยชน์จากสิ่งประดิษฐ์คิดค้นนั้นอย่างสูงสุดและได้รับอย่างเป็นธรรมเท่าเทียมกันเป็นยุคทอง อย่างแท้จริง

การถอยหลังเข้าคลอง เป็นยุคที่มีการเสื่อมถอยมีการยอมรับเทคโนโลยีน้อยลง บางครั้งเรียกว่าเศรษฐกิจกลางเกิดความเสื่อมถอยในสังคมอุดมโภคทรัพย์ เริ่มมีปัญหาทางการเมืองเศรษฐกิจและสังคม การปรับตัวทางสังคมมีน้อยลงประชากรมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ หรือเกิดจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ไม่เหมาะสมกับชุมชน มีปัญหาการใช้ทรัพยากรไม่เหมาะสมหรือขาดแคลนทรัพยากร เป็นปัจจัยนำไปสู่การถอยหลังเข้าคลองของสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแสดงให้เห็นสัญญาณอันตรายในหมู่มนุษยชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรในชุมชนที่ได้รับผลกระทบจนไม่สามารถปรับตัวได้จะมีอันตรายร้ายแรงกว่าชุมชนที่มีการปรับตัวได้ในอัตราส่วนสูง

การรับวัฒนธรรมใหม่ เกิดจากความพยายามปรับตัวใหม่ของสังคมให้สามารถอยู่รอดได้มีการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาแทนวัฒนธรรมเก่า มีการปรับตัววัฒนธรรมผสมผสานเข้าไป หรือเลิกไม่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิม กำจัดเทคโนโลยีเก่าทิ้งไป สิ่งเหล่านี้เป็นทางเลือกใหม่ของคนในชุมชนเพื่อให้สังคมอยู่รอดในแต่ละช่วงเวลา

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าเพื่อทำการวิจัยในครั้งนี้ พบว่ามีผู้ที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการชุมชน เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ต.หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ ไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

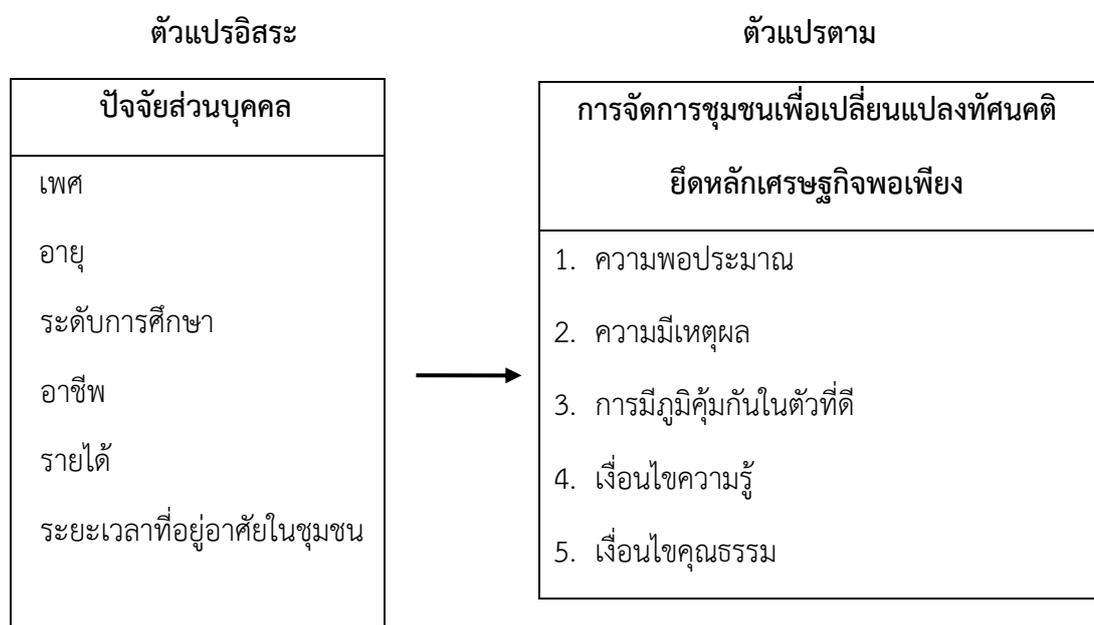
นางสาวสุภาพร ภูไพบูลย์. (2558) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านโพธิ์ศรี การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิถีการดำเนินชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงหลักการจัดการชุมชน และปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรีประสบความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่ง ผู้วิจัยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้นำอย่างเป็นทางการ กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ และตัวแทนชาวบ้าน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผลการศึกษาพบว่า วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีการสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมมาจากรุ่นบรรพบุรุษ เน้นการดำรงชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง บ้านเรือนมีความสะอาดเรียบร้อยทุกคนมีความรัก ความสามัคคี เสียสละซึ่งกันและกัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ชอบเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน การประกอบอาชีพเน้นการเกษตรกรรม ทำนา ปลูกผักสวนครัว เน้นการพึ่งพาตนเองตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และยังมีกลุ่มแม่บ้านได้รวมตัวกันในการประกอบอาชีพงานจักสานหวาย-ไม้ไผ่ มีผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากมาย สามารถสร้างอาชีพ มีรายได้มาหาเลี้ยงครอบครัว ในส่วนของการจัดการชุมชน ผู้ใหญ่บ้านเน้นให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม ส่งเสริมให้ทุกคนมีการพัฒนาทักษะความรู้ ประสบการณ์ เน้นการทำงานเป็นทีม แบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัดอีกทั้งผู้ใหญ่บ้านยังได้มีการบริหารจัดการชุมชนที่ยึดตามแบบวงจรคุณภาพที่เริ่มจากการวางแผนงาน ลงมือปฏิบัติตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ โดยให้มีการตรวจสอบและประเมินตามช่วงระยะเวลาอยู่ตลอด และเน้นการปรับปรุงและพัฒนานวัตกรรมใหม่ ๆ ให้สามารถต่อยอดสร้างรายได้ให้กับชุมชน และในส่วนของปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนประสบความสำเร็จนั้นมาจากปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านกระบวนการบริหารจัดการ ด้านทรัพยากรและด้านเทคโนโลยีนวัตกรรม และปัจจัยภายนอกเข้ามามีผลกระทบกับชุมชน ทั้งนี้ชุมชนใช้หลักการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีกับชาวบ้านเพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจตามมา ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถนำมาเป็นต้นแบบให้กับชุมชนที่ต้องการนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนกับชุมชนตลอดไป

อาจารย์ ดร.วิทยา เมฆชา. (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ด้านกระบวนการผลิตของกลุ่ม OTOP ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ประเมินปัจจัยแห่งความสำเร็จ กระบวนการผลิตที่เหมาะสมของกลุ่ม OTOP และสร้างรูปแบบศูนย์การเรียนรู้ด้านกระบวนการผลิตของกลุ่ม OTOP ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่คุณภาพชีวิตที่ยั่งยืน ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพได้คัดเลือกกลุ่มชุมชนกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 30 ราย และนำมาประชุมกลุ่ม จำนวน 9 ท่าน ประกอบไปด้วย ตอนที่ 1 วิเคราะห์กระบวนการผลิต ได้แก่ 1) ด้านการผลิต 2) ด้านการพัฒนาผลิต 3) ด้านความเข้มแข็งของชุมชน 4) ด้านความเป็นไปได้ทางการตลาด 5) ด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ตอนที่ 2 ประเมินปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เหมาะสม 1) การวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จ 2) ประเมินกลยุทธ์ทางเลือกที่น้อมนำหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง ตอนที่ 3 รูปแบบศูนย์เรียนรู้ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า การผลิตไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีศักยภาพการผลิตสามารถผลิตซ้ำได้ใน ปริมาณและคุณภาพเดิม แหล่งที่มาของวัตถุดิบ ใช้วัตถุดิบภายในประเทศทั้งหมด ผลิตภัณฑ์และความเข้มแข็งของชุมชน ในรอบ 1 ปี ที่ผ่านมา ผู้ผลิตมีการพัฒนาแนวคิดของตนเองหรือกลุ่มและตาม ความต้องการของลูกค้า และไม่ค่อยมี รูปแบบของบรรจุภัณฑ์ มีบรรจุภัณฑ์ที่บ่งบอกเอกลักษณ์ต่อ ผลิตภัณฑ์และตามมาตรฐานสากลเชิงการค้า มีความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ในแต่ละประเภทที่มี อยู่ในท้องถิ่นและหาสิ่งที่จะมาทดแทนบรรจุภัณฑ์ที่มีต้นทุนสูง มีความต้องการที่จะฝึกอบรมทางด้าน ความสะอาดของบรรจุภัณฑ์ที่จะนำมาบรรจุสินค้าประเภทอาหาร โดยการจัดหาวิทยากรหรือผู้ที่มีความรู้คุณภาพผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับ ลักษณะ เกณฑ์เฉพาะผลิตภัณฑ์ มี เครื่องหมาย การรับรอง มาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น (มพช.) ควรมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้กลุ่มผู้ผลิต เหล่านี้ได้รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มพช.) ดังนั้นผู้ประกอบการควรจะเรียนรู้พฤติกรรมที่ เปลี่ยนแปลงไปของผู้บริโภคในปัจจุบันด้วย เพื่อมองหาโอกาสในการส่งออกในอนาคต แต่ทั้งนี้ยัง ประสบกับปัญหาในด้านความไม่ปลอดภัยของอาหารที่ผลิต ทั้งในเรื่องการปนเปื้อนของจุลินทรีย์ ก่อโรค ซึ่งเป็นอันตรายสำคัญที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพต่อผู้บริโภค ผู้ผลิตควรจะสร้างความ ร่วมมือกับภาครัฐ หรือหน่วยงานทางการศึกษาที่มีสาขาวิชาเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนากระบวนการผลิต ในด้านอาหารเพื่อยกระดับเข้าสู่มาตรฐาน อย. อย่างเร่งด่วนจากผู้วิจัยได้ผลจากการการวิเคราะห์ ข้อมูล จากแบบสัมภาษณ์มาเป็นแนวทางในการประชุมกลุ่มย่อยโดยมีผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานต่าง ๆ จำนวน 9 ท่าน ได้นำเสนอข้อมูล พบว่า สิ่งที่คาดหวังของชุมชนคือ อยากรู้ให้ชุมชนมีการศึกษาที่สูง เห็นความเป็นอยู่ของครอบครัวในชุมชนดีขึ้นส่วนสภาพปัญหาของชุมชน พบว่า ในชุมชนมีหนี้สิน นอกระบบมากขึ้นกว่าเดิม มียาเสพติดระบาดในชุมชนและเยาวชนในชุมชน ข้อสรุป รูปแบบศูนย์เรียนรู้ ที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า มี 9 ขั้นตอนในการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 จัดเวทีประชาคมเพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน ขั้นตอนที่ 2 ค้นหาพื้นที่ศูนย์รวมความรู้ ประจำหมู่บ้านซึ่งต้องเป็นศูนย์เรียนรู้ประจำหมู่บ้าน ขั้นตอนที่ 3 เป้าหมายกิจกรรมต้องมีอาคาร จัดแสดงองค์ความรู้ภูมิปัญญา ขั้นตอนที่ 4 จัดกิจกรรมสร้างองค์ความรู้ใหม่ของชุมชน การค้นหา กิจกรรม ด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัว ขั้นตอนที่ 5 การศึกษาเรียนรู้สูงที่มีคุณค่า ค้นหาอัตลักษณ์ของชุมชนและให้มีเอกลักษณ์ ขั้นตอนที่ 6 เป็นศูนย์ศึกษาดูงานจากภายนอกทั้งในรูปของสถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ เอกชนและกลุ่ม องค์กรประชาชนทั่วไป เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ขั้นตอนที่ 7 จัดทำปฏิทินกิจกรรม การเรียนรู้ เพื่อให้มีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ขั้นตอนที่ 8 กำหนดระเบียบการให้บริการ บุคคลภายนอก ขั้นตอนที่ 9 หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนมีการทำงานเชิงบูรณาการทุกภารกิจ ควรมีการประสานส่งต่อกิจกรรมที่เกินกำลังความสามารถ ให้มีการประสานภาคีเครือข่าย มีส่วนร่วม พัฒากลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ให้มีการเรียนรู้

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการวิจัยค้นคว้าข้างต้น ผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดด้านแนวคิดเกี่ยวกับบริบทชุมชน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการด้านองค์กร และแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง สรุปและประสานเป็นกรอบแนวความคิด ในการวิจัยเรื่องการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การสร้างและตรวจสอบเครื่องมือ
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

การกำหนดประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชากรในชุมชนตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 3,092 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชากรในชุมชน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 341 คน คำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตร Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ตามสูตร ดังนี้ (สุรศักดิ์ อมรรัตนศักดิ์, 2536)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's Scale) ที่มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด แบบสอบถามมีทั้งหมด 50 ข้อ ดังนี้

ด้านความพอประมาณ จำนวน 10 ข้อ

ด้านการมีเหตุผล จำนวน 10 ข้อ

ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี จำนวน 10 ข้อ

ด้านเงื่อนไขความรู้ จำนวน 10 ข้อ

ด้านเงื่อนไขคุณธรรม จำนวน 10 ข้อ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนในการตอบแบบสอบถาม 5 ระดับ ดังนี้ 5 คะแนน หมายถึง การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมากที่สุด 4 คะแนน หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง 3 คะแนน หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงปานกลาง 2 คะแนน หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงน้อย 1 คะแนน หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงน้อยที่สุด ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ยของคะแนน ผู้วิจัย กำหนดเกณฑ์โดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

คะแนนตั้งแต่ 4.21 – 5.00 หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มากที่สุด

คะแนนตั้งแต่ 3.41-4.20 หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาก

คะแนนตั้งแต่ 2.61-3.40 หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ปานกลาง

คะแนนตั้งแต่ 1.81-2.60 หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง น้อย

คะแนนตั้งแต่ 1.00-1.80 หมายถึง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง น้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ในการวางแผนสร้างแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือ

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดเป็นกรอบแนวคิดและนำข้อมูลดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องและครอบคลุมเนื้อหา

3. นำแบบสอบถามที่ได้มาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบและพิจารณาความเหมาะสม ความถูกต้อง ความชัดเจนของเนื้อหาและภาษาให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดที่กำหนด

4. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือต่อไป

3. การสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นสำหรับการศึกษาวิจัยไปทำการทดสอบหาความเที่ยงตรง (Validity) และความเชื่อมั่น (Reliability) ดังนี้

1. การหาความเที่ยงตรง (Validity) โดยนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยใช้สูตร (อ้างถึงใน ฤเดช เกิดวิชัย, 2549, 173 - 174)

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	หมายถึง ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Object Congruence)
	R	หมายถึง ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ
โดยที่	ค่า +1	หมายความว่า ข้อคำถามสามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน
	ค่า 0	หมายถึง ไม่แน่ใจว่าจะวัดได้
	ค่า -1	หมายถึง ข้อคำถามไม่สามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน
	N	หมายถึง จำนวนผู้ทรงคุณวุฒิ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.5 ขึ้นไป มาใช้เป็นข้อคำถาม

2. การหาความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดสอบ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่จะศึกษา จำนวน 30 คน และหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สูตรการหาสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient Alpha) ของครอนบาค (Cronbach) โดยนำแบบสอบถามมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ 0.9377

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทำการสอบถามกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดจำนวน 341 ตัวอย่าง และตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้รับแบบสอบถามคืนครบ 341 ฉบับ คิดเป็น 100 %

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลจากแบบสอบถามทุกฉบับ จากนั้นจึงสร้างคู่มือลงรหัสแล้วถ่ายทอดข้อมูลลงในกระดาษบันทึก (Coding Sheet) และนำข้อมูลมาลงรหัสโดยแยกการให้คะแนนแต่ละคำตอบของแต่ละคำถาม จากนั้น นำข้อมูลที่ลงรหัสเรียบร้อยแล้วไปวิเคราะห์ประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) แล้วนำมาจัดทำเป็นรายงานในรูปของตารางประกอบความเรียง

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาข้อมูลโดยใช้สถิติที่เกี่ยวข้องในการวิเคราะห์ข้อมูลในการพรรณนาลักษณะประชากรที่ศึกษาและทดสอบสมมติฐานในการวิจัย ดังนี้

1. ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ใช้ในการนำเสนอและอธิบายปัจจัยส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง
2. ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ใช้ในการอธิบายมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติมายึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
3. T – test ใช้สำหรับทดสอบความแตกต่างในกรณีที่ตัวแปรอิสระแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ เพศ และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน
4. ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Anova) ในกรณีที่ตัวแปรอิสระมีตั้งแต่ 3 กลุ่มขึ้นไป ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และเมื่อพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ผู้วิจัยทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยใช้วิธีทดสอบแบบ Least Significant Different: LSD

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัย เรื่อง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้แบ่งการวิเคราะห์ และการแปลความหมายออกเป็น 4 ตอน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการสื่อสารที่ตรงกัน จึงได้ กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

n	แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
\bar{X}	แทน ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง
S.D.	แทน ความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
t	แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาใน t – Distribution
F	แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณาใน F - Distribution
df	แทน ชั้นของความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
p-value	แทน ความน่าจะเป็นสำหรับบอกค่านัยสำคัญทางสถิติ
*	แทน ความมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05
H0	แทน สมมุติฐานหลัก (Null Hypothesis)
H1	แทน สมมุติฐานรอง (Alternative Hypothesis)

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลและการแปลผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอในรูปแบบของตารางประกอบคำอธิบาย โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ (บาท/เดือน) และระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ดังตารางที่ 4.1

ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (n = 341)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	213	62.5
หญิง	128	37.5
รวม	341	100
2. อายุ		
18 - 28 ปี	30	8.8
29 - 39 ปี	147	43.1
40 - 49 ปี	98	28.7
50 - 59 ปี	48	14.1
60 ปีขึ้นไป	18	5.3
รวม	341	100
3. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	113	33.1
มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า	138	40.5
อนุปริญญาหรือเทียบเท่า	63	18.5
ปริญญาตรี	27	7.9
อื่นๆ (โปรดระบุ).....	0	0.00
รวม	341	100
4. อาชีพ		
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	15	4.4
รับจ้าง	135	39.6
ค้าขาย	104	30.5
ลูกจ้างบริษัทเอกชน	72	21.1
รับราชการ	15	4.4
อื่นๆ(โปรดระบุ).....	0	0.00
รวม	341	100

5. รายได้		
ต่ำกว่า 3,000บาท	23	6.7
ระหว่าง 3,001 – 6,000 บาท	29	8.5
ระหว่าง 6,001- 9,000 บาท	51	15.0
ระหว่าง 9,001-12,000 บาท	135	39.6
ระหว่าง 12,001 – 15,000 บาท	81	23.8
ระหว่าง 15,001 ขึ้นไป	22	6.5
อื่น ๆ(โปรดระบุ)	0	0.00
รวม	341	100
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
	(n=341)	
6. ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน		
น้อยกว่า 10 ปี	77	22.6
10 ปีขึ้นไป	264	77.4
รวม	341	100

จากตาราง 4.1 ปัจจัยส่วนบุคคลของประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขต ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 341 คน พบว่า ส่วนมากเป็นเพศชาย ร้อยละ 62.5 และ เพศหญิงร้อยละ 37.5 อายุ ส่วนมากประชาชนที่ตอบแบบสอบถามในชุมชนเขต ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีอายุอยู่ในช่วง 29 – 39 ปี ร้อยละ 43.1 รองลงมา อายุ 40 – 49 ปี ร้อยละ 28.7 และ 50 - 59 ปี ร้อยละ 14.1 ตามลำดับ

ระดับการศึกษา ส่วนมากจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 40.5 รองลงมา ประถมศึกษา ร้อยละ 33.1 และอนุปริญญาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 18.5 ตามลำดับ อาชีพ ส่วนมาก มีอาชีพรับจ้างร้อยละ 39.6 รองลงมา ค้าขายร้อยละ 30.5 และลูกจ้างบริษัทเอกชน ร้อยละ 21.1 ตามลำดับ รายได้ (บาท/เดือน) ส่วนมากมีรายได้อยู่ในช่วง 9,001-12,000 บาท ร้อยละ 39.6 รองลงมา 12,001 – 15,000 บาทร้อยละ 23.8 และ 6,001- 9,000 บาท ร้อยละ 15.0 ตามลำดับ ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ส่วนมากอาศัยในชุมชน 10 ปีขึ้นไป ร้อยละ 77.4 และน้อยกว่า 10 ปี ร้อยละ 22.6

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขต ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ในองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ดังตาราง 4.2

2.1 ด้านความพอประมาณ

ตาราง 4.2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ

ด้านความพอประมาณ	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ท่านตอบสนองความอยากมีอยากได้สินค้าและบริการอย่างพอเหมาะพอดี	4.17	.771	มาก
2. ท่านมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะ	4.22	.729	มากที่สุด
3. ท่านเก็บออมรายได้ส่วนหนึ่งไว้ใช้เพื่อใน ยามจำเป็น	4.08	.927	มาก
4. ท่านพิจารณาในการเลือกคบเพื่อน	4.40	.613	มากที่สุด
5. ท่านประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่มีผิดกฎหมาย	4.24	.686	มากที่สุด
รวม	4.22	.745	มากที่สุด

จากตาราง 4.2 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ พบว่า ระดับการปฏิบัติของ ประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 0.745) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านพิจารณาในการเลือกคบเพื่อนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = .613) รองลงมา ท่านประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่มีผิดกฎหมาย ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = .686) และท่านมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .729) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านเก็บออมรายได้ส่วนหนึ่งไว้ใช้เพื่อในยามจำเป็น ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .927)

2.2 ด้านการมีเหตุผล

ตาราง 4.3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีเหตุผล

ด้านการมีเหตุผล	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ท่านใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล/คุ้มค่าและมี ความจำเป็น	4.44	.686	มากที่สุด
2. ท่านคิดและทบทวนอย่างรอบคอบก่อนลงมือกระทำ การต่าง ๆ เสมอ	4.13	.842	มาก
3. ท่านมีความอดทนอดกลั้นต่ออบายมุขต่าง ๆ	4.42	.635	มากที่สุด
4. ท่านเชื่อมั่นในการทำ ความดี	4.41	.656	มากที่สุด
รวม	4.35	.704	มากที่สุด

จากตาราง 4.3 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีเหตุผล พบว่า ระดับการปฏิบัติของ ประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล/คุ้มค่าและมี ความจำเป็นอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = .686) รองลงมา ท่านมีความอดทนอดกลั้นต่ออบายมุขต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = .635) และท่านเชื่อมั่นในการทำ ความดี ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = .656) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านคิดและทบทวนอย่างรอบคอบก่อนลงมือกระทำ การต่าง ๆ เสมอ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = .842)

2.3 ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ตาราง 4.4 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ท่านปลูกฝังความคิดเรื่องความขยัน อดทน อดออมให้กับบุคคล รอบข้างเมื่อมีโอกาส	4.06	.879	มาก
2. ท่านมีความสามารถในการพึ่งตนเอง	4.34	.691	มากที่สุด
3. ท่านปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบและวินัยใน ตนเอง	4.39	.672	มากที่สุด
4. ท่านดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิต เป็นประจำ	4.18	.788	มาก
5. ท่านมีความประนีประนอมยืดหยุ่นให้กับคน ในครอบครัว	4.32	.695	มากที่สุด
รวม	4.25	.745	มากที่สุด

จากตาราง 4.4 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าลำดับแรก ท่านปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบ และวินัยในตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = .672) รองลงมา ท่านมีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = .691) และความประนีประนอม ยืดหยุ่นให้กับคนในครอบครัวอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = .695) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านปลูกฝังความคิดเรื่องความขยัน อดทน อดออมให้กับบุคคลรอบข้างเมื่อมีโอกาสอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .879)

2.4 ด้านเงื่อนไขความรู้

ตาราง 4.5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขความรู้

ด้านเงื่อนไขความรู้	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ท่านสามารถนำความรู้มาเชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนในการดำเนินชีวิต	4.07	.817	มาก
2. ท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง	4.06	.797	มาก
3. ท่านสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาแก่บุคคลอื่นได้	4.44	.623	มากที่สุด
4. ท่านศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ	4.22	.697	มากที่สุด
5. ท่านสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนตนเองได้	4.18	.762	มาก
6. ท่านสามารถนำความรู้ไปแสวงหาความเจริญก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว	4.12	.879	มาก
7. ท่านสามารถนำความรู้มาวางแผนเพื่อการดำเนินชีวิตในอนาคต	4.23	.725	มากที่สุด
รวม	4.18	.757	มาก

จากตาราง 4.5 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขความรู้ พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ท่านสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาแก่บุคคลอื่นได้ ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = .623) รองลงมา ท่านสามารถนำความรู้มาวางแผนเพื่อการดำเนินชีวิตในอนาคต ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = .725) หากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ท่านสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนตนเองได้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .762) ท่านสามารถนำความรู้ไปแสวงหาความเจริญก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .879) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติในลำดับสุดท้าย ท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .797)

2.5 ด้านเงื่อนไขคุณธรรม

ตาราง 4.6 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม

ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	\bar{X}	S.D.	ระดับ
1. ท่านยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต	4.20	.744	มาก
2. ท่านพร้อมที่จะทำงานในลักษณะหนักเอาเบาสู้	4.28	.674	มากที่สุด
3. ท่านมีความรู้สึกละเอียดอ่อนเมื่อกระทำความผิด	4.06	.899	มาก
4. ท่านมีความกล้าในการที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ	4.03	.852	มาก
5. ท่านมีความรับผิดชอบและตรงต่อเวลาในการปฏิบัติงาน	4.22	.661	มากที่สุด
6. ท่านมีความกระตือรือร้นต่อการทำงานเพื่อตนเองและส่วนรวม	3.96	.848	มาก
รวม	4.12	.779	มาก

จากตาราง 4.6 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = 0.779) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านพร้อมที่จะทำงานในลักษณะหนักเอาเบาสู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = .674) รองลงมา ท่านยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = .744) ท่านมีความรู้สึกละเอียดอ่อนเมื่อกระทำความผิด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .899) ท่านมีความกล้าในการที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .852) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านมีความกระตือรือร้นต่อการทำงานเพื่อตนเองและส่วนรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = .848)

2.6 ระดับการปฏิบัติโดยภาพรวมและรายด้านแต่ละด้าน

ตาราง 4.7 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามภาพรวมและรายได้

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง	\bar{X}	S.D.	ระดับ
ด้านความพอประมาณ	4.22	.745	มากที่สุด
ด้านการมีเหตุผล	4.35	.704	มากที่สุด
ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	4.25	.745	มากที่สุด
ด้านเงื่อนไขความรู้	4.18	.757	มาก
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	4.12	.779	มาก
รวม	4.22	.746	มากที่สุด

จากตาราง 4.7 ผลการวิเคราะห์การนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .746) และจำแนกตามรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด ลำดับแรกด้านการมีเหตุผล ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) รองลงมา ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และด้านความพอประมาณ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .745) จำแนกตามรายด้านอยู่ในระดับมาก ลำดับแรก ด้านเงื่อนไขความรู้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .757) และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .779) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ (บาท/เดือน)และระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ดังตาราง 4.8 – 4.9

3.1 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์จำแนกตามเพศ

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำแนวคิด จำแนกตามเพศ โดยสามารถเขียนเป็นสมมติฐานทางสถิติ ดังนี้

H0 : ประชาชนเพศชายและเพศหญิง มีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนเพศชายและเพศหญิง มีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกัน

สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่า t โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมติฐาน

ตาราง 4.8 การเปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามเพศ

การดำเนินชีวิตของประชาชน	เพศ	\bar{X}	S.D.	t	df	p-value
ด้านความพอประมาณ	ชาย	4.21	.379	-579	273	.318
	หญิง	4.23	.369			
ด้านการมีเหตุผล	ชาย	4.31	.377	.094	259.8	.636
	หญิง	4.31	.391			
ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	ชาย	4.24	.415	-1.120	289	.066
	หญิง	4.29	.375			
ด้านเงื่อนไขความรู้	ชาย	4.18	.349	-.366	280.8	.370
	หญิง	4.19	.328			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	ชาย	4.12	.346	.071	259	.542
	หญิง	4.12	.360			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.8 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามเพศโดยใช้สถิติทดสอบ t พบว่า ระดับการดำเนินชีวิตโดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 3 ด้าน มีค่า p-value เท่ากับ .318 , .636 , .066, .370 และ .542 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 จึงยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนเพศชายและเพศหญิงมีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวมด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

3.2 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน โดยสามารถเขียนเป็นสมมติฐานทางสถิติดังนี้

H0 : ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อาศัยในชุมชนแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกัน

สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่า t โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมติฐาน

ตาราง 4.9 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน

การดำเนินชีวิตของประชาชน	ระยะเวลาที่อาศัย	\bar{X}	S.D.	t	df	p-value
ด้านความพอประมาณ	น้อยกว่า10 ปี	4.21	.389	-.211	119	.501
	10 ปี ขึ้นไป	4.22	.372			
ด้านการมีเหตุผล	น้อยกว่า10 ปี	4.27	.409	-.887	115	.282
	10 ปี ขึ้นไป	4.32	.374			
ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	น้อยกว่า10 ปี	4.23	.407	-.672	122	.988
	10 ปี ขึ้นไป	4.26	.400			
ด้านเงื่อนไขความรู้	น้อยกว่า10 ปี	4.21	.337	.699	124	.413
	10 ปี ขึ้นไป	4.18	.340			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	น้อยกว่า10 ปี	4.15	.345	.916	126	.619
	10 ปี ขึ้นไป	4.11	.358			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.9 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน การดำเนินชีวิตโดยภาพรวมด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม มีค่า p-value เท่ากับ .501 , .282 , .988, .413 และ .619 ซึ่งมากกว่า .05 จึงยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนน้อยกว่า 10 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยภาพรวม ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

3.3 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุ

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุ โดยสามารถเขียนเป็นสมมุติฐานทางสถิติดังนี้

H0 : ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกันมีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกันมีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่าความแปรปรวนทางเดียว (one – way ANOVA) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมุติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมุติฐาน

ตาราง 4.10 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุ

การดำเนินชีวิตของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
ด้านความพอประมาณ	ระหว่างกลุ่ม	1	.047	.047	.335	.563
	ภายในกลุ่ม	339	47.943	.141		
	รวม	340	47.991			
ด้านการมีเหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	1	.001	.001	.009	.925
	ภายในกลุ่ม	339	49.643	.146		
	รวม	340	49.644			
ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี	ระหว่างกลุ่ม	1	.202	.202	1.254	.264
	ภายในกลุ่ม	339	54.562	.161		
	รวม	340	54.763			
ด้านเงื่อนไขความรู้	ระหว่างกลุ่ม	1	.016	.016	.134	.714
	ภายในกลุ่ม	339	39.581	.117		
	รวม	340	39.596			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	1	.001	.001	.005	.943
	ภายในกลุ่ม	339	42.022	.124		
	รวม	340	42.022			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.10 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุโดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่าด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .563, .925, .264, .714 และ .943 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

3.4 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา โดยสามารถเขียนเป็นสมมติฐานทางสถิติดังนี้

H0 : ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่

สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่าความแปรปรวนทางเดียว (one – way ANOVA) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมติฐาน

ตาราง 4.11 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษา

การดำเนินชีวิตของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
ด้านความพอประมาณ	ระหว่างกลุ่ม	3	.543	.181	1.285	.279
	ภายในกลุ่ม	337	47.448	.141		
	รวม	340	47.991			
ด้านการมีเหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	3	.402	.134	.917	.433
	ภายในกลุ่ม	337	49.242	.146		
	รวม	340	49.644			
ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	ระหว่างกลุ่ม	3	.805	.268	1.677	.172
	ภายในกลุ่ม	337	53.958	.160		
	รวม	340	54.763			
ด้านเงื่อนไขความรู้	ระหว่างกลุ่ม	3	.105	.035	.299	.826
	ภายในกลุ่ม	337	39.491	.117		
	รวม	340	39.596			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	3	.957	.319	2.617	.051
	ภายในกลุ่ม	337	41.066	.122		
	รวม	340	42.022			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.11 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษาโดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม มีค่า p-value เท่ากับ .279 , .433 , .172, .826 และ .051 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับสมมุติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

3.5 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอาชีพ

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอาชีพ โดยสามารถเขียน เป็นสมมุติฐานทางสถิติดังนี้

H0 : ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่

สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่าความแปรปรวนทางเดียว (one – way ANOVA) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมุติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมุติฐาน

ตาราง 4.12 การเปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอาชีพ

การดำเนินชีวิตของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
ด้านความพอประมาณ	ระหว่างกลุ่ม	4	.152	.038	.267	.899
	ภายในกลุ่ม	336	47.838	.142		
	รวม	340	47.991			
ด้านการมีเหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	4	.266	.066	.452	.771
	ภายในกลุ่ม	336	49.379	.147		
	รวม	340	49.644			
ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี	ระหว่างกลุ่ม	4	1.027	.257	1.605	.173
	ภายในกลุ่ม	336	53.737	.160		
	รวม	340	54.763			
ด้านเงื่อนไขความรู้	ระหว่างกลุ่ม	4	.209	.052	.445	.776
	ภายในกลุ่ม	336	39.388	.117		
	รวม	340	39.596			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	4	.192	.048	.385	.819
	ภายในกลุ่ม	336	41.831	.124		
	รวม	340	42.022			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.12 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามอาชีพ โดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .899 , .771, .173, .776 และ .819 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับ สมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

3.6 การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามรายได้ (บาท/เดือน)

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา จำแนกตามรายได้ (บาท/เดือน) โดยสามารถเขียนเป็นสมมติฐานทางสถิติดังนี้

H0 : ประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ไม่แตกต่างกัน

H1 : ประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอลำทะเมนชัย แตกต่างกันอย่างน้อย 1 คู่ สถิติที่ผู้วิจัยใช้ทดสอบคือค่าความแปรปรวนทางเดียว (one – way ANOVA) โดยใช้ระดับความเชื่อมั่น 95% และปฏิเสธสมมติฐานหลัก (H0) ก็ต่อเมื่อค่า p-value น้อยกว่า 0.05 ผลการทดสอบสมมติฐาน

ตาราง 4.13 การเปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามรายได้ (บาท/เดือน)

การดำเนินชีวิตของประชาชน	แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	p-value
ด้านความพอประมาณ	ระหว่างกลุ่ม	5	.093	.019	.130	.985
	ภายในกลุ่ม	335	47.897	.143		
	รวม	340	47.991			
ด้านการมีเหตุผล	ระหว่างกลุ่ม	5	.476	.095	.649	.662
	ภายในกลุ่ม	335	49.168	.147		
	รวม	340	49.644			
ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี	ระหว่างกลุ่ม	5	.835	.167	1.037	.395
	ภายในกลุ่ม	335	53.928	.161		
	รวม	340	54.763			
ด้านเงื่อนไขความรู้	ระหว่างกลุ่ม	5	.584	.117	1.002	.416
	ภายในกลุ่ม	335	39.013	.116		
	รวม	340	39.596			
ด้านเงื่อนไขคุณธรรม	ระหว่างกลุ่ม	5	1.151	.230	1.887	.096
	ภายในกลุ่ม	335	40.871	.122		
	รวม	340	42.022			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

จากตาราง 4.13 ผลการวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกรายได้ (บาท/เดือน) โดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .985 , .662, .395, .416 และ .095 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับ สมมุติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง : ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการนำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่นาอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมถึงเพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยลักษณะส่วนบุคคลและเพื่อนำเสนอรูปแบบการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านหนองแม่นา ประสบความสำเร็จตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน ต.หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ งานวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีเครื่องมือการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้น โดยมีประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการรวบรวมข้อมูล จำนวน 341 คน ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์และทำการวิเคราะห์ จำนวน 341 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100 ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้และระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด (Close – Ended Question)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชน ประกอบด้วย ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert' s Scale) ที่มี 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในเขตบ้านหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open – Ended Question) ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ โปรแกรม SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) T - test (Independent Samples) F - test การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA)

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล

ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นประชาชนในชุมชนบ้านหนองแม่เนา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 341 คน พบว่า ส่วนมากเป็นเพศชายร้อยละ 62.5 มีอายุอยู่ในช่วง 29-39 ปีร้อยละ 43.1 มีระดับการศึกษา มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า ร้อยละ 40.5 มีอาชีพรับจ้างร้อยละ 39.6 รายได้ อยู่ในช่วง 9,001-12,000 บาท ร้อยละ 39.6 และระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน 10 ปีขึ้นไป ร้อยละ 77.4 และน้อยกว่า 10 ปี ร้อยละ 22.6

ตอนที่ 2 การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ต.หนองแม่เนา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์

1. ด้านความพอประมาณ

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เนา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความ พอประมาณ พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = 0.745) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านพิจารณาในการเลือกคบเพื่อนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = .613) รองลงมา ท่านประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่ ผิดกฎหมาย ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = .686) และท่านมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .729) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านเก็บออมรายได้ ส่วนหนึ่งไว้เพื่อใช้ในยามจำเป็น ($\bar{X} = 4.08$, S.D. = .927)

2. ด้านการมีเหตุผล

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เนา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านการมี เหตุผล พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) และ หากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล/คุ้มค่าและมี ความจำเป็นอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = .686) รองลงมา ท่านมีความอดทน อดกลั้นต่ออบายมุขต่าง ๆ ($\bar{X} = 4.42$, S.D. = .635) และท่านเชื่อมั่นในการทำมาตย์ ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = .656) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านคิดและทบทวนอย่างรอบคอบก่อนลงมือ กระทำการต่าง ๆ เสมอ ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = .842)

3. ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เนา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้าน การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และ หากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าลำดับแรก ท่านปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบและวินัยในตนเองอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = .672) รองลงมา ท่านมีความสามารถในการพึ่งตนเองอยู่ในระดับ มากที่สุด ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = .691) และความประณีตประณีต ยึดหยุ่นให้กับคนในครอบครัวอยู่ใน ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.32$, S.D. = .695) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับ

สุดท้าย ท่านปลูกฝังความคิดเรื่องความขยัน อดทน อดออมให้กับบุคคลรอบข้างเมื่อมีโอกาสอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .879)

4. ด้านเงื่อนไขความรู้

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขความรู้ พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .757) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด คือ ท่านสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาแก่บุคคลอื่นได้ ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = .623) รองลงมา ท่านสามารถนำความรู้มาวางแผนเพื่อการดำเนินชีวิตในอนาคต ($\bar{X} = 4.23$, S.D. = .725) หากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก คือ ท่านสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนตนเองได้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .762) ท่านสามารถนำความรู้ไปแสวงหาความ เจริญก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .879) ตามลำดับ ส่วนระดับการปฏิบัติในลำดับสุดท้าย ท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .797)

5. ด้านเงื่อนไขคุณธรรม

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = 0.779) และหากพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ลำดับแรก ท่านพร้อมที่จะทำงานในลักษณะหนักเอาเบาสู้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = .674) รองลงมา ท่านยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = .744) ท่านมีความรู้สึกละอายเมื่อกระทำความผิดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.06$, S.D. = .899)ท่านมีความกล้าในการที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ ($\bar{X} = 4.03$, S.D. = .852) ตามลำดับส่วนระดับการปฏิบัติของประชาชนในลำดับสุดท้าย ท่านมีความกระตือรือร้นต่อการทำงานเพื่อตนเองและส่วนรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.96$, S.D. = .848)

6. ระดับการปฏิบัติโดยภาพรวมและรายด้านแต่ละด้าน

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ระดับการปฏิบัติของประชาชนโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .746) และจำแนกตามรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ลำดับแรกด้านการมีเหตุผล ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) รองลงมา ด้านการมีภูมิกันในตัวที่ดี ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และด้านความพอประมาณ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .745) จำแนกตามรายด้านอยู่ในระดับมาก ลำดับแรก ด้านเงื่อนไขความรู้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .757) และ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .779) ตามลำดับ

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

1. การวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามเพศโดยใช้สถิติทดสอบ t พบว่า ระดับการดำเนินชีวิตโดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 3 ด้าน มีค่า p-value เท่ากับ .318 , .636 , .066 , .370 และ .542 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 จึงยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนเพศชาย และเพศหญิงมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยภาพรวม ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขต ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชน การดำเนินชีวิตโดยภาพรวม ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม มีค่า p-value เท่ากับ .501 , .282 , .988 , .413 และ .619 ซึ่งมากกว่า .05 จึงยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนน้อยกว่า 10 ปี และ 10 ปีขึ้นไป มีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยภาพรวม ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

3. การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอายุโดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .563 , .925 , .264 , .714 และ .943 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

4. การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามระดับการศึกษาโดยใช้การ วิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม มีค่า p-value เท่ากับ .279 , .433 , .172, .826 และ .051 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอายุแตกต่างกัน มีการนำแนวคิด การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ

ดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขต ต.หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

5. การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกตามอาชีพ โดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .899, .771, .173, .776 และ .819 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับ สมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรมไม่แตกต่างกัน

6. การวิเคราะห์การเปรียบเทียบการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำแนกรายได้ (บาท/เดือน) โดยใช้การวิเคราะห์ค่าความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีค่า p-value เท่ากับ .985, .662, .395, .416 และ .095 ตามลำดับ ซึ่งมากกว่า .05 นั่นคือยอมรับสมมติฐานหลัก (H0) หมายความว่า ประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่ามีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

การนำแนวคิดการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ประชาชนมีการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงทุกด้าน ได้แก่ ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม อยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเงื่อนไขด้านการมีเหตุผล ($\bar{X} = 4.35$, S.D. = .704) รองลงมา ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = .745) และด้านความพอประมาณ ($\bar{X} = 4.22$, S.D. = .745) จำแนกตามรายด้านอยู่ในระดับมาก ลำดับแรก ด้านเงื่อนไขความรู้ ($\bar{X} = 4.18$, S.D. = .757) และด้านเงื่อนไขคุณธรรม ($\bar{X} = 4.12$, S.D. = .779) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม พบว่า

ประชาชนให้ความสำคัญที่จะนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ชานนท์ หันสวาสดี (2550, 67-75) ศึกษาวิจัย เรื่องความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี ต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ พบว่า ข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี มีความคิดเห็นว่าการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในภาพรวม อยู่ในระดับมาก และวลัยพรรณ จันทร์หอม (2553, 58-63) ศึกษาวิจัย เรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ ดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรีภาพรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต พบว่า ส่วนมากเป็นเพศชาย อายุ มีอายุอยู่ในช่วง 29 - 39 ปี ระดับการศึกษา ส่วนมากจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า อาชีพ ส่วนมากมีอาชีพรับจ้าง รายได้ (บาท/เดือน) ส่วนมากมีรายได้อยู่ในช่วง 9,001 - 12,000 บาท ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน ส่วนมากอาศัยในชุมชน 10 ปีขึ้นไป ดังนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในชุมชนเขตตำบลหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ต่อเดือน สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ ทศมนพร พุทธจันทร์ (2547, 98-110) ศึกษาวิจัย เรื่องความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาข้าราชการจังหวัดราชบุรี ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และงานวิจัยของ ชานนท์ หันสวาสดี (2550, 67 - 75) ศึกษาวิจัย เรื่อง ความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรี ต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำ จังหวัดนนทบุรีต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา รวมถึงงานวิจัยของ สมศักดิ์ ตรงงาม (2553, 73-78) ศึกษาวิจัยเรื่อง การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส การศึกษา อาชีพและเวลาที่อยู่ในพื้นที่แตกต่างกัน มีผลต่อการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องจัดอบรมให้ประชาชนพัฒนารูปแบบการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่ไม่ได้ประกอบอาชีพจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาแนวทางการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 หน่วยงานภาครัฐ หรือผู้นำชุมชนต้องจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับประชาชนที่มีอายุไม่เกิน 30 ปี เป็นหลักหรือกลุ่มเยาวชน และวัยทำงานให้ตระหนักรู้และเห็นประโยชน์การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตและมีการติดตามผลการปฏิบัติในระดับตนเองและครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 ควรจัดให้มีการประชุมผู้บริหารองค์กรทุกภาคส่วนเพื่อกำหนดมาตรการ หรือแนวทางการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต

2.2 ผู้นำชุมชนควรสร้างความสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความคุ้นเคย ตลอดจนความเป็นกันเองอันจะส่งผลดีต่อการปฏิบัติหน้าที่การเป็นผู้นำ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการปฏิบัติหน้าที่การสร้างแนวร่วม ในการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต

2.3 ควรจัดให้มีการประชุมผู้นำหรืออาสาสมัครเพื่อเป็นแกนนำหรือเป็นตัวแทนในการนำความรู้ไปเผยแพร่ให้กับประชาชนให้ได้รับทราบอย่างทั่วถึงพร้อมเป็นสื่อกลางในการนำข้อมูล ตลอดจนแนวทางการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างทั่วถึง

2.4 ควรส่งเสริมและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อแขนงต่าง ๆ ไปยังกลุ่มมวลชนและเป้าหมายอย่างทั่วถึง

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการวิจัยในวิธีการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะในชุมชนตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และในพื้นที่อื่น ๆ

3.2 ควรศึกษารูปแบบและวิธีการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชนเขต ต.หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ เพื่อจะได้นำรูปแบบและแนวทางที่เหมาะสมในการนำแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2550). **เศรษฐกิจพอเพียงคืออะไร**
[online] <http://www.idd.go.th>.
- เกษม วัฒนชัย. (2548). **การขับเคลื่อนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเครือข่ายการศึกษา**.
เอกสารการสัมมนา เครือข่ายโรงเรียนต้นแบบเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ.
- เกษม ผดุงธรรม. (2553). **การศึกษาเศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**
กรณีศึกษาชุมชนบ้านเกษตรก้าวหน้า จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- กุลวดี ล้อมทอง, วีระ ภัทรานนท์. (2550). **การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้**
ในการดำเนินชีวิต : ศึกษากรณีบุคลากรสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กำธน ไชยานนท์. (2548). **ความรู้และความตระหนักที่มีต่อการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานแนวคิด**
เศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการแปลงทรัพย์สินเงินลงทุนในเขตปฏิรูปที่ดิน
อำเภอจุน จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิต
พัฒนบริหารศาสตร์.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2549). **การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**.
กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง
- จรัส พยัคฆราช และกวี อิศริวรรณ. (2553). **การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการ**
ดำเนินชีวิตของสำนักข้าราชการปลัดกระทรวงกลาโหม. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา (2540 : 3) กล่าวว่า **ชุมชนประกอบไปด้วย ระบบความสัมพันธ์ของคน**
ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบการเมือง ระบบ
การปกครองและโครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี
ด้านต่าง ๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกัน หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้
- ใจทิพย์ อุไพพานิช. (2550). **ความคิดเห็นของข้าราชการเรือนจำจังหวัดนนทบุรีต่อการนำ**
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จิตยา สุวรรณชฎ (2527 : 27) มีความเห็นว่าชุมชนต้องเป็นที่รวมประชากร โดยจะเน้นที่ลักษณะ
ของประชากรที่อยู่ในบริเวณชุมชน ในด้านที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงประชากร
ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง โครงสร้างประชากร เช่น สัดส่วนเพศชายเพศหญิง อายุ
อาชีพ การศึกษา

- ดำรงศักดิ์ แก้วเพ็ง (2556 : 7-8) ได้สรุปความหมายของชุมชนออกเป็น 3 แนวทางที่มีความแตกต่างกันออกไป การรวมตัวกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพัน มีความเป็นปึกแผ่นและอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์กันทั้งในมิติความสัมพันธ์แบบเครือข่ายและมิติทางสังคมและวัฒนธรรม
- ทวี ผลสมภพ และชัยวัฒน์ อัตพัฒนา. (2531). **หลักพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทศมนพร พุทธจันทร์. (2547). **ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาข้าราชการจังหวัดราชบุรี**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทัศนีย์ ม่วงจินดา. (2552). **การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการกรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์**. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- นพพร เมธอนันต์กุล. (2549). **การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต: กรณีศึกษา เกษตรลูกค้า ธ.ก.ส. อำเภอบึงสามพัน จังหวัดเพชรบูรณ์**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- นอร์ตัน (Norton, 1994 : 158) ได้อธิบายคำว่า ชุมชน หรือ Commune ว่าเป็นคำที่มาจากภาษาฝรั่งเศส ซึ่งหมายถึง การอยู่ร่วมกันของประชาชนในท้องที่ใดท้องที่หนึ่งเป็นเวลานาน จนทำให้ประชาชนเหล่านี้มีความรักและผูกพันกันจนเป็นหนึ่งเดียว
- เนลสัน, แรมเซย์ และ เวอร์เนอร์ (Nelson, Ramsey and Verner, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนซึ่งมีความสัมพันธ์กันในอาณาเขตหนึ่ง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์นี้หมายถึงการปฏิบัติต่อกัน
- ปนัดดา ดวงแก้ว. (2553). **การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสังกัดกองการกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ กรมการทหารสื่อสาร**. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ปวัน มีนรักษะเรืองเดช. (2549). **การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติของประชาชนที่เข้าร่วมโครงการชีวิตพอเพียงตามแนวพระราชดำริ**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประเวศ วะสี. (2542). **เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจ สังคม**. กรุงเทพฯ : หมอชาวบ้าน.
- ปราสาท หลักศิลา (2519 : 2) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง กลุ่มคนพวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งนั้นและมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546 : 35) อธิบายว่า คำว่า “Community” มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ซึ่งบางครั้งให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน”

- พรทิพย์ สุขวัฒนาพร. (2548). การศึกษาเรื่องความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยต่อรูปแบบบริหารจัดการอาคารชุดที่ไม่ใช่นิติบุคคลอาคารชุด : กรณีศึกษา อาคารชุดโครงการเคหะชุมชนดินแดง 12 ชั้น การเคหะแห่งชาติ. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- พัฒน์ สุจำนงค์. (2524). การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). (2549). การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโคมทอง.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2551). วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พาร์ค กับ เบอร์เกส (Park and Burgess, อ้างถึงใน ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, 2556) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง อาณาบริเวณของท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นพูดภาษาเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกันมีความรู้สึกเป็นแบบเดียวกันและมีการกระทำไปตามทัศนคติซึ่งเป็นไปในทางเดียวกัน
- รงค์ ประพันธ์พงศ์. (2550). เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่. กรุงเทพฯ : เยลโล่การพิมพ์
- รังสรรค์ ธนะพรพันธ์. (2546). กระบวนการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจในประเทศไทย บทวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจ พ.ศ. 2475 – 2530 (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- รัตนา โพธิสุวรรณ. (2549). การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสหกรณ์. กรุงเทพฯ : สายรุ้งสหกรณ์การพิมพ์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2549). รีเอ็นจีเนียริ่งระบบราชการไทยภาค 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- วัลย์พรรณ จันทร์หอม. (2553). การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของครูโรงเรียนกาญจนาอนุเคราะห์ จังหวัดกาญจนบุรี. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 368) ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่า ชุมชนคือ หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน
- วาสิฎฐ์ มณีโชติ. (2552). การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของนายทหารชั้นประทวน สังกัดกองพันทหารช่างที่ 9. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิชยุทธกรณ์ วีระพันธ์. (2550). การดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : อำเภอสว่างหา จังหวัดอ่างทอง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิทยากร เชียงกูร. (2548). จิตวิทยาในการสร้างความสุข. กรุงเทพฯ : สายธารการพิมพ์.
- สมพร เทพสิทธา. (2546). การเดินตามรอยพระยุคลบาทเศรษฐกิจพอเพียงช่วยกันแก้ปัญหาความยากจนและการทุจริต. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.

- สนธยา พลศรี (2547 : 22) ได้สรุปความหมายของคำว่า **ชุมชนจากความหมายโดยสามัญสำนึก** ความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการไว้ว่า ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคม ที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน
- สมศักดิ์ ตรงงาม. (2553). **การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนในอำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี**. ภาคนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2542). **ทฤษฎีใหม่ในแง่ของการบริหารการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง
- ปรีชา วงศ์ทิพย์ (2555 : 8) กล่าวว่าชุมชน หมายถึง **ถิ่นฐานอันเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และระบบความสัมพันธ์ในสังคม** ซึ่งอิงอาศัยความเอื้ออาทรความผูกพันและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นเครื่องมือดำเนินการเพื่อให้มีชีวิตที่ตีร่วมกัน
- สรานนท์ จันทร์สม. (2552). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการปฏิบัติงานตำรวจ**. [online] <http://Lamsak.uthaithani.police.go.th/bi.htm>.
- สายน้ำผึ้ง รัตนงาม. (2547). **ความคิดเห็นในการดำเนินชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษา สมาชิกเสถียรธรรมสถาน**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สิริพร รัตนกำเนิด. (2550). **ความคิดเห็นของข้าราชการสำนักพัฒนาสังคมกรุงเทพมหานครต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำเนินชีวิต**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุดา จุลเสวก. (2550). **การวิจัยการติดตามประเมินผลการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา เขตตรวจราชการที่ 13 ปีการศึกษา 2550**. นครราชสีมา : สำนักผู้ตรวจราชการประจำการตรวจราชการที่ 8.
- สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. (2550). **แนวปฏิบัติ 7 ขั้น สู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สุภางค์ อินทองคง. (2549). **ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. [online] <http://thaingo.org/cgi-bin/content/content2/show.pL?0357>.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2543). **ใต้เบื้องพระยุคลบาท**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สุรศักดิ์ อมรรัตนศักดิ์. (2536). **วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลทางการศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุรางค์พิมล สายโรจน์. (2551). **การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตของประชาชน : กรณีศึกษาชุมชนสหชุมชน โครงการเขตสายไหม กรุงเทพฯ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต.
- สุวรรณ โปะสุวรรณ. (2552). **การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของข้าราชการสวัสดิการทหารบก**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2525 : 6) ได้ให้ความหมายว่า ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มี
อาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐาน
ส่วนใหญ่ได้และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2547). **โครงการสงเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.**
กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2549). **เศรษฐกิจพอเพียงร่วมเรียนรู้สานช่วยขยายผล.**
กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง.
- สำนักงานเขตดุสิต. (2552). **แผนพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง** กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2542). **กรอบแนวคิดทฤษฎี
เศรษฐศาสตร์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ : เอสพีเอสพริ้นติ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548ก). **นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ : เอสพีเอสพริ้นติ้ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548ข). **ความรู้ความเข้าใจของ
ประชากรที่มีต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). **นานาคำถามเกี่ยวกับปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง.** [online] <http://www.nesdb.go.th/sufficiency>.
- สำนักงานงานโครงการแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2550). **รายงานการพัฒนาคน
ของ ประเทศไทย ปี 2550 เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาคน.** กรุงเทพฯ : คีน พับลิชชิ่ง.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2551). **คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- อนันต์ ศรีโสภณ. (2525). **การวัดผลและประเมินผลการศึกษา.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. (2549). **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อัจฉรา ราชแก้ว. (2550). **การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของ
พนักงานขับรถโดยสารประจำทาง จังหวัดปทุมธานี.** ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- อุดมพร อมรรธรรม. (2549). **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ : แสงดาวการพิมพ์.
- เอื้องทิพย์ เกตุกราย. (2551). **การประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันของประชาชน
ตำบลคลองพระอุดม อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- แคมบริดจ์ (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2003 : 53) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ
ชุมชน (Commune) ว่าหมายถึง กลุ่มคนหรือกลุ่มครอบครัวที่อยู่อาศัยร่วมกันในพื้นที่
หนึ่งพื้นที่ใด

แซนเดอร์ส (Sanders, 1958 : 189) ให้ความหมายว่า **ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมา
รวมกันในบริเวณเดียวกันภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน
มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกันและมีพฤติกรรมเหมือน ๆ กัน**

Best, J.W. (1973) **Research in Education**. (3rded.) . New Jersey : Prentice Hall.

Dawson, Richard E. (1992) **Public opinion and Contemporary Disarray**. New York:
Harper & Row.

MaClelland, David c. (1961). **The Achieving Society**. Princeton N.J.D. van No strand.

แบบสอบถาม
เรื่อง การจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้มุ่งนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะนำข้อมูลที่ได้ไปทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อให้ได้แนวทางในการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2. ขอความกรุณาตอบแบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ส่วนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอ

3. ในกรณีการตอบแบบสอบถามเป็นค่าตัวเลขจะกำหนดความหมายของค่าตัวเลขที่ท่านเลือกตอบแต่ละข้อเป็น ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นมากที่สุด
ระดับ 4 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นมาก
ระดับ 3 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นปานกลาง
ระดับ 2 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นน้อย
ระดับ 1 หมายถึง	ระดับความคิดเห็นน้อยที่สุด

ขอบคุณที่ให้ความร่วมมือ

(ลงชื่อ)

นายวิญญู พันธุ์โต

คณะวิทยาการจัดการ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงใน หน้าข้อที่ท่านเห็นว่าตรงกับความคิดเห็นของท่าน(จำนวน 6 ข้อ)

1. เพศ

1. ชาย

2. หญิง

2. อายุ

1. 18 - 28 ปี

2. 29 - 39 ปี

3. 40 - 49 ปี

4. 50 - 59 ปี

5. 60 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

1. ประถมศึกษา

2. มัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า

3. อนุปริญญาหรือเทียบเท่า

4. ปริญญาตรี

5. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. อาชีพ (ตอบอาชีพหลักเพียง 1 อาชีพ)

1. ไม่ได้ประกอบอาชีพ

2. รับจ้าง

3. ค้าขาย

4. ลูกจ้างบริษัทเอกชน

5. รับราชการ

6. อื่นๆ(โปรดระบุ).....

5. รายได้ (บาท/เดือน)

1. ต่ำกว่า 3,000บาท

2. ระหว่าง 3,001 - 6,000 บาท

3. ระหว่าง 6,001- 9,000 บาท

4. ระหว่าง 9,001-12,000 บาท

5. ระหว่าง 12,001 - 15,000 บาท

6. ระหว่าง 15,001 ขึ้นไป

7. อื่น ๆ(โปรดระบุ)

6. ระยะเวลาที่อาศัยในชุมชน

1. น้อยกว่า 10 ปี

2. 10 ปีขึ้นไป

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการชุมชนเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีจำนวน 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านความพอประมาณ ด้านการมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ด้านเงื่อนไขความรู้ ด้านเงื่อนไขคุณธรรม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับความคิดเห็นตามที่ท่านปฏิบัติอยู่ในระดับใด

การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำเนินชีวิต	ระดับของการดำเนินการปฏิบัติ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. ด้านความพอประมาณ					
ท่านตอบสนองความอยากมีอยากได้สินค้าและบริการอย่างพอเหมาะพอดี					
ท่านมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะ					
ท่านเก็บออมรายได้ส่วนหนึ่งไว้ใช้ในยามจำเป็น					
ท่านพิจารณาในการเลือกคบเพื่อน					
ท่านประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่มีผิดกฎหมาย					
2. ด้านการมีเหตุผล					
ท่านใช้จ่ายเงินอย่างมีเหตุผล/คุ้มค่าและมีความจำเป็น					
ท่านคิดและทบทวนอย่างรอบคอบก่อนลงมือกระทำการต่าง ๆ เสมอ					
ท่านมีความอดทน อดกลั้นต่ออบายมุขต่าง ๆ					
ท่านเชื่อมั่นในการทำความดี					
3. ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี					
ท่านปลูกฝังความคิดเรื่องความขยัน อดทน อดออมให้กับบุคคลรอบข้างเมื่อมีโอกาส					
ท่านมีความสามารถในการพึ่งตนเอง					
ท่านปฏิบัติตนอยู่ในระเบียบและวินัยในตนเอง					
ท่านดูแลรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิตเป็นประจำ					
ท่านมีความประนีประนอมยืดหยุ่นให้กับคนในครอบครัว					

การนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการดำเนินชีวิต	ระดับของการดำเนินการปฏิบัติ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
4. ด้านเงื่อนไขความรู้					
ท่านสามารถนำความรู้มาเชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนในการดำเนินชีวิต					
ท่านสามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง					
ท่านสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาแก่บุคคลอื่นได้					
ท่านศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ					
ท่านสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนตนเองได้					
ท่านสามารถนำความรู้ไปแสวงหาความเจริญก้าวหน้าของตนเองและครอบครัว					
ท่านสามารถนำความรู้มาวางแผนเพื่อการดำเนินชีวิตในอนาคต					
5. ด้านเงื่อนไขคุณธรรม					
ท่านยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต					
ท่านพร้อมที่จะทำงานในลักษณะหนักเอาเบาสู้					
ท่านมีความรู้สึกละอายเมื่อกระทำความผิด					
ท่านมีความกล้าในการที่จะรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ					
ท่านมีความรับผิดชอบและตรงต่อเวลาในการปฏิบัติงาน					
ท่านมีความกระตือรือร้นต่อการทำงานเพื่อตนเองและส่วนรวม					

3. ปัญหาและข้อเสนอ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาเสียสละเวลาตอบแบบสอบถาม